

Universitetet i Bergen

Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier

«Skulle *det* være forklaringen på den gåte, jeg selv ikke kan løse – meg selv?»

En analyse av Hulda Garborgs kjønnsideologiske konstruksjon av kvinnen i *Kvinnen skapt av Mannen*

NOLISP350

Mastergradsoppgave i nordisk

Vår 2018

Marianne Beichmann

Takk!

Det er mange som skal takkes når denne oppgaven til slutt har blitt ferdig. Først og fremst vil jeg takke min veileder, Pål Bjørby. Takk for at døren din alltid står åpen og for at du har delt ditt engasjement og din kunnskap med meg gjennom lange samtaler og enda lengre e-poster. Du har gitt meg mye å tenke på.

Til alle gode venner på kullet og lesesalen forøvrig som har gjort disse 5 årene så fine; tusen takk for alle morsomme turer og opplevelser, utallige middager, eksamensfester i Divapalace og lange kaffepauser i kroken. Jeg gleder meg til fortsettelsen.

Tusen takk til Emilie, Lisa, Ellen og Ingvild for at dere vært en stor støtte i denne prosessen og alltid ellers. En særlig takk til Ellen og Ingvild for at dere har lest korrektur.

Også familien min må takkes. Tusen takk til mamma for at du har lest korrektur og for alle peptalker. Takk til Erlend for at du heier på meg og for at du er teknisk støtte når Word-lisensen går ut 4 uker før innlevering. Takk til Kristian for korrekturlesing og til Cecilie for all oppmuntring. Og til slutt en takk til pappa. For alt.

Marianne Beichmann
Bergen, mai 2018

Innhold

1. Innledning	1
1.1. <i>Problemstilling</i>	4
1.2. <i>En kvinnelig litterær offentlighet vokser fram</i>	4
2. Resepsjon	16
2.1 <i>Samtidskritikk</i>	16
2.2 <i>Litteraturhistorisk omtale</i>	21
2.3 <i>Øvrig omtale</i>	23
3. Teori og metode	33
3.1. <i>Kjønn som analytisk kategori</i>	33
3.2. <i>Feministisk teori</i>	33
3.2.1. <i>Essensialisme</i>	34
3.2.2. <i>Biologisme</i>	35
3.2.3. <i>Naturalisme</i>	36
3.2.4. <i>Universalisme</i>	36
3.3 <i>Kjønnsteori</i>	38
3.3.1 <i>Kjønn som kontekstavhengig begrep</i>	39
3.3.2 <i>Tokjønnsmodellen</i>	40
3.3.3 <i>Kjønn og karakter</i>	43
3.4 <i>Leserorientert litteraturteori</i>	48
3.4.1 <i>Jauss og resepsjonestetikken</i>	49
4. Analyse av Kvinnen skapt av Mannen	53
4.1. <i>Den realistiske romanen</i>	53
4.2. <i>Handlingsreferat</i>	55
4.3. <i>Romanens form</i>	57
4.3.1 <i>Forteller, språk og stil</i>	57
4.3.2 <i>En essayistisk roman</i>	59
4.3.3 <i>Kvinnen skapt av Mannen som selvbiografisk nøkkelroman</i>	61
4.4 <i>Moderskap</i>	64
4.4.1 <i>Moderskap og fruktbarhet som verdigrunnlag</i>	65
4.4.2 <i>Eva som mor</i>	69
4.4.3 <i>Kritikk</i>	73
4.5 <i>Kvinnelig kjærlighet og begjær</i>	73
4.5.1 <i>Kjærlighet, erotikk og drifter</i>	73
4.5.2 <i>Platonsk kjærlighet og den uerotiske kvinnen</i>	79
4.5.3 <i>Den erotiske og elskende Eva</i>	80
4.5.4 <i>Den begjærende Eva</i>	82
4.5.5 <i>Samfunnskritikk</i>	86
4.6 <i>Ekteskap og samliv</i>	88
4.6.1 <i>Mann og kvinne i ekteskapet</i>	88
4.6.2 <i>Eva og ekteskapet</i>	93
4.6.3 <i>Begjæret og erotikkens likestillende rolle</i>	95
4.6.4 <i>Modernitetskritikk</i>	97
4.7 <i>Hulda Garborgs kvinne</i>	99
5. Avsluttende refleksjoner	103

Litteraturliste.....	108
Sammendrag.....	114
Abstract	115
Profesjonsrelevans	116

1. Innledning

Hulda Garborg var en sentral skikkelse i samtiden. Hennes forfatterskap og samfunnsinnsats strakk seg fra bunader og nasjonsbygging, til samtidskritiske dramaer og romaner. Temaer som kvinnelig erotikk, begjær og følelsesliv sto sentralt i hele forfatterskapet. I sin diktning var hun uredd, og tok tak i temaer og problematikker mange i hennes samtid anså som tabubelagte og problematiske. Garborgs brudd med den gjeldende samfunnsdiskursen bidro til at litteraturen hennes skapte reaksjoner. Det at hun i tillegg var kvinne vakte oppsikt, og hun skrev seg inn i et eksklusivt selskap av kvinnelige, samfunnskritiske og engasjerte forfattere som gjorde seg gjeldende på slutten av 1800- og utover på 1900-tallet.

Garborgs litterære produksjon strekker seg fra debuten i 1892 til hennes død i 1934. Hun skrev i en brytningstid mellom eldre og nyere litteratur og eldre og nyere samfunnsliv. Det moderne Gjennombrudd, modernitet og urbanisering rokker ved sentrale grunnpilarer i både samfunns- og kjønnsliv, noe som krever store endringer. Felles for mye av litteraturen er et fokus på individet. Ved hjelp av vitenskaper som religion, psykologi, medisin, fysiologi og antropologi forsøkes det å definere nettopp *dette* individets plass i det moderne.

Mot slutten av 1800-tallet skjer det en endring, både i litteraturen, men også i periodens mentalitet. Fra en oppildnet, progressiv stemning, overtar en mer avmålt og negativ holdning. 1890-tallet omtales som «fin de Siècle», og periodens litteratur og forskning bærer preg av samfunnets endringer og oppbrudd. I takt med at århundret nærmer seg slutten, opplever man en oppløsning av grenser, både rent konkret og i mer overført forstand. Lyn Pykett karakteriserer i boken *Reading Fin de Siècle Fictions* perioden som «an age (perhaps *the* age) of transition; wandering between two worlds, one dead (Victorianism) the other (Modernism) waiting to be born» (Pykett, 1996:3). Disse endringene foregår i bruddet mellom gammelt og nytt, fortid og fremtid. Sally Ledger peker i boken *Cultural Politics at the Fin de Siècle* på kjønnsproblematikkens sentrale plass i perioden. Ledger skriver «the recurrent theme of the cultural politics of the fin de siècle was instability, and gender was arguably the most destabilizing category» (Ledger, 1995:22).

Samfunnsendringene fremmet nye kjønnsideal og nye normer for mann og kvinne. For kvinnen del gjorde den nye kvinneskikkelsen seg blant annet gjeldene i form av New

Woman¹. Begrepet benyttes første gang av Sarah Grand i en artikkel i tidsskriftet *North American Review*, publisert i 1894. Grand presenterer her en kvinneskikkelse som «gjorde op med hykleriet i ægteskabet og i samfundet» (Odgaard, 2016:7). Forfatteren Henry James utvider begrepet til å også omfatte 1890-årenes «fremstormende feminister og uddannede, selvstendige karrierkvinder i Europa og USA» (Odgaard, 2016:7). Den nye Kvinnen er en selvstendig og uavhengig kvinne som er frigjort fra ekteskap og barn. Hun er stillingstagende og subjekt i egen tilværelse og eget liv. Den nye kvinneskikkelsen blir godt mottatt av flere, men hun skaper også store reaksjoner. At ekteskap og moderskap ikke lenger representerer en sentral del av kvinnelige identiteten blir av mange sett på som problematisk, unaturlig og nærmest umoralsk. I dette brytningspunktet, preget av endring og søken etter nye definisjoner og forklaringer, får kvinnen en sentral plass i forskning og litteratur. Otto Weininger gir i 1903 ut boken *Geschlecht und Charakter*². Her presenterer Weininger teorier om både kvinner og jøder. Boken var tung lesing for mange, særlig kvinner. Samtidig ble den anerkjent av flere toneangivende kulturelle skikkelser. Blant de mest kjente nordiske er August Strindberg, Edvard Munch, Gustav Vigeland og Knut Hamsun (Kærup Bjørneboe, 1977:8). Som et svar på Otto Weiningers verk skriver Hulda Garborg i 1904³ romanen *Kvinnen skapt av Mannen*. Den er et kritisk motsvar på Weiningers påstander og teorier omkring kjønn, seksualitet og kvinnen. Garborg tar med denne utgivelsen for alvor del i en pågående definisjonskamp om de nye kjønnsrollene som vokser fram.

Det første som slo meg da jeg leste *Kvinnen skapt av Mannen* var hvor mye forståelsen av kjønn, og særlig synet på kvinner, har endret seg fra 1904 til 2018. Karakteristikkene og omtalene av kvinner som man finner i både Garborgs bok, men også i øvrig litteratur fra samme periode, faller en moderne leser tungt for brystet. Det har utvilsomt skjedd en utvikling fra bokens utgivelsesår til dagens kjønnsdiskusjon. Likevel er flere av problematikkene Garborg tar opp i sin tekst fra 1904 fortsatt aktuelle og gjenspeiles langt på vei i dagens debatt rundt både kjønn, kjønnsroller og seksualitet. Videre opplevde jeg både en forståelse for hovedpersonen Evas situasjon og en gjenkjennelse i hennes person. Dette finner

---

¹ Videre omtalt som Den nye Kvinnen.

² I 1905 oversettes Weiningers bok til dansk og får tittelen *Kjøn og karakter*. Den norske tittelen er *Kjønn og karakter*.

³ Man antar at Hulda Garborg kunne respondere så fort på boken fordi Weininger selv hadde testamentert bort en av sine personlige utgaver til Arne Garborg da han tok sitt liv i 1903 (Borchgrevink, 2003:286-287).

jeg svært interessant. Kvinneskikkelsen som gjorde seg gjeldende i 1904, her representert ved fru Eva, og kvinnen i 2018 vil derfor bli diskutert i oppgavens avsluttende del.

I tillegg til å undersøke hvordan Hulda Garborg gjennom fru Eva konstruerer og definerer kvinnen, har jeg et ønske om at denne oppgaven kan bidra til å fremme Hulda Garborg som litterær aktør. Få har kjennskap til forfatterskapet til Hulda Garborg. I stedet er det kulturarbeideren Hulda Garborg som har fått plass når historien har blitt nedskrevet. Jeg mener i midlertid hennes litterære arbeid fortjener større honnør enn det det får i dag. Først og fremst fordi produksjonen er så omfattende, men også fordi mye av hennes arbeid representerer et viktig bidrag til vår norske kvinne-, kultur- og litteraturhistorie. Glemmes Hulda Garborg, mister vi en sentral forutsetning for å forstå den norske kvinnehistorien og kvinnekampen som har foregått.

For mange er Hulda Garborg først og fremst kjent som Arne Garborgs ektefelle og bunadens mor. Den lille plassen hun har blitt viet i litteraturhistorien, veier på ingen måte opp for den både omfattende og uredde litteraturen hun faktisk skrev. Hvorfor Hulda Garborgs forfatterskap har blitt tilsidesatt når litteraturhistoriene skrives er det flere grunner til. Noen peker på en varierende litterær kvalitet, andre peker på den sentrale rollen Arne Garborg har fått i litteraturhistorien som en avgjørende faktor. I masteroppgaven «Hulda Garborgs «sannhet» om kvinnen» (1999) karakteriserer Kristin Bjelland Hulda Garborg som en «forfatterkone». Med dette belyser Bjelland noe jeg mener er gjennomgående i den norske litteraturhistorieskrivingen, der det som regel er mannen som vies oppmerksomhet i situasjoner der begge partene i et parforhold har skrevet litteratur. Karakterisert som «forfatterkone» trer Hulda Garborg inn i rekken av flere andre skrivende kvinner som i dag står i skyggen av sine ektemenn. Med henne kan vi nevne navn som Marie Hamsun, gift med Knut Hamsun, Haldis Moren Vesaas, gift med Tarjei Vesaas og Bergljot Uppdal, gift med Kristofer Uppdal. Noen av kvinnene er mer allment kjent enn andre, felles for dem alle er likevel at de for mange først og fremst er kjent som ektefelle av en anerkjent forfatter. For Hulda Garborgs del gjør dette seg videre gjeldene i måten hun omtales og navngis på. For de fleste, meg selv inkludert, assosieres etternavnet Garborg med Arne Garborg. Mitt første innfall var å hindre denne sammenblandingen ved å omtale Hulda Garborg ved fornavn. Dette følte imidlertid feil. Jeg satt med en følelse av at jeg behandlet og omtalte henne for personlig. Det er ikke personen Hulda Garborg jeg skal undersøke og diskutere, men hennes

romanverk. Jeg har derfor løst dette ved å hovedsakelig omtale henne ved begge navnene, eller ved etternavn. I de tilfellene det refereres til Arne Garborg presiseres dette eksplisitt.

1.1. Problemstilling

I denne oppgaven vil jeg undersøke hvordan kvinneskikkelsen i Hulda Garborgs roman *Kvinnen skapt av Mannen* konstrueres og defineres.

For å besvare problemstillingen min blir fru Evas tanker, opplevelser og forståelse omkring ekteskap, familie og egen seksualitet vesentlig. Ut ifra dette stiller jeg derfor tre forskningsspørsmål som langt på vei vil tjene som en rettesnor for min senere analyse. Mitt første forskningsspørsmål retter seg mot hvordan moderskapet påvirker fru Eva og hennes syn på kvinnen generelt og hun selv som kvinnelig representant. Videre vil fru Evas tanker rundt seksualitet generelt og hennes forhold til egen seksualitet undersøkes. Mitt siste forskningsspørsmål omhandler Evas tanker og opplevelser rundt forholdet mellom mann og kvinne. Her vil jeg stille spørsmål rundt ekteskap og samliv. Avslutningsvis vil jeg drøfte kvinnesynet jeg leser i Garborgs verk, i et mer nåtidig lys. Dette for å se hvordan kvinnen Garborg presenterer gjør seg gjeldende i dagens forståelse av kvinne og kjønn. For å besvare oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål vil jeg gjennomføre en feministisk, kjønns- og litteraturteoretisk nærlesning av romanen. Her vil teorier av henholdsvis Elizabeth Grosz, Judith Butler, Elizabeth Weed og Otto Weininger benyttes.

Videre i kapittelet følger en redegjørelse av den kulturelle og litteraturhistoriske konteksten for Hulda Garborgs roman *Kvinnen skapt av Mannen*. I kapittel 2 presenteres et utvalg av samtidsresepsjon og mer nåtidige reaksjoner på romanen. I kapittel 3 fremlegges relevant teori for analysen, som kommer i kapittel 4. Oppgaven oppsummeres og avsluttes i kapittel 5.

1.2. En kvinnelig litterær offentlighet vokser fram

I det kommende delkapittelet vil jeg redegjøre kort for hvordan Det moderne Gjennombrudd og en økt bevissthet rundt blant annet seksualitet, psykologi og naturvitenskap bidrar til å danne den kvinnelige litterære offentligheten som Hulda Garborg etter hvert tok del i. Med den kvinnelige litterære tradisjonen for øyet vil jeg i all hovedsak forholde meg til periodens fokus på kvinnen.

1800-tallet står som et avgjørende og viktig århundre for norsk og nordisk kvinnehistorie. Bodil Christine Erichsens karakteriserer i sin bok *Norske kvinners liv og kamp* 1800-tallet som perioden da kvinneundertrykkelsen kulminerte (2017:66). Utviklingen fra agrarsamfunnet, hvor hjemmet og familien var sentral i produksjon, til et urbanisert samfunn hvor mannen tjente penger utenfor hjemmet, hadde en negativ effekt på mange kvinners selvstendighet og rolle i familien (Erichsen, 2017:67). Med den borgerlige familiens gradvise fremvekst gjennomgikk arbeidsfordelingen i familien en forandring. Fra å være en sentral skikkelse i produksjonsenheten og inneha en viss selvstendighet, flyttes kvinnen over i en mer perifer rolle uten noen likeverdige oppgaver (Ambjörnsson, 1978:44). Kvinnerollen knyttes med dette tettere til det kjønnslige, og hennes primæroppgave omhandler å føde barn og ha omsorg for disse. Erichsen viser videre til hvordan kvinner gjennom store deler av 1800-tallet i både lov og praksis er underdanig mannen. Dette kommer blant annet til syne gjennom vergeordningen som var vanlig i perioden. Her var kvinnen underlagt en mannlig verge, det være seg en ektemann, far eller annen mannlig slektning. Dette førte videre til at mange kvinner hadde liten personlig makt over eget liv og tilværelse.

Samtidig som kvinner mistet innflytelse som resultat av økt urbanisering, fant det etter hvert sted en frigjørende utvikling av synet på kvinnen. Fra siste halvdel av 1870-tallet ser man en økt interesse og engasjement knyttet til psykologiske, biologiske, lovmessige, politiske og seksuelle problematikker og spørsmål rundt det kvinnelige og kvinnerollen. Som et resultat av dette ser man en fremvekst av feministiske bevegelser i hele den vestlige verden, også i Norge (Agerholt, 1973:72-73). I løpet av en tiårs periode dannes organisasjoner som Norsk kvinnesaksforening, Arbeiderpartiets Kvinneforening, Norske Kvinners Sanitetsforening og Norske kvinners Nasjonalråd (Erichsen, 2017:78). Flere av disse organisasjonene spiller en betydelig rolle for den økte individuelle friheten flere kvinner opplever frem mot 1900-tallet, og noen er fortsatt aktuelle i dag.

Spørsmål rundt kvinnen gjør seg gjeldene på flere samfunnsområder, og kvinnen og kjønnsliv tematiseres i flere omfattende verker. I 1869 utkom John Stuart Mills⁴ bok *The subjection of Women*. Boken oversettes samme år til dansk av Georg Brandes, og får navnet *Kvindernes Underkuelse*. Her kritiserer Mill blant annet det patriarkalske fundamentet samfunnet var

---

⁴ I senere tid har det kommet frem at Mills kone, Harriet Taylor, var medforfatter (Russet, 1989:1 og Erichsen, 2017: 34)

tuftet på. Den systematiske underordningen av kvinner ble også kritisert (Russet, 1989:1). I følge Mill var nettopp denne nedvurderingen «wrong in itself, and now one of the chief hindrances of human improvement» (Mill i Russet, 1989:1). Nedvurderingen av kvinner hevdet Mill «ought to be replaced by principle or perfect equality, admitting no power or privilege on the one side, nor disability on the other» (Mill i Russet, 1989:1). Også forskjellen mellom mann og kvinne ble tematisert hos Mill. Han omtalte kjønnsforskjellene som «that most difficult question» og hevdet at problematikken ikke kunne svares ordentlig på så lenge man bare hadde sett kjønnesens nåværende sameksistens. Dette begrunnes med at «what is now called the nature of women is an eminently artificial thing –the result of forced repression in some directions, unnatural stimulation in others» (Mill i Russet, 1981:1-2). Kvinnen som gjorde seg gjeldende på 1800-tallet var, i følge Mill, først og fremst resultatet av sin oppdragelse, ikke av naturen. Av den grunn påsto Mill at man ikke uten videre omtale kjønnsforskjeller som naturlige. *The subjection of Women* var radikal for sin tid. Boken ble anmeldt i aviser, og ble hyppig lest og diskutert utover på 1870-tallet⁵. Utgivelsen førte til en veksel blant mange norske kvinner. Mathilde Schjøtt, en av grunnleggerne av Norsk Kvinnesaksforening, uttalte i 1884 at «de fleste hos oss som er «emansiperede» i bevisstheten [...], var blitt det ved lesningen av Mills bok» (Moksnes, 1984:39). John Stuart Mill sin bok har utvilsomt en sentral rolle i både norsk og europeisk kvinnehistorie. Erichsen karakteriserer Mills bok som «den utgivelsen som har hatt størst betydning for kvinnesaken i vår kulturkrets» (Erichsen, 2017:34). I *Norsk kvinnelitteraturhistorie* kan vi lese at «utgivelsen av Mills bok danner på mange måter opptakten til etableringen av en norsk kvinneoffentlighet» (Pedersen, 1988:131). Boken påvirket kvinners tanker og oppfattelse rundt egen situasjon, mangel på utdanning, ekteskapet og selvforståelse og ble en felles referanseramme både for tilhengere og motstandere av den gryende kvinnekampen (Moksnes, 1984:40).

I 1871 gir Mathilde Schjøtt ut boken *Venindernes Samtale om Kvindernes Underkuelse*. Gjennom en fiktiv venninnegjeng diskuteres nettopp Stuart Mills bok. I samtalen argumenteres det med både kritiske og positive synspunkter om Mills tanker, men den endelige konklusjonen er i Mills favør (Iversen, 1993:425). Samme år som Schjøtt gir ut sin bok om John Stuart Mill, utgis Charles Darwins bok *The Descent of Man, And Selection in*

---

⁵ Aasta Hansteen og Camilla Collett er blant kvinnene som skriver om Mills bok. Hansteen skriver en rekke artikler i *Dagbladet* og Collett i *Morgenbladet*. Collett tok i sin artikkel opp det uverdige ved at kvinner var nødt til å gifte seg for å bli forsørget (Pedersen, 1988:131).

Relation To Sex. Darwin tar avstand til John Stuart Mills syn på kjønnsforskjellene som resultatet av oppdragelse, og fremmer den naturgitte ulikheten han mener eksisterer mellom kjønnene. Om kjønnsforskjellene skriver Darwin blant annet;

man is more courageous, pugnacious, and energetic than woman, and has a more inventive genius. [...] In woman the face is rounder; the jaws and the base of the skull is smaller; the outline of her body is rounder, in parts more prominent; and her pelvis is broader than in man (Darwin, 1981:316-317).

Darwins teorier er å anse som toneangivende for forståelsen av kvinnen og mannen som biologisk ulike. Hans syn på kjønnene som forskjellige fungerer som premissleverandør for flere av de påfølgende teoriene omkring kjønn generelt og kvinnen spesielt.

Det moderne Gjennombrudd omfatter størsteparten av 1880-tallet. Perioden får stor påvirkning på den kvinnelige offentligheten. Gjennom litteraturen stilles det spørsmål ved den kvinnelige naturen, kjærlighet, ekteskap, seksualitet, forholdet mellom mann og kvinne, samfunnets dobbeltmoral og kvinners (mangel på) arbeid og utdanning (Bjørby, 1985:215). Det moderne Gjennombrudd har sin begynnelse i Danmark når Georg Brandes i 1871 holder en forelesningsrekke der han etterspør en ny diktning, som både er stillingstagende og delaktig i samfunnsdebatten. Brandes mener litteraturen må være «realistisk, sette problemer under debatt og ha tendenser mot sosial urett» (Ivesen, 1988:156). Den frie tanken og fri forskning står også sentralt hos Brandes. Med et slikt utgangspunkt blir flere samfunnsområder gjenstand for både kritikk og diskusjon, og den kritiske realismen får for alvor fotfeste blant nordiske forfattere. Særlig for kvinnelige forfattere blir fremveksten av den realistiske tradisjonen viktig.

Ideen om den frie tanke og fri forskning, som både Mill og Brandes etterspør, blir en sentral forutsetning for endringen man ser i synet på kroppslige og seksuelle anliggende hos kvinner. I både *Norsk kvinnelitteraturhistorie*⁶ og *Nordisk kvindelitteraturhistorie*⁷ påpekes det hvordan biologiske og seksuelle spørsmål etter hvert fikk en sentral plass i perioden. Vi kan lese at

---

⁶ *Bind 1: 1600-1900*

⁷ *Bind 2. Faderhuset: 1800-tallet*

da «det moderne» brød igennem, blev det Guds død. At Gud var afgået ved døden, viste sig ved, at menneskene ville selv- og ville sig selv. De ville undersøge, forklare, beherske både natur, samfund og bevidsthed. Fri tro, fri forskning og fri kærlighed blev de nye trosartikler i det moderne gennembruds sociale og kulturelle bevægelse (Hjordt-Vetlesen, 1993:330)

En utgivelse som både gir innblikk og lar en «undersøge» og forklare er George Drysdales bok *The Elements of Social Science*. Boken ble oversatt til dansk i 1879⁸. Til tross for at få støttet boken offentlig, ble den en salgssuksess. Drysdale representerte den naturvitenskapelige tankegangen som dominerte både akademiske og mer hverdagslige problematikker. Ved hjelp av naturvitenskapen søkte man svar på alle menneskelige og sosiale forhold i naturen. Metoden var vanlig blant flere radikale teoretikere og forfattere. For mange representerte *The Elements of Social Science* den naturvitenskapelige sannheten om kvinnelige seksualitet og kjønnsliv. Drysdale gikk bort fra det romantiske synet på kjønn og drift, der kjærligheten i seg selv ble ansett som det rette uttrykket for drifter (Hjordt-Vetlesen, 1993:336). Som alternativ til dette ble leseren presentert for et mer driftsorientert syn, der både mannlig og kvinnelig seksualitet sto sentralt. For kvinners del mente Drysdale at en av de mest avgjørende årsakene til kvinnelig passivitet og sykелighet lå i mangelen på seksuell utfoldelse (Iversen, 1983:66). I følge Drysdale ville kvinnen, ved å øke den seksuelle utfoldelsen, og overvinne den seksuelle mangelen, bli sunnere og oppleve økt selvbevissthet, og videre likestilling. Fra å tidligere fornekte og nærmest tie ihjel kvinnelig seksualitet, fremmet Drysdale et nytt syn på kvinners seksuelle liv og utfoldelse. I tillegg til å se det som en forutsetning for likestilling, påpekte også Drysdale at et aktivt forhold til egen seksualitet var en nødvendighet for at både menn og kvinner skulle opprettholde et sunt sinn.

Gjennombruddslitteraturen omhandlet i aller høyeste grad kvinner, noe som førte til et stort engasjement blant kvinner. Gjennombruddslitteraturen fikk en frigjørende effekt på mange, og flere kvinner⁹ turte etter hvert å ta steget ut i den offentlige debatten. Fra 1870-tallet og

---

⁸ Bokens danske tittel var *Grundtræk af Samfundsvidenskabens eller fysisk, kjønslig og naturlig Religion: en Fremstilling af den sande Aarsag til og af det eneste Helbredelsesmiddel for Samfundets tre Hovedonder: Fattigdom, Prostitution og Cølibat*.

⁹ De aller fleste skrivende kvinnene, både i aviser og tidsskrift, var fra øvre middelklasse eller borgerskapet. Dette kan forklare med at det var først og fremst denne samfunnsgruppen som

utover engasjerte et økende antall kvinner seg i både anmeldelse og kritikk av litteratur. I litteraturanmeldelsene fikk man mulighet til å diskutere både litteraturen i seg selv, men også viktige problematikker rundt kvinnesaken (Pedersen, 1988:134). Blant de mest sentrale anmelderne finner vi navn som Mathilde Schjøtt, som var hovedanmelder i tidsskriftet *Nyt Tidsskrift*, Margrete Ullum og Amalie Müller, senere gift Skram. De skrev som regel anonymt eller under pseudonymer, men blant de liberale var det som regel kjent hvem som skrev. Det økende antallet kvinnelige litteraturkritikere førte utover 1880-tallet til et større litteraturengasjement blant kvinner. Særlig blant borger- og småborgerskapet sto litteraturen sterkt. Flere tidsskrifter ble dannet med kvinnefrigjøring og kvinnekamp som hovedsak. Blant de mest toneangivende er *Urd* og *Nylænde*. Mange av de kvinnelige kritikere ble ansett som profesjonelle kritikere. De skrev som regel til en kvinnelig leser, noe som blir tydelig ved at forfatterne i større grad trekker fram kvinners erfaringer og opplevelser i sine anmeldelser. Den kvinnelige, profesjonelle litteraturkritikeren fikk etter hvert selskap av flere skrivende kvinner. I motsetning til litteraturkritikeren, skrev disse kvinnene som regel enten enkeltinnlegg eller mer sporadiske artikler (Iversen, 1988:159). Også disse kvinnene valgte foreløpig å skrive anonymt. I sum skapte dette likevel en betydelig og viktig kvinnelig opinion rundt gjennombruddslitteraturen og spørsmålene og problematikken som ble fremmet her.

Som vist i det foregående, var synet på kropp, drift og kjærighet både i endring og omdiskutert. Som et resultat av dette ble spørsmål omkring kjønn og seksualitet etter hvert sentralt både i litteraturen og det offentlige ordskiftet. Mot slutten av 1870-tallet skrives det en omfattende mengde realistisk litteratur i landet. Bjørnstjerne Bjørnsons roman *Magnhild* (1877), etterfulgt av skillsmissedramaet *Leonarda* (1879) står for mange som tekstene der Bjørnson for alvor tar del i samfunnskritikken, nettopp slik Brandes etterspurte. Henrik Ibsen markerte sin vending med blant annet *Samfundets Støtter* (1877) og *Et Dukkehjem* (1879). Videre er både Jonas Lie og Alexander Kielland sentrale aktører i det norske gjennombruddsmiljøet og den kritiske realismen.

På slutten av 1870-tallet og utover 1880-tallet dominerte en progressiv holdning til både kvinnesak og likestilling. Fremgangen var blant annet et resultat av mannlige og kvinnelige

---

hadde tid og mulighet til å skrive. Også sosiale og familiære bånd til det skrivende miljøet hadde en påvirkning på hvem som ble publisert.

forfattere og skribenters felles engasjement for saken. De står tilsynelatende samlet i sitt syn på kvinnen, og splittelsen mellom kjønnene er liten. Med sedelighetsdebatten blir det midlertid tydelig at det er en forskjell, også mellom de skrivende menn og kvinner. I all hovedsak var det to saker det strides om. Først og fremst skapte samfunnets seksuelle dobbeltmoral store reaksjoner. Dette gikk ut på at det var svært ulike forventninger og holdninger til menn og kvinners seksuelle utfoldelse før ekteskapet. Kvinnen skulle ikke være seksuelt aktiv før hun ble gift. Det var imidlertid sosialt akseptert at mennene ikke var like avholdne. Mangelen på mannlig avholdenhet var en av grunnene til det andre store stridsspørsmålet; prostitusjon (Bredsdorff, 1974:37).

På papiret var det prostitusjon, drifter og avholdenhet det krangles om. I et større perspektiv står kampen imidlertid om noe langt viktigere. Sedelighetsdebatten kan i dag sees som kampen om definisjonsmakten av «hvad sundhed var, hvad sandhed var – hvad kønnet var» (Hjort-Vetlesen, 1993:338). Debattens tydeligste litterære uttrykk kom med Bjørnsons *En Hanske* (1877). I dramaet stilte Bjørnson krav om at ikke bare kvinnen, men også mannen skulle være seksuell avstående frem til han giftet seg (Bredsdorff, 1974:40). Han avviste med dette den frie kjærligheten som flere intellektuelle og radikale skikkelser hadde tatt til orde for¹⁰. Blant Bjørnsons motstandere finner vi flere sentrale skikkelser, blant dem Brandes. Han er kritisk til avholdenheten Bjørnson fremmer, og får støtte av flere yngre forfattere. Bjørnsons standpunkt blir av mange ansett som for idealistisk (Ahlström, 1973:192). Debatten utspilte seg i både på scenen, i romaner, noveller og avisene.

Gjennom sedelighetsdebatten ser man de første tegnene på en splittelse mellom den mannlige og kvinnelige litteraturen som skrives. Arne Garborg var én av fler som valgte å kommentere debatten i sin litteratur. I både novellen *Ungdom*¹¹ og romanen *Mannfolk*¹² tar han opp Bjørnsons hanskemoral og kritiserer kravet om seksuell avholdenhet. Også flere kvinner tar del i den pågående debatten. Med romanen *Constance Ring* (1885) tar Amalie Skram opp

---

¹⁰ Inspirert av blant annet George Drysdale, tok flere liberale skikkelser til orde for å erstatte den konservative holdningen til seksualitet med en friere seksuell ideologi (Bjørby, 1985:215). I Norge gikk særlig bohemen, representert ved Hans Jæger i bresjen for dette.

¹¹ I novellen *Ungdom* presenteres leseren for ung kjærlighet, begjær og fortvilelse. Garborg er tydelig kritisk til avholdenhetskravet Bjørnson fremmer, og man ser hvordan nettopp dette kravet skaper problemer, både for unge menn og unge kvinner.

¹² *Mannfolk* ble utgitt i 1886. Her skisserte Garborg den mannlige seksualiteten. Boken skapte så store reaksjoner at han mistet sin stilling i staten.

flere aktuelle problematikker. Her kommenter Skram både samfunnets hyklerske holdning til seksualitet og menns utenomekteskapelige forhold til laverestående kvinner. Etter å ha utgitt *En hanske* blir forholdet mellom Bjørnson og kvinnesakskvinnene tettere. Dette fordi Bjørnson skriver frem en kvinneskikkelse som deler flere av borgerskaps- og kvinnesakskvinnenes erfaringer, opplevelser og frustrasjoner. Blant mange av kvinnene leses derfor *En hanske* som en oppfordring til kvinnekamp (Iversen, 1983:67)¹³.

Gjennom sedelighetsdebatten danner det seg etter hvert et skille der flere menn¹⁴ er sterkt kritiske til Bjørnsons krav om avholdenhet, mens flere kvinner støtter opp under kravene Bjørnson stiller. Blant disse er kvinnesakskvinnene. Elias Bredsdorff skriver i *Den store nordiske krig om seksualmoralen* at alle de nordiske kvinnesaksorganisasjonene var «dybt forankret i et konservativt og kristelig grunnsyn, ud fra hvilket de med forargelse vendte sig imod enhver bestræbelse på at indføre en friere og mere tolerant kønsmoral for både mænd og kvinder» (Bredsdorff, 1974:25). Elaine Showalter viser imidlertid i sin bok *A Literature of Their Own* til Linda Gordon som i sin artikkel «Voluntary Motherhood» hevder at kvinnesakskvinnenes avvisning av en friere seksualitet «came from the fact that they were women, not that they were feminists» (Gordon i Showalter, 1977:191). Showalter presiserer at denne avvisningen av seksualitet må sees i lys av kvinnenes oppdragelse og som en forsvarsmekanisme; «Victorian ladies were supposed to dislike sex. Male ignorance, the dangers in pregnancy, venereal disease and childbearing, and the lack of any way to express their own sexual needs made abstinence the only rational response to the sexual dilemma many feminists perceived» (Showalter, 1977:191).

På 1890-tallet skjer det en endring i det litterære landskapet. Ønsket om å «sette problemer under debatt» og det utrettelige samfunnsengasjementet man tidligere hadde sett, vendte seg på mange måter innover. Knut Hamsun er blant dem som tar til ordet for en litteratur som undersøker sjelen og livets nyanser framfor samfunnets problemer og skyggesider (Garton, 1993:20). Nyromantikken, med sin kritiske holdning til det moderne, brer om seg i de litterære kretsene. Den kamplystne stemningen og ønsket om å diskutere samfunnets

---

¹³ Blant de som leser Bjørnsons drama som en formaning til handling er Amalie Skram. Tidligere har hun uttrykt frustrasjon overfor Bjørnson og hans kvinnesyn. Når Bjørnson på begynnelsen av 1880-tallet endrer syn på den frie kjærligheten, møter han i stor grad flere av samfunnets kvinner, Amalie Skram inkludert.

¹⁴ Strindberg er blant dem som reagerer sterkt på Bjørnsons hanskemoral, noe han blant annet uttrykker i brev han sender Bjørnson.

skyggesider som man tidligere kunne lese i mye av litteraturen, er byttet ut med en avmålt «fin de siècle-atmosfære». Også kvinnesaken har mistet mye av sin slagkraft. I flere mannlige forfatterskap har frykten for kvinnen fått festet seg, og det oppstår på mange måter en maskulinitetskrise. Arne Garborg setter ord på denne angsten når han hevder «at det mandige ideal er kommet svært af mode i de dele af verden, hvor kvindebevægelsen har størt magt» (Iversen, 1988:166). Denne maskulinitetskrisen må leses i lys av fremveksten av nye kvinneskikkelser som Den nye Kvinnen og økt kvinnedeltakelse i det offentlige rom. I sin artikkel «Den store kønskrig» slår Ebba Witt-Brattström fast at «patriarkatet vaklede, og der blev sat spørgsmålstegn ved mandsrollen» (Witt-Brattström, 1996:56-57). Det dystre mørket, som preger litteraturen i perioden, gjør seg gjeldene i de kvinnelige karakterene som skrives frem. Den truende, kvinnelige seksualiteten dominerer, og den farlige femme fatale-skikkelsen er sentral hos flere av de mannlige forfatterne. Kvinnene som på 1870- og 1880-tallet hovedsakelige hadde rolle som enten offer for sosial forskjellsbehandling eller frigjort heltinne, fikk nå i større grad rollen som en gjenstand for mannlig begjær (Garton, 1993:21). Eksempler på dette ser man både hos forfattere som Knut Hamsun, Sigbjørn Obstfelder og Hans Kinck, men også i andre deler av kulturen gjør den faretruende, kvinnelige seksualiteten sitt inntog¹⁵.

Flere kvinnelige forfattere distanserer seg fra den nyromantiske tradisjonen mange mannlige forfattere sverger til. Både i tema og holdninger oppstår en splittelse mellom skrivende menn og kvinner. I motsetning til flere av de mannlige forfatterne, opplevde mange kvinnelige forfattere kvinnespørsmålet, arbeidet for likestilling og kritikken av samfunnets dobbeltmoral fortsatt som vedvarende og aktuelt (Garton, 1993:22). Amalie Skram er blant forfatterne som, også utover på 1890-tallet, fremholder samfunnskritikken hun fremmet i *Constance Ring* med romanene *Fru Ines* (1891) og *Forraadt* (1892). De nyromantiske strømningene som fester seg blant de mannlige forfatterne, får ikke samme posisjon blant kvinner. Likevel er det litterære landskapet i endring, og flere kvinnelige forfattere som oppfattes som realister og naturalister, skrev enkeltverk som kan plasseres innenfor den nyromantiske strømningen¹⁶ (Lorenz, 1988:219).

---

¹⁵ I flere av Edvard Munchs bilder ser man en fristende, nærmest farlig kvinneskikkelse som fremstår skremmende.

¹⁶ Dette gjelder blant annet Dikken Zwiłgmeyer og hennes romaner *Emerentze* (1906) og *Maren Ragna* (1908), men også Amalie Skram og utgivelsene *Sommer* (1899) og *Julehelg* (1900).

Samtidig som flere kvinnelige forfattere avviser eller bare delvis tar del i den nyromantiske strømmingen, tok flere skrivende kvinner til seg både periodens form, stiltone og tematikk. Astrid Lorenz trekker i sin tekst «Ny følsomhet og ny sanselighet» frem Hulda Garborg, Alvilde Prydz, Anna Munch, Minda Ramm og Ragnhild Jølsen som sentrale for perioden. I deres litteratur finner man litterære tendenser som nyromantikk, symbolisme og litterær jugend (1988:221). Flere av forfatterne tar et oppgjør med kvinnesaken, som de mener bidrar til en maskulinisering av kvinnen. I stedet for en likhetstanke, der mannen og kvinnen blir ansett som grunnleggende like, fremmes forskjellene mellom kjønnene. Fokuset flyttes over på kjønnenes biologiske ulikhet og den kvinnelige særart undersøkes og fremmes (Lorenz, 1988:219). Gjennom litteraturen utforskes og tematiseres kvinnekroppens sanser og drifter, men også kvinnens indre står i fokus. Ved hjelp av moderne psykologi undersøkes kvinnelivet, med særlig vekt på en splittet og fragmentert livsoppfatning (Lorenz, 1988:221). Med den nyromantiske vendingen oppstår et skifte i kvinnelighetsoppfatningen. Et av de tydeligste tegnene på dette, var nettopp fokuset på kvinnen som kjønnsvesen (Iversen, 1989:10).

Om disse kvinnelige forfatternes romaner, skriver Astrid Lorenz at et typisk trekk «er at de gjerne befinner seg i et skjæringspunkt mellom realisme og utopi» (1988:221). Den realistiske romantradisjonen, representert ved utviklingsromanen, videreføres i stor grad, særlig i skildringen av hvordan den kvinnelige karakteren utvikles og modnes. Samtidig skrives det frem en streben etter en virkelighet der mannen og kvinnen møtes i sjelelig harmoni. Forholdet mellom det realistiske og utopiske gjør seg særlig gjeldende hos Alvilde Prytz og Ragnhild Jølsen, men også hos Hulda Garborg spores et nærmest naivt og utopisk håp om sameksistens og harmoni mellom mann og kvinne. Dette gjør seg særlig gjeldende i *Kvinnen skapt av Mannens oppfølger*, *Fru Evas Dagbog*.

Den nyromantiske vendingen, som gjorde seg gjeldende på 1890-tallet, ble kritisk for kvinnesaken og kvinnesakskvinnene. Gjennom litteraturen og i samfunnet forøvrig fremmes en tydelig antifeministisk holdning. Witt-Brattstöm beskriver den gjeldende samfunnsoppfattelsen når hun skriver at «patriarkatet blev fra at have været almindelig misogynt udtalt antifeministisk» (1996:57). Både den generelle likestillingstanken og kvinnesakskvinnene personlig får gjennomgå. Sally Ledger peker blant annet på hvordan 1890-tallets aviser gjerne karakteriserte kvinnesakskvinner som «mannish, over-educated,

humourless bores» (Ledger, 1995:26). I Norge har Aasta Hansteen allerede ti år tidligere reist til USA, blant annet som et resultat av måten hun ble behandlet av sine meningsmotstandere (Pedersen, 1988:131). Angrepene kommer fra både venstre- og høyreorienterte menn. Også mange kvinner var kritiske til kvinnesakskvinnene, noe de uttrykte i harde ordelag, gjerne i form av artikler og bøker. En av dem er skribenten Laura Marholm¹⁷. Marholm utga *Kvindernes Bog*, som ble oversatt til norsk i 1894. Her hyller hun Strindberg som «en av de store dikterne». I samme bok hevdet hun at det hadde foregått en feminisering av kulturen, noe som hadde ført til splittelse og avstand mellom kjønnene. Denne splittelsen mente hun kvinnesakskvinnene var ansvarlige for (Iversen, 1988:166). Laura Marholm og hennes angrep på kvinnesakskvinnene skaper reaksjoner, og Gina Krog avviser hennes kritikk i *Nylænde*. En som imidlertid støtter Marholm, er Hulda Garborg (Pedersen, 1988:135). Hun har i lang tid forholdt seg kritisk til hanskemoralen og kvinneskikkelsen kvinnesakskvinnene har fremmet. Som flere med henne, mener hun kvinnesakskvinnene har fremmet en kvinneskikkelse med for lite respekt for den kvinnelige særart. Avstanden til kvinnesakskvinnene kommer tydelig til uttrykk i litteraturen hennes, som tematisere kvinnelig begjær og fremmer en kvinne på hennes egne premisser. Irene Iversen omtaler Hulda Garborgs roman *Kvinnen skapt av Mannen* som «ett av de første litterære signalene om skiftet i kvinnelighetsoppfatningen» (Iversen, 1989:10).

Den svenske forfatteren Ellen Key var en viktig inspirator for Garborg. Gjennom flere utgivelser og foredrag¹⁸ fremmer Key den kvinnelige særart og forholdt seg kritisk til likhetstanken mellom kjønnene. I foredraget «Misbrukt kvindekraft» tok Key til ordet for like rettigheter mellom mann og kvinne. Likevel var hun uenig kvinnesakskvinnenes ønske om å få flere kvinner ut i yrker og sfærer som tidligere hadde vært forbeholdt menn. I følgende utsagn advarte hun mot et potensielt «misbruk» av denne likhetstanken; «dette misbruk kan kendetegnes ved, at kvinderne i første omgang har sat deres frigjorte kræfter ind på områder, hvor de har konkurreret med mændene og derunder for en stor dels vedkommende har forsømt at udvikle og bruge deres dybeste kvindelige særart» (Key i Sundström, 1993:560). Den kvinnelige særart fremmes ytterligere når Key slår fast at moderskapet ikke bare er et biologisk anliggende, men også en åndelig evne. I følge Key bidrar denne evnen til at kvinner

---

¹⁷ Pseudonym for Laura Mohr, gift Hansson.

¹⁸ Blant Keys mest sentrale verker er *Barnets århundrede* (1900) og essaytrilogien *Lifslinjer I-III* (1903-1906). Også foredraget «Misbrukt kvindekraft» (først holdt i København i 1895) står som sentralt i hennes arbeider.

er særlig egnet til ansvarsoppgaver. Som et resultat av dette vil kvinner få full utfoldelse for sin særart gjennom yrker som lege, lærer, kritiker og gartner. Key anser det imidlertid som misbruk av den kvinnelige særart å tvinge kvinner inn i yrker som krever mer «individuel, hensynsløs skaben» (Sundström, 1993:560).

Det erotiske og begjærende i kjønnene er også et tema hos Ellen Key. Erotikk blir trukket fram som en guddommelig skapelse i mennesket, som bidrar til at mannen og kvinnen forløser de skapende sidene i hverandre (Sundström, 1993:562). Gjennom sitt syn på erotikk og det særegne ved kvinnen tok Key avstand fra både kvinnebevegelsen og de mer konservative leirene. Hos Garborg fikk hun imidlertid gehør for sin filosofi omkring kvinnen. Som man vil se i min lesning av *Kvinnen skapt av Mannen*, går flere av Ellen Keys problematikker og poenger igjen i Garborgs roman. Ellen Key og hennes teorier vil imidlertid ikke være et eksplisitt tema i analysekapittelet.

2. Resepsjon

I det kommende kapittelet vil jeg ta for meg resepsjonen av Hulda Garborgs bok *Kvinnen skapt av Mannen*. Utgivelsen skapte umiddelbare reaksjoner og stor debatt. Som et resultat av dette foreligger en omfattende mengde resepsjon fra romanens samtid. Dette fordrer et utvalg, og jeg har her valgt å presentere den samtidskritikken jeg anser som mest sentral. I kapittelets andre del vil jeg presentere et utvalg av nyere resepsjon av romanen. Dette omfatter både litteraturhistorisk omtale, tidligere masteroppgaver og forskningsartikler skrevet om romanen.

2.1 Samtidskritikk

Kvinnen skapt av Mannen ble utgitt 12. April 1904. Kort tid senere ble boken anmeldt i *Verdens Gang*. Her påpeker kritikeren Carl Nærup at boken tar tak i en tematikk få våger å snakke åpent om; «Det er en hel Bedrift i vort lille forskræmte Samfund at tale saa aabent ud om disse vanskelige Spørsmal» (Nærup, 1904, gjengitt i Skre, 2011:385). Det kan virke som om Nærup ønsker tematikken som Garborg tar opp velkommen. Videre krediterer Nærup den anonyme forfatteren for å skrive på en måte som både berører og gjør inntrykk på leseren; «Denne bog er skrevet med en Oprigtighed og et Alvor, som maa gjøre Indtryk på enhver modtagelig Læser» (Nærup, 1904 gjengitt i Skre, 2011:385). Nærup ga altså *Kvinnen skapt av Mannen* god kritikk i sin anmeldelse i april 1904 og anså boken som et sentralt bidrag til den omfattende, men viktige diskusjonen omkring den moderne kvinnen og hennes forhold til ekteskap, seksualitet og moderskap.

En annen som stilte seg positiv til boken var Garborgs egen venninne, Fernanda Nissen. To dager etter Nærup anmeldte boken i *Verdens Gang* kom hun med en anmeldelse i *Dagbladet*. Hvor vidt Nissen selv var klar over at hun anmeldte boken til en av sine nærmeste venninner er uvisst. Bokens forfatter ble holdt hemmelig, og var frem til sensommeren 1904 kun kjent som «en Kvinde» (Skre, 2011:390). *Kvinnen skapt av Mannen* og romanens oppfølger, *Fru Evas Dagbog*¹⁹, var de eneste romanene Hulda Garborg ga ut anonymt. Flere aviser skrev i midlertid etter hvert at den anonyme forfatteren var Hulda Garborg, noe som gjorde at forfatterens navn ble allment kjent. Nissens anmeldelse er, som Nærups, i all hovedsak positiv. Nissen omtaler boken som «beundringsverdige» og som en «befrielse», og også hun

---

¹⁹ Jeg har valgt å benytte tittelen på *Fru Evas Dagbog* slik den var ved utgivelsen i 1905. Dette er fordi romanen ikke har blitt trykket opp i ny utgave i senere tid og derfor ikke har fått en tittel i tråd med moderne rettskriving, slik tilfellet er for *Kvinnen skapt av Mannen*.

anser boken som et «modig» verk. Videre roser hun boken for «dens aabne, rolige Sandhedskjærlighed» og hvordan forfatteren har klart å hankses med Weiningers teorier på en enkel, men god måte (Nissen, 1904:1). Ut ifra Nissens karakteristikker blir det tydelig at Garborg med sitt verk utfordrer den rådene samfunnsdiskursen rundt kvinnen generelt, og den erotiske kvinnen spesielt.

Kvinnen skapt av Mannen får, som vist, flere positive kritikker. Med sitt forsvar av kvinnelig erotikk, tar boken opp en problemstilling og en tematikk mange har forsøkt å sette ord på tidligere. Blant dem som fatter interesse for boken er også kvinnesakskvinnen Gina Krog. 1. mai 1904 omtaler hun Garborgs bok i *Nylænde*. Krog åpner sin anmeldelse med å rose forfatteren for å ha skrevet en god bok, rent litterært. Til tross for at romanen er «kjekt tegnet med grove streger» (Krog, 1904:139), mener Krog likevel at romanen vil glemmes fort. Dette begrunnes med at den er svært lik «en hel del andre litteratur-bekjendelser paa samme emnemærker» (Krog, 1904:139). Med det kan det virke som Krog ikke opplever romanen som like banebrytende, utfordrende og modig, som flere av de øvrige anmelderne har uttrykt.

Krog mener videre at forfatteren ikke har forstått Weiningers kjønnteorier i tilstrekkelig grad, noe som fører til at hun går tapende ut av diskusjonen med ham;

Det er forklarligt nok at forstaaelsen her glipper for «en kvinde». Men kan man ikke forstaa en modstander bedre, hverken med forstanden eller følelsen, bør man ikke indlade sig i kamp med ham ti en ting kan man i det tilfælde væære forvisset om, man vil ikke føre seiren hjem; om man end blev tiljublet af mængden - seir er det ikke (Krog, 1904:141).

Den manglende forståelsen fører videre til at *Kvinnen skapt av Mannen* «som forsvarsskrift for kvindekjønnen blir [...] i det hele lidet tilfredsstillende» (Krog, 1904: 141). Krog mener videre at forfatteren fremmer et verdisyn man finner igjen i de mer konservative strømningene i samfunnet (Skre, 2011:385). Med dette kan man konkludere med at romanens budskap ikke faller i god jord hos en av kvinnesakens ledende skikkelser.

Gina Krog var ikke alene om sin kritikk av *Kvinnen skapt av Mannen*. 15. mai står artikkelen «Syg Litteratur» på trykk i *Verdens Gang*. Forfatteren Christian Collin er sterkt kritisk til Carl Nærups positive holdninger til boken og avfeier hele romanen som «en Skandalekronik»

(Collin, 1904). Collin går særlig til angrep på forfatterens person og stiller spørsmål ved hvor vidt bokens innhold er selvopplevd eller fiksjon. Med dette pensles debatten, som til nå har omhandlet bokens tematikk, over på forfatteren og hennes person og private relasjoner. Hvis det er slik at fru Evas opplevelser egentlig er forfatterens egne, konkluderer Collin med «at Forfatterinden for tiden ikke er normal» (Collin, 1904, gjengitt i Skre, 2011:385). Collin er imidlertid ikke ferdig med forfatteren og skriver videre at «et sundt Menneske, med udpræget literært Talent, vilde neppe lade trykke en Selvbekjendelse- baade paa sin egen og sin Mands Vegne» (Collin, 1904). Collins karakteristikkk av den kvinnelige forfatteren som både unormal og usunn tegner et bilde av hvor rystende han opplevde tematikken i Garborgs roman. Videre referer karakteristikken også til den rådende samfunnsdiskursen, der vitenskaper som medisin, fysiologi og psykologi ble ansett som viktige kilder til kunnskap om kvinnens «vesen». Den seksuelt aktive og handlekraftige kvinnen rørte ved en frykt hos flere menn. Den medusalignende, femme fatale-skikkelsen som nærmest fortærte menn fikk i en periode stor plass i litteraturen²⁰. Denne frykten gjør seg på mange måter gjeldende også i Collins kritikk, hvor man først og fremst møter en kritikk av at en kvinne kan inneha de samme følelsene, driftene og meningene som tematiseres i romanen. Kvinnelig erotikk, drifter og lyster fremstår truende for Collin, og han velger derfor å karakterisere det som noe unormalt og sykt. Med dette fremmer Collin et konservativt syn på både kvinnen generelt, men også på hennes seksualitet og hennes drifter. Den konservative Collin møter imidlertid motstand. Bernt Lie går noen dager senere ut i *Verdens Gang* med et forsvar av både forfatteren og hennes bok.

Collins særlige interesse for kjønnet til romanens forfatter blir av Lie oppfattet som sladder, og Collins artikkel blir omtalt som «kulturelt talt dybt forkastelige Drøftelser ad den anonyme Forfatterindens mulige Person» (Lie, 1904, gjengitt i Skre, 2011:386). Videre sender han Collins en svært ironisk og sarkastisk hilsen «fra det interesserede og diskuterende Publikum og sige at som «et Stykke Skandalekonikk» opfattes denne Bog ikke af nogen eneste udenfor de forskjellige Kredse af mandlige og kvindelige Sladderkjerringer» (Lie, 1904). Debatten har med dette for alvor gått over til å diskutere person framfor sak. Videre blir Collin nærmest avskrevet som en kompetent leser av litteratur. Lie er ikke nådig når han skriver at «den som ikke ved denne Bogs kunstneriske sandhed, i dens Ve og dens Varme- jages fjernt fra

---

²⁰ Som nevnt i kapittel 1 ser man eksempler på dette både hos forfattere som Knut Hamsun, Sigbjørn Obstfelder og Hans Kinck, men også i kunsten til Edvard Munchs finnes flere eksempler på dette.

Nøglehuller og Kulissesprekker, har overhovedet ikke Forudsætninger for at diskuterer litterær Kunst» (Lie, 1904). Med Lies angrep beveger debatten seg mot en prinsipiell diskusjon omkring virkelighet og sannhet i litteraturen, og kan i så måte sies å minne om litterære debatter som føres i dag.

22. mai skriver Collin igjen i *Verdens Gang*. I et tilsvarende svar til Lie går han enda hardere til angrep på den ukjente forfatteren bak *Kvinnen skapt av Mannen*. Spørsmålet om kvinnens seksualitet er igjen tema. Collin hevder at en sunn, naturlig ektefelle og mor ikke var «opptaget af fornæmmelsen af sin seksualitet» (Collin, 1904, gjengitt i Skre, 2011:386). Denne gangen går han imidlertid enda lenger og skiller seksualitet og moderskap fra hverandre. For Collin står moderskapet og seksualiteten som to gjensidig utelukkende kategorier. Med dette utsagnet tar han et enda større steg bort fra den form for kvinnelighet Garborg beskriver i *Kvinnen skapt av Mannen*. Videre påstår Collin at forfatteren har valgt å anonymt ta opp disse temaene fordi hun var av den typen «for hvem en halvt tilsløret eller maskeret Selv-Blottelse har et sygelig Behag» (Collin, 1904). Dermed påstår Collin av Garborgs motivasjon for å ta opp den seksuelt aktive kvinnen er personlig velbehag og nytelse. Med dette avviser Collin nærmest Garborgs bok som aktuell og interessant for allmenheten.

Som her vist var det stor uenighet blant anmeldere og kritikere om hvor vidt Hulda Garborgs *Kvinnen skapt av Mannen* var et sentralt bidrag til en omdiskutert problematikk, eller om boken heller var et uttrykk for en skandaløs og syk kvinnelighet. De ulike standpunktene og holdningene anmelderne imellom kan i all hovedsak forklares med deres ulike verdisyn. I de konservative miljøene ble boken ansett som sterkt problematisk. Det samme gjaldt imidlertid også de mer liberale kvinnesakskvinnene. Dette kan langt på vei forklares med at kvinnesakskvinnene og Garborgs oppfattelse av hva det ville si å være likestilt og fri kvinne var svært forskjellige. Av de omtalte anmeldelsene ser man at boken ble fremmet som både god, viktig og ikke minst modig blant de mer liberale kritikerne. Det kan med dette virke som Garborg med *Kvinnen skapt av Mannen* publiserte et verk det liberale miljøet hadde ventet på.

Debatten omkring *Kvinnen skapt av Mannen* foregikk i hovedsak i april og mai 1904, men fortsatte også utover sommeren. Bortsett fra noen få kommentarer og anmerkninger i sin egen dagbok, forholdt Hulda Garborg seg taus og tilsynelatende distansert til det hele. Sommeren 1904 blusset likevel debatten rundt romanen nok en gang opp. Dette hovedsakelig på grunn av utgivelsen av romanen *Kvinden skabt af Konen* med undertittelen *Studie i Anledning af*

Student Hansens Bog: «Dette med Kjønnene» skrevet av Bendix Ebbell og Clara Thue Johnsen²¹. Romanen er å regne som en sentral del av resepsjonen av *Kvinnen skapt av Mannen*. Jeg velger derfor å inkludere den i dette kapittelet, til tross for dens skjønnlitterære karakter. Ebbells og Johnsens bok er en parodi på Garborgs *Kvinnen skapt av Mannen*. Som originalen, ble også denne boken en salgssuksess med hele fire opplag. Dette var likevel beskjedne tall sammenlignet med originalens ti opplag²².

Parodien er på flere områder nærmest identisk med originalen. Rent grafisk er også likheten slående. Der Garborg i sin versjon har valgt et sitat av Otto Weininger, har Ebbell og Johnsen valgt et sitat av den imaginære studenten Otto Hansen. Det er såpass mange sammenfall mellom Otto Hansen og Otto Weininger, at det etter hvert blir helt tydelig for leseren at Hansen er en forenklet, lett fordreid versjon av Weininger. Hos Garborg kan vi om Weininger lese at «Platon og Kant elsket og beundret han like til sin død høyere enn alle andre, på grunn av deres ytterliggående dualisme. For Nietzsches «Zarathustra» var han varmt begeistret» (1974:13). I Ebbell og Johnsens versjon leser man;

Platon og Kant kjendte han kun af Navn, Nietzsches «Zarathustra» var ikke at faa paa Deichmanske, og Henrik Ibsen er jo holdt op at skrive. Der imod droges han Hug mod Strindberg og «Paris´s Mysterier», og om Hans Jægers «Syk Kjærlighet» udtalte han, at det maaske er den skjønneste Roman, som overhovedet er skrevet (Ebbell og Johnsen, 1904:6).

Omformuleringer og endringer på linje med eksemplet over er gjennomgående, og nettopp her ligger mye av den parodiske effekten og humoren. Ved å ligge så tett opp til Garborgs egne ord, for deretter å overdimensjonere dem, blir ytringene karikerte og overdrevne (Hareide, 2001:21). Som leser fører dette til at både Garborg og Weiningers ord oppleves som både pompøse, pretensiøse og svulstige, og det hele fremstår etter hvert som komisk.

Til tross for at *Kvinden skabt af Konen* er preget av humor og satire, leser man også en tydelig kritikk av Hulda Garborgs verk. Ebbell og Johnsen reagerte blant annet sterkt på måten kvinner ble fremstilt i *Kvinnen skapt av Mannen*. Flere, særlig blant kvinneskakvinnene, lot

---

²¹ Johnsen tok etternavnet Ebbell da hun i 1906 giftet seg med sin medforfatter, Bendix Ebbell.

²² På ett år solgte *Kvinnen skapt av Mannen* 10 000 eksemplarer og kom i 10 opplag. Boken er én av to av Garborgs bøker som ble nyutgitt etter andre verdenskrig (Rønning, 1996:43). Den ble oversatt til svensk, tysk og fransk.

seg provosere av at fru Eva, og kvinner forøvrig, ble beskrevet som utelukkende kjønnsvesen (Hareide, 2001:20). Kritikken som ble fremmet i *Kvinden skabt af Konen* ble derfor godt mottatt blant kvinnesakskvinnene. 1. august ble et anonymt innlegg om *Kvinden skabt af Konen* publisert i *Nylænde*. Forfatteren av artikkelen, kjent som «F. S. M.», roser parodien for å ha klart å stilne «den storm, som reiste sig i anledning af *Kvinden skabt af Manden*» (F. S. M., 1904:236). Videre skriver F. S. M. at «vi kan lade den oprindelige bog faa staa ved sit værd som en enkelt, speciel kvindes personlige bekjendelser» (F. S. M., 1904:236). Med det presiseres det at Garborgs roman må forstås som én kvinnes subjektive opplevelse av sitt liv. I dette ligger en avvisning av romanens allmenne relevans. I stedet antydes det at utfordringer knyttet til erotikk, begjær, ekteskap og identitet er noe Eva er alene om å oppleve. Dette presiserer F. S. M. når hun fastslår at det «å sette fru Eva som en representant for *kvindetypen* var det misvisende med bogen» (1904:236). Med dette avvises Eva som uttrykk på den moderne kvinneskikkelsen. I følge skribenten skyldes nemlig Evas følelser av splittelse at hun sitter fast i sin barndoms «forvokste og ekle fantasier» (F. S. M., 1904:236). Hvilke fantasier det her henvises til blir ikke presisert ytterligere. I romanen får man imidlertid kun ett tilbakeblikk til Evas egen barndom. Her forteller Eva om hvordan hun og hennes venninner lekte mor og far, og videre hvordan de dyrket sine søskens kjærester. Leken har tydelige erotiske undertoner. Det kan altså være disse erotiske følelsene skribenten sikter til. Videre kan kritikken også angå Evas naive og romantiske tanker og fremstilling samliv og ekteskap. I og med at omtalen om Evas fantasier ikke er mer utfyllende, er det vanskelig å fastslå noe med sikkerhet. Man kan likevel anta at kritikken både retter seg mot det erotiske aspektet og det romantiske avhengighetsforholdet mellom kjønnene som skrives frem.

2.2 Litteraturhistorisk omtale

Omtalen av Hulda Garborg i litteraturhistorien er varierende, både i mengde og innhold. I flere verker omtales hun utelukkende som Arne Garborgs ektefelle²³. I disse tilfellene er hennes omfattende litterære produksjon totalt fraværende. Andre verker har valgt å utelukkende fremme kulturarbeideren Hulda Garborg. Til tross for stor variasjon i den litteraturhistoriske omtalen, er det også visse fellestrekk å spore. Blant disse er fremstillingen av hennes romaner *Kvinnen skapt av Mannen* og *Fru Evas Dagbog*. I det følgende vil jeg kort

---

²³ Blant disse er Johs. A Dales Norsk *litteraturhistorie for gymnaset* fra 1972 og Harald og Edvard Beyers litteraturhistoriske verk fra 1970. Særlig Dales ekskludering av Hulda Garborg er påfallende, all den tid han i 1961 ga ut en biografi om henne.

legge frem et utvalg av den litteraturhistoriske omtalen av Hulda Garborg med et særlig fokus på hennes roman *Kvinnen skapt av Mannen*.

Per Amdam omtaler *Kvinnen skapt av Mannen* og romanens oppfølger, *Fru Evas Dagbog*, som «[...] de mest oppsiktsvekkende av hennes bøker» (Amdam, 1983:401). I verket *Norges litteratur fra 1880-årene til første verdenskrig* påpekes det at *Kvinden skapt av Mannen* skapte oppstandelse i sin samtid. I *Nordisk kvindelitteraturhistorie* fremmes først og fremst dramatikeren Hulda Garborg. Kari Fjørtoft omtaler i artikkelen «Sprogkamp og fredssang på scenen» flere av Garborgs dramaer og setter de i tett forbindelse til den pågående språkkampen mellom bokmål og nynorsk. Utover dette nevnes *Kvinnen skapt av Mannen* sporadisk gjennom både bind to og tre av det litteraturhistoriske verket. Ebba Witt-Brattström omtaler romanen som «skandaleombrust» og viser til hvordan romanen sto som et viktig og sentralt motsvar til Otto Weiningers *Kjønn og karakter* (Witt-Brattström, 1996:57). Utover dette er omtalen påfallende liten, særlig med tanke på at det litteraturhistoriske verket omhandler den nordiske kvinnelitteraturhistorien og har et uttalt fokus på kvinnelige forfattere.

Den norske kvinnelitteraturhistorien har viet romanen noe mer plass. Her karakteriserer Irene Iversen *Kvinnen skapt av Mannen* som «ett av de første litterære signalene om skiftet i kvinnelighetsoppfatningen» (Iversen, 1989:10). I følge Iversen var «ett av de viktigste kjennetegnene på den nye kvinnelighetsforestillingen [...] den sterke fokuseringen på kvinnen som *kjønnsvesen*» (Iversen, 1989:10). I lys av dette er Garborgs roman utvilsomt et tydelig innlegg i debatten om kvinneligheten. Dette bekrefter Iversen ved å omtale utgivelsen som «en stor litterær og kjønnspolitisk sensasjon» (Iversen, 1989:10). Iversen påpeker likevel også svakheter ved Garborgs bok. Romanens budskap blir omtalt som tvetydig, «både når det gjelder synet på kvinnen og på forholdet til mannen» (Iversen, 1989:10). Videre kritiseres Garborg for å ha et uavklart forhold til Weiningers teorier.

Utover disse korte notisene er den litteraturhistoriske omtalen av verket påfallende liten. Med tanke på den opphetede debatten verket skapte i sin samtid, er mangelen på omtale i litteraturhistoriene oppsiktsvekkende. Ideelt sett ville det her fulgt en mer utfyllende kommentar til den litteraturhistoriske framstillingen og resepsjonen av *Kvinnen skapt av Mannen*. Med et så svakt litteraturhistorisk utgangspunkt anser jeg dette imidlertid som lite fruktbart, og jeg velger derfor å ikke kommentere dette nærmere. Hulda Garborgs fravær i

litteraturhistorien har, som nevnt innledningsvis, vært tematisert i flere masteroppgaver. I disse oppgavene stilles det spørsmål ved hvordan en såpass omdiskutert og kontroversiell forfatter kan marginaliseres slik Hulda Garborg har blitt i litteraturhistorisk sammenheng. Kristin Bjelland kommenterer denne problematikken i kapittelet «Hulda Garborgs litteraturhistoriske plassering». Bjelland innleder kapittelet med å påpeke den varierende mengden spalteplass Garborg har fått. Videre skriver hun at det er «vektlagt ulike sider av hennes forfatterskap og kulturelle innsats» (Bjelland, 1999:24). Hun påpeker imidlertid at Hulda Garborg «er Arne Garborgs *kone* kommer klart fram i de aller fleste sammenhengene» (Bjelland, 1999:24). Denne oppfattelsen av fremstillingen av Garborg er jeg langt på vei enig i. Det oppleves frustrerende og urettferdig å se hvordan en forfatter og samfunnsdebattant i flere verker reduseres til å først og fremst være Arne Garborgs ektefelle. Også Liv Heidrun Skaar Heskestad tematiserer Garborgs manglende plass i litteraturhistorien når hun i masteroppgaven sin «Hulda Garborgs kulturelle arbeid innan norsksdomsrørsla med vekt på kvinnesyn» (1984) spør «kvifor er Hulda Garborg gløymd?». Det er antageligvis flere grunner til hvorfor Hulda Garborg har lidd denne skjebnen. Skaar Heskestad peker blant annet på at hennes ekteskap til Arne Garborg kan ha bidratt til å sette henne i skyggen av sin mann. Videre peker hun på både Garborgs kjønn, hennes verks litterære kvalitet og hennes feilaktige²⁴ kvinnesyn som potensielle forklaringer på hennes fravær i historien (Skaar Heskestad, 1984:107-110). En annen potensiell forklaring jeg avslutningsvis vil påpeke, er kjønnnet til forfatterne av litteraturhistoriene. De fleste litteraturhistoriske verkene, både i Norge og i Norden, er skrevet av menn. Man kan derfor spørre seg om både Garborgs roman og den påfølgende debattens fokus på kvinnesak, kvinnelighet og den erotiske kvinnen ikke følte meningsfull og treffende nok for den mannlige forfatteren av litteraturhistorien.

2.3 Øvrig omtale

Til tross for sitt fravær i litteraturhistorien har det de siste årene blitt publisert et økende antall bøker, masteroppgaver og artikler om Hulda Garborgs forfatterskap som helhet, og om *Kvinnen skapt av Mannen*. Denne endringen kommenterer også Bjelland når hun skriver at «etter å ha gjennomgått litteraturen om Hulda Garborg, sitter jeg igjen med inntrykk av at

---

²⁴ Skaar Heskestad omtaler Hulda Garborgs kvinnesyn som «feil». Med dette sikter hun til at Garborgs kvinnesyn i lys av dagens feminisme- og likestillingsdiskurs fremstår som problematisk og til tider kvinnefiendtlig. Jeg vil likevel minne leseren om at Garborgs forståelse av kvinnen er resultatet av en annen samtid enn den vi leser hennes romaner i. Dermed anser jeg det som problematisk å felle en slik dom som Skaar Heskestad her gjør.

forfatteren Hulda Garborg trer sterkere og sterkere fram etter hvert som vi nærmer oss vår tid» (Bjelland, 1999:29). I det følgende vil jeg presentere et utvalg av den mer nåtidige resepsjonen av *Kvinnen skapt av Mannen*.

I forbindelse med 1970-tallets feministiske bølge ble Hulda Garborgs roman trykket opp i ny utgave. Dette var med formål om å gi den feministiske bevegelsen en historisk forankring (Rønning, 1996:43). Nyutgivelsen inneholder, til forskjell fra utgaven fra 1904, et forord skrevet av Nina Karin Monsen. Her introduserer Monsen leseren kort for Otto Weiningers kjønnteorier, men kommenterer også Hulda Garborgs tilsvar. I omtalen av Garborgs motsvar til Weininger, leser man noen anerkjennende ord, men hovedsakelig hard kritikk. I følge Monsen er *Kvinnen skapt av Mannen* «enestående ærlig og personlig skrevet» (1974:5) Videre skriver hun at «det er vanskelig å tro annet enn at det er ekteskapet og samlivet med Arne Garborg som Hulda Garborg har skildret» (Monsen, 1974:5). Deretter erkjenner hun at Garborg i sin bok eksemplifiserer «hvor dypt kjønnsrollene og samfunnets konvensjoner former personligheten selv hos mennesker med utdannelse og skaperevne. Slik sett er den noe enhver kvinne kan lære av» (Monsen, 1974:5). Monsen roser Garborg både for måten hun skriver på og for å ta opp et tema som angår mange kvinner. Likevel kan man også lese hennes kommentar med en krass undertone. Å stemple opplevelser og erfaringer som personlige kan være en måte å nedvurdere dets relevans og betydning i det offentlige ordskiftet. Ved å koble Hulda Garborgs roman til hennes eget ekteskap, slik Monsen her gjør, kan man merke seg en skepsis til bokens faktiske bidrag til likestillingsdebatten og -arbeidet. For hva tilbyr Garborgs personlige og subjektive opplevelser fra sitt eget ekteskap debatten hun skriver seg inn i? Med mindre dette er mer allmenne opplevelser som deles av flere, vil man kunne påstå at betydningen er liten. Monsen bekrefter på mange måter denne påstanden når hun senere kommenterer Garborgs motivasjon for å ta til motmæle mot Weininger. Her hevder hun at «Hulda Garborg aner at Weiningers oppfatninger vil ødelegge moderskapet og ekteskapet slik det fungerer på hennes tid. Derfor tar hun avstand fra ham» (Monsen, 1974:10). Monsens formulering er diffus og upresis, og derfor vanskelig å tolke. Monsen utdyper ikke videre hvordan hun mener noens «oppfatninger» alene kan ødelegge for moderskapet og ekteskapet. Med litt godvilje kan man likevel forstå det som at Monsen mener Garborgs angrep på Weininger er motivert av hennes personlige frykt for å miste både moderskapet og ekteskapet som institusjon i samfunnet, men også i eget liv. Dette bekreftes ytterligere når Monsen senere skriver «[...] Hvis Hulda Garborg hadde hatt tilstrekkelig tillit til seg selv og dermed klart å analysere det hun følte manglet i sitt eget forhold til menn, så er

jeg overbevist om at hun ville ha vær glødende feminist» (Monsen, 1974:11). Begge Monsens påstander kan leses som en nedvurdering av hele Garborgs engasjement for kvinneligheten og motivasjon for å skrive *Kvinnen skapt av Mannen*.

Monsen anser altså Hulda Garborgs forsvar av ekteskapet som et uttrykk for forfatterens personlige frykt for tilstanden i sitt eget ekteskap. Dermed knytter hun fru Evas opplevelser og tanker tett til personen Hulda Garborg. Denne forståelsen av forholdet mellom karakter og forfatter finner man igjen i tidligere nevnte Christian Collins kritikk fra 1904. Som vist, var Collin svært opptatt av hvor vidt fru Evas opplevelser var forfatterens egne. Sammenfallet mellom Monsen og Collin tydeliggjøres ytterligere når Monsen i forordets avsluttende del bruker sitater fra fru Eva til å fastslå Hulda Garborgs syn på forholdet mellom mann og kvinne. Monsens påstand går her ut på at Garborg, ved å ikke stille samfunnsmessige og politiske krav til mannens, lar seg skape av mannen. Til å bekrefte sin påstand om Garborgs manglende krav til mennene hun omga seg med benytter Monsen et sitat hentet fra fru Eva, der hun sier at «arbeidet fyller ikke mitt liv. Ennu er det for meg kun surrogat for livet. [...] Jeg er som alltid full av uro og ubestemt lengsel; redd for mørket og ensomheten» (Garborg, 1974:94-95). Basert på dette sitatet konkluderer Nina Karin Monsen med at «hun [Hulda Garborg] valgte selv å være skapt av mannen, og den situasjonen som hun levde i til mannen, bestemte dette valget for henne» (Monsen, 1974: 1974:12).

Som man ser av eksemplet over, er forholdet mellom forfatter og karakter tydelig sammenblandet i Monsens forord. Å bruke sitater fra en romans karakter til å felle en dom over forfatteren oppleves problematisk, og man beveger seg fort inn på en pågående litterær debatt omkring forholdet mellom fiksjon og virkelighet. Jeg skal ikke på noen måte uttale meg om dagens debatt rundt temaet, men måten Monsen i 1974 bruker Hulda Garborgs egne karakterer til å nærmest legge ord i munnen på forfatteren oppleves som lite holdbar. Denne måten å kritisere litteraturen gjorde seg, som vist, gjeldende også i Garborgs egen samtid. Likevel er det betydelige forskjeller mellom Monsen og Collins kritikker. Til forskjell fra Collin, går Monsen dypere i sitt arbeid med *Kvinnen skapt av Mannen*. Der Collins kritikk fra 1904 i liten grad beveger seg utover problematikker rundt forfatterens kjønn, seksualitet og sammenhengen mellom forfatteren og fru Eva, kan man hos Monsen i tillegg lese en kritikk av Garborgs teoretiske grunnlag, hennes bruk av Weiningers tekst og hennes forståelse av feminisme.

I første omgang stiller Monsen spørsmål ved Garborgs syn på morsrollen som en forutsetning for en kvinnes frigjøring. Videre påpeker hun hvordan det rådende kvinnesynet i romanen «anser kvinnen som begrenset og ensidig i kraft av sitt kjønn og sin fruktbarhetsrolle» (Monsen, 1974:6). Kvinnesynet Monsen her kommenterer skapte store reaksjoner også i Garborgs egen samtid. Både den anonyme forfatteren «F. S. M.» og Bendix Ebbell og Clara Thue Johnsen reagerte på nettopp dette synet på kvinnen i sine respektive tilsvarende til Garborgs roman. Synet på kvinnen som sterk forankret i sin biologi skapte med andre ord reaksjoner både i romanens samtid, men også 70 år senere. Der kritikken i 1904 først og fremst forholdt seg til at Hulda Garborg gjennom fru Eva fremstilte kvinnen som utelukkende kjønnsvesen, går Monsen mer omfattende til verks. Med sitatet «når vi elsker, er vi også unormale» (Monsen, 1974:6), igjen hentet fra fru Eva, mener Monsen at Hulda Garborg, basert på den kvinnelige biologien og forholdet til mannen, definerte kvinnen som unormal og mannen som normal. Dette synet på kvinnen som en form for avvik fra den mannlige normalen bidrar, i følge Monsen, til å frata kvinner menneskeverd og troen på seg selv (1974:6). Monsens sterke reaksjoner på Garborgs kvinnesyn er interessant som fenomen. Synet på kvinnen som prisgitt barnet og mannen, passer utvilsomt dårlig inn i den feministiske diskursen Monsen er en del av. Kvinnen Nina Karin Monsen etterspør er friere, mer uavhengig og opererer selv som subjekt i eget liv. Dessverre undergraver Monsen mye av sin argumentasjon om den frigjorte kvinnen når hun benytter seg av begrunnelser som «forklaringen på hennes blindhet og selvmotsigelse kan kanskje delvis finnes i hennes [Hulda Garborg] ulykkelige kalde ekteskap» (Monsen, 1974:6). Ved å til stadighet se Hulda Garborg i sammenheng med sitt ekteskap og sin ektemann, gjør også Monsen selv kvinnen avhengig av mannen. Dermed begår hun nettopp samme feil som hun kritiserer Garborg for. Som et resultat av usammenhengende og ulogisk argumentasjon blir Monsens eget kvinnesyn og hennes faktiske budskap noe vanskelig å plassere.

Monsen kritiserer videre en «splittelse» i Hulda Garborgs tilsvarende til Otto Weininger. «Hun [Hulda Garborg] snakker både om «den forferdelige boken» og [...] hun må gi ham rett. Hun klarer ikke å hevde seg i forhold til denne mannen, som hun betrakter som uhyre lærd og kunnskapsrik. Hun er ukritisk, og imponert», skriver Monsen (1974:7). Det kan dermed virke som om Monsen anser Garborgs motsvar til Weininger for mislykket. Dette først og fremst på grunn av Garborgs behandling av Weiningers teori. Samtidig som Garborg opp til flere ganger avviser Weiningers kvinnesyn eksplisitt, gir hun ham også delvis rett. Monsen

konkluderer av den grunn med at Garborg ikke gjennomskuer «vanviddet i hans synspunkter» (Monsen, 1974:10).

Monsen reagerer og kommenterer mye av det samme som ble påpekt av kritikerne i 1904. Det er imidlertid interessant at mye av Monsens kritikk sammenfaller både med Christian Collins tydelig konservative standpunkt, den mer liberale skribenten i *Nylænde* og Ebbel og Johnsen, også de med et mindre konservativt kvinnesyn enn Collin. Noe av dette kan nok forklares med at den liberale og konservative aksene i 1904 har forskjøvet seg når Monsen skriver sitt forord, men også med at Garborgs ideer både utfordret de liberale kvinnesakskvinnene og de mer konservative kretsene i hennes samtid. Til tross for dette kan man likevel lese Monsens kritikk med en viss ideologisk inkonsekvens. Dette kan forklares med måten Monsen blander fru Eva og Hulda Garborg på, men også måten hun stadig trekker inn Garborgs ekteskap i sin argumentasjon. Til tross for dette tar Monsen utvilsomt avstand fra Garborgs overbevisning omkring kjønn, kvinne og familie. Som et resultat av inkonsekvens i argumentasjonen sitter man igjen med en følelse av at Nina Karin er sterkt forutinntatt sitt syn på både verket og forfatteren. Monsen ser stadig til Hulda Garborg når hun leter etter forklaringer på svakhetene i romanen, men virker lite interessert i å forstå synspunktene Garborg fremmer fristilt fra forfatterens egne personlige historie. Videre viser hun liten forståelse for tiden og konteksten Garborg ytret seg i. Dette representerer en metodisk svakhet som langt på vei velter hele Monsens tekst.

Hulda Garborgs roman er også tema i Anne Birgitte Rønnings tekst «Kvinnen skapt av mannen?». Rønning omtaler Garborgs roman som en «kjønnspolitisk brannfakkel» (Rønning, 1996:42), og presiserer at den er et sentralt og markant innlegg i kampen om definisjonsmakten av den moderne kvinneligheten som pågikk rundt århundreskiftet. Allerede her skiller Rønning seg fra Monsens kritikk. Der Monsen i stor grad presiserer og fremmer det nære og personlige i Garborgs roman, gir Rønning den en viktig plass i den offentlige, allmenne debatten. Videre påpeker Rønning hvordan Hulda Garborg med *Kvinnen skapt av Mannen* rent stilmessig skiller seg fra mye av den øvrige samtidslitteraturen. «*Kvinden skapt af Manden* [er] en påfallende spørrende og utprøvende tekst gitt den historiske konteksten, der det ellers i stor grad var a priori sannheter som ble «forklart» og fikk ny autoritet gjennom vitenskapelige fremstillinger» (Rønning, 1996:43). Den uvanlige tilnærmingen Garborg har valgt å benytte i romanen kommer tydelig til syne når en sammenligner *Kjønn og karakter* og *Kvinnen skapt av Mannen*. Der Weininger har valgt en bastant framgangsmåte, hvor han

fremlegger sine teorier som sannheter, er Garborgs metode preget av utprøving og undring. Den spørrende formen som preger romanen gir leseren mulighet til å ta større del i problematikkene som problematiseres, og leseren får på den måten en mer aktiv rolle. Samtidig kan nettopp romanens form oppleves som problematisk. Den løpende diskusjon mellom jeget, der dette jeget både er objekt og subjekt trekkes av Rønning frem som problematisk (Rønning, 1996:50).

Nina Karin Monsen kommenterer det hun omtaler som en «splittelse» i Hulda Garborgs argumenter mot Otto Weiningers teorier omkring kvinnen. Ann Birgitte Rønning omtaler den samme problematikken, men kaller det en ambivalens; «som en undersøkelse av kvinnens kjærlighetsevne i Weiningers oppfatning av kjærlighet, er fru Evas historie dypt ambivalent» (Rønning, 1996:50). Monsen og Rønning ligger tett opp til hverandre i sin kritikk av måten Hulda Garborg bruker Weiningers teorier i sin roman. Som Monsen påpeker, finner også Rønning det problematisk at Garborg ved flere tilfeller lar Weininger få rett. Rønning trekker blant annet frem hvordan fru Eva, både i sitt forhold til sin ektemann og i sin interesse for Bjørnen, bekrefter Weiningers påstand om at kvinnen ikke er egnet for kjærlighet, men er utelukkende drift (Rønning, 1996:50). Også mer eksplisitte eksempler trekkes frem. I følge Rønning «underminerer [...] fru Eva sin egen selvframstilling som selvransakelse ved at hun lar Weininger få det siste ord: «Die Verlogenheit der Frau» – kvinnens løgnaktighet» (Rønning, 1996:52). Som nevnt, forklarer Monsen denne problematikken med en fascinasjon og beundring som gjør at Hulda Garborg aldri klarer å distansere og fjerne seg fra Weininger. Med dette ser man en entydig og unison kritikk av rollen og påvirkningen Otto Weininger har fått i Hulda Garborgs roman.

Til tross for at Rønning er tydelig kritisk til måten Garborg bruker Weininger i sin argumentasjon, påpeker hun at Garborg konkluderer motsatt av Weininger i diskusjonen rundt kvinneligheten. Om Garborgs eget kvinnesyn skriver Rønning at

Som en grunntanke i hele hennes forfatterskap [...] finnes en tro på at kvinnens naturens særart ligger i kvinneligheten, manifestert gjennom kjærlighet til mannen, men ikke minst gjennom kjærligheten til barnet. [...] det er med utgangspunkt i denne kvinne- og moderkjærligheten at kvinnen realiserer seg som kvinne (Rønning, 1996:47).

Samtidig som jeg langt på vei deler Rønning's oppfatning av kjærligheten som vesentlig i konstruksjonen av kvinnen, mener jeg at også ekteskapet og erotikken er vesentlige størrelser som inngår i kvinnen. Til tross for at jeg er enig mye av Rønning's poenger, ser jeg Garborgs kvinne som mer kompleks enn det Rønning her skisserer. Dette representerer et tydelig skille mellom min egen og Rønning's lesning av *Kvinnen skapt av Mannen*.

Kvinnen som kjærlighetsvesen og omsorgsperson står i sterk kontrast til Weininger's driftsorienterte kvinne, som ikke er moden for vennskap, men kun bruker mannen til seksuell nytelse. Weininger's avvisning av kvinnens evne til kjærlighet var det Garborg, gjennom fru Eva, reagerte mest på. Deres grunntanker omkring kvinnelig kjærlighet og erotikk står nærmest som to motpoler. Å hevde, slik Monsen gjør, at Garborg ikke evner å ta avstand fra Weininger, kan dermed oppleves som urettferdig overfor Garborg. Er det noe Hulda Garborg nettopp prøver på, så er det å ta avstand. Hennes sinne og frustrasjon over Weininger's syn på kvinnen spesielt og kjønn generelt er tydelig for leseren fra første stund. Likevel har Monsen unektelig et poeng, når hun hevder Garborg ikke klarer å ta fullstendig avstand fra Weininger's kjønnsteorier. Det er imidlertid vesentlig å påpeke at dette ikke nødvendigvis omhandler en ukritisk form for fascinasjon eller beundring, slik Monsen påstår, men i stedet er et uttrykk for en stor utfordring som flere kvinner som selv prøvde å definere kvinnen støtte på. Rønning skriver

det Hulda Garborgs bok viser, er [...] at kampen ikke bare stod om hvilken definisjon av kvinnelighet som var mest holdbar, men om hvem som skulle få lov å definere kvinnen. Og den viser hvor vanskelig det var for kvinnene selv å definere seg uten at mannsdiskursen klebet ved deres forståelse som kvinner (Rønning, 1996:54-55).

I motsetning til Monsen, som peker på Garborgs privatperson i sin forklaring på «splittelsen» i hennes tekst, så ser Rønning heller til den patriarkalske konteksten Garborg skrev i. Det overnevnte sitatet vitner om en forståelse av Garborgs samtid som Monsen i liten grad viser til. Rønning's fokus på og forståelse av romanens kontekst tydeliggjøres i enda større grad når hun omtaler *Kvinnen skapt av Mannen* som en bok med «en kvinne som selv vil prøve ut og definere hva kvinnelighet er, men samtidig er den bundet av premisser i samtidens diskurser» (Rønning, 1996:42). Å skape en definisjon av kvinnelighet som er fullstendig uavhengig av det rådende og dominerende kvinnesynet og den gjeldende diskursen er utfordrende, da som

nå. Nettopp dette er, i følge Rønning, grunnen til at Garborgs argumentasjon oppleves som ambivalent.

Som tidligere nevnt har det blitt skrevet flere masteroppgaver som omhandler Hulda Garborg opp gjennom årene. På lik linje med de litteraturhistoriske verkene, omhandler flere av disse oppgavene kulturarbeideren Hulda Garborg framfor forfatteren og samfunnsdebattanten Hulda Garborg. For å avgrense utvalget vil den påfølgende redegjørelsen bestå av de oppgavene som tar for seg kvinneroller, kvinnelighet eller har en form for kjønnsdiskusjon. I tillegg har jeg valgt å utelukke oppgavene som har hovedfokus på andre verker enn *Kvinnen skapt av Mannen*. Etter denne avgrensningen står to oppgaver igjen som aktuelle; Vigdis Nyhus sin «Kvinneliv og kvinnesak. Synspunkter på kjønnsroller og ekteskap i *Kvinnen skapt av Mannen*» fra 1976 og Kristin Bjellands «Hulda Garborgs «sannhet» om kvinnen: en analyse av *Et frit Forhold* og *Kvinnen skapt av Mannen*» fra 1999.

Hos Nyhus kan vi lese at

en liten, men viktig del av vår litteratur utgjøres av bøker der kvinner gir vitnesbyrd om kvinner og kvinners liv. Noen vil kalle dette kvinnelitteratur. Hulda Garborg har gjennom flere bøker og skuespill levert bidrag til denne litteraturen. De mest sentrale bidragene hennes er *Kvinnen skapt av Mannen* og *Fru Evas Dagbog* (1976:1)

Av dette ser man at Nyhus stiller seg bak flere av de litteraturhistoriske verkenes syn på *Kvinnen skapt av Mannen* som et vesentlig og framtredeende verk i Garborgs forfatterskap. Dette vil imidlertid ikke si at Nyhus på noen måte er enig påstandene Garborg fremmer i romanen. I et kapittel der Hulda Garborgs holdninger oppsummeres og kommenteres kommer Nyhus med flere kritiske bemerkninger. Blant dem er en kritikk av Garborgs syn på kjønnsroller og kjønnsrollenes påvirkning på kvinnen. Mye tyder på at Nyhus og Garborg er enig i behovet for en diskusjon rundt kjønnsroller, men at de ser forskjellige løsninger på hvordan mann og kvinne skal realiseres, og konkluderer derfor ulikt. Om kjønnsroller og forventninger knyttet til kjønnene skriver Nyhus at

Hulda Garborg beskriver det hele, men ser det som personen Evas private problem, med kriser hun selv må arbeide seg gjennom. Samfunnets feil ligger for Hulda Garborg i bykultur og

industrisamfunn, flukt fra naturen og all den usunnhet det medfører. Men mytene om kvinnelighet, mannlighet og kjærlighet rører hun ikke (Nyhus, 1976:138).

Videre hevder Nyhus at *Kvinnen skapt av Mannen* er «et optimistisk forsvar for kjærligheten og kjønnsrollene» (Nyhus, 1976:138). I Nyhus sin oppgave kan man altså lese en tydelig kritikk av hvordan Garborg kanaliserer kjønnsrollenes problematiske påvirkning på individet bort fra samfunnet, institusjoner, normer og vaner og over på kvinnene personlig. Denne måten å gjøre den individuelle personlig ansvarlig for å endre kjønnsrollene er Nyhus sterkt uenig i. Med utsagn som «mytene om kvinnelighet, mannlighet og kjærlighet rører hun ikke» (Nyhus, 1976:138) kan det videre virke som Nyhus er uenig i måten Garborg har valgt å undersøke og argumenterer for sitt ståsted. Dermed tar Nyhus del i kritikken av Garborgs argumentasjon.

Kristin Bjellands oppgave, «Hulda Garborgs «sannhet» om Kvinnen: En analyse av *Et frit Forhold* og *Kvinnen skapt av Mannen*», har jeg allerede nevnt flere ganger. Som tittelen avslører analyserer Bjelland her *Kvinnen skapt av Mannen* og Garborgs debutroman, *Et frit Forhold*, for å si noe om hva Hulda Garborg definerer som kvinnelig. Blant de sentrale momentene som undersøkes er ekteskapet, seksualitet og moderskap. Dermed ligger Bjellands oppgave tett opp til denne oppgavens problemstilling og tematikk. Det er likevel en vesensforskjell mellom Bjelland og min diskusjon som gjør seg gjeldende både i oppgavens tematikk, argumentasjon og konklusjon. Der Bjelland i sin oppgave undersøker to verker som er utgitt med 12 års mellomrom og foretar en komparativ analyse, fokuserer jeg på min side på *Kvinnen skapt av Mannen* som individuelt verk med et større fokus på Weininger enn det vi finner hos Bjelland. Rent konkret undersøker Bjelland Garborgs kvinne i en større tidsperiode enn det jeg gjør. Dette fører til to relativt ulike oppgaver med visse fellestrekk.

Kristin Bjelland karakteriserer i sin oppgave *Kvinnen skapt av Mannen* som Garborgs litterære gjennombrudd. Man kan videre lese at det er med nettopp denne romanen Garborg for alvor begynner «å beskjeftige seg med problematiseringen av kvinnerollen» (Bjelland, 1999:20). Dette til tross for at kvinner har vært gjennomgående i Garborgs forfatterskap, fra hennes debutroman i 1892 til flere av hennes dramaer. Sammenlignet med mange av de øvrige masteroppgavene er Kristin Bjellands nærmest som ny å regne. Man finner derfor igjen mye av den overnevnte resepsjonen i Bjellands oppgave. Både Ann Birgitte Rønnings artikkel «Kvinnen skapt av mannen?» og Nina Karin Monsens forord nevnes eksplisitt. Flere av deres

bemerkninger, kritikker og karakteristikk finner man igjen hos Bjelland. Særlig Rønnings diskusjon omkring vanskelighetene rundt å skape en definisjon av kvinnelighet fristilt fra den rådende «mannsdiskursen» er sentral hos Bjelland. Dette ser man eksempel på når Bjelland skriver at «med *Kvinnen skapt av Mannen* gir Hulda Garborg en kvinnes svar på problematiseringen av det seksuelle og sitt bidrag til definisjonene av Kvinnen» (Bjelland, 1999:65). Dette tematiseres videre når Bjelland oppsummerer *Kvinnen skapt av Mannen* som «et forsøk, i mylderet av andre forsøk, på å definere Kvinnen, og gi svar på problematiseringen av det seksuelle i moderniteten» (1999:81). Med disse eksemplene blir det tydelig at det er et viktig moment for Bjelland at Garborg som kvinne tar del i den pågående kampen om definisjonsmakten av kvinnen. Hun konkluderer med at Garborgs roman er en «kvinnelig» tilnærming til kvinnespørsmålet og utdyper dette ytterligere når hun skriver at

Kvinnen skapt av Mannen representerer, etter min mening [...], både en feministisk og en kvinnelig tilnærming til kvinnespørsmålet. Verkets feministiske tendens rammer et moderne mannsamfunn som ikke verdsetter den kvinnelige kjærlighetsevnen, men Hulda Garborg ender samtidig opp med å fjerne seg fra det synet kvinnesakens forkjempere hevdet, nemlig at kvinne og mann skal være likestilt i retten til individuell livsutfoldelse. Hun kommer i sin behandling av kvinnespørsmålet fram til et eget ståsted, som både omfatter et essensialistisk syn på kjønn, og som oppvurderer de særkvinnelige egenskapene. Den litterære formidlingen av denne forståelsen representerer en kvinnelig, «female», tilnærming til kjønnsproblematikken (Bjelland, 1999:81)

Ovenfor har jeg påpekt et visst sammenfall mellom min egen og Bjellands oppgave. Dette fører til at Bjelland i sin konklusjon nevner flere aspekter som blir sentrale for oppgaven min. Hennes utsagn om menn og kvinners ulike rett til individuell livsutfoldelse peker i retning av ekteskapet. Å tre inn i et ekteskap hadde uten tvil forskjellig påvirkning på en mann og en kvinne. Bjellands påstand om at Hulda Garborg ikke støttet retten til individuell livsutfoldelse, eller individuell frihet er likevel interessant. Diskusjonen omkring ekteskap og frihet blir sentral i min videre analyse av *Kvinnen skapt av Mannen*. Dette er imidlertid ikke det eneste Bjelland nevner av interesse. Hennes karakteristikk av Garborgs syn på kjønn som essensialistisk er jeg langt på vei enig i. Nettopp dette begrepet er å anse som rammen for min egen lesning og analyse av Garborgs roman. Essensialisme som begrep sees gjerne i sammenheng med både biologisme, naturalisme og universalisme. I det påfølgende kapittelet vil jeg redegjøre ytterligere for begrepene og resten av min lesnings teoretiske utgangspunkt.

3. Teori og metode

For å besvare oppgavens problemstilling omkring Hulda Garborgs konstruksjon og definisjon av kvinnen vil jeg gjennomføre en nærlesning av *Kvinnen skapt av Mannen*. Her vil jeg hovedsakelig fokusere på fru Eva, romanens hovedperson. Med utgangspunkt i arbeider av Elizabeth Grosz, Judith Butler, Elizabeth Weed og Otto Weininger vil jeg gjennomføre en kjønnteoretisk og feministisk nærlesning. I det påfølgende kapittelet foreligger en redegjørelse av de ulike teoretiske perspektivene som gjør seg gjeldende for min analyse av *Kvinnen skapt av Mannen*. Avslutningsvis vil jeg redegjøre for mitt litteraturteoretiske utgangspunkt. Her drøftes forholdet mellom tekst og leser og hvordan denne avstanden gjør seg gjeldende i min lesning av romanen.

3.1. Kjønn som analytisk kategori

Å stille spørsmål ved konstruksjonen og definisjonen av kjønn er, som nevnt, en sentral problematikk i min lesning av *Kvinnen skapt av Mannen*. Dette først og fremst fordi Hulda Garborgs roman er et motsvar til Otto Weiningers konstruksjon av kjønn. Der kjønn blir tematisert er det avgjørende å ha et avklart forhold til begrepet og det er videre sentralt å være bevisst ens forståelse av hvordan kjønn konstrueres, produseres og utspiller seg i samfunnet. Lisbeth Skogstrand påpeker i boken *Det arkeologiske kjønn* at kjønn som kategori er «en av de mest fundamentale former for sosial kategorisering vi kjenner» (Skogstrand, 2006:109). Vår kjønnsforståelse er med andre ord grunnleggende for vår kategorisering og forståelse av individer. Man kan derfor si at kjønn fungerer som en analytisk kategori som samfunnet orienterer seg ut i fra. Kjønn har stor betydning for et individs livsførsel. Dette er fordi kjønn påvirkes av sosiale, politiske og økonomiske forhold som igjen setter begrensninger og skaper muligheter for den enkelte. Konstruksjonen og definisjonen av kjønn er imidlertid omdiskutert. I det følgende vil jeg derfor redegjøre for forståelsen av kjønn som gjør seg gjeldende i min lesning av *Kvinnen skapt av Mannen*.

3.2. Feministisk teori

I arbeidet med å forklare en mannlig og kvinnelig natur har det dannet seg et begrepsapparat som bidrar til å sette ord på og konkretisere kjønnsstatistikken. Innen feministisk teori har begrepet essensialisme tjent dette formålet. Essensialisme fungerer på mange måter som et overordnet begrep, og innebærer som regel også biologisme og naturalisme. I tillegg har universalisme blitt et sentralt begrep som ofte gjør seg gjeldende i forbindelse med

essensialisme. I sitt essay «Sexual Difference and the Problem of Essentialism» definerer og historiserer Elizabeth Grosz disse begrepene. Vi leser at «feminists have developed a range of terms and criteria of intellectual assessment over the past twenty or so years that aim to affirm, consolidate, and explain the political goals and ambitions of feminist struggles» (Grosz, 1994:83). Grosz stiller videre spørsmål rundt bruken og forståelsen av begrepene, og skriver at «these terms have tended to act as unquestioned values and as intellectual guidelines in assessing both male-dominated and feminist oriented theories» (Grosz, 1994:83-84). Posisjonen som ubestridt kategori og begrep er problematisk. Denne svakheten ved begrepene vil jeg imidlertid vende tilbake til i delkapittelets avsluttende del. For nå står sitatet av Grosz som en påminnelse til leseren om å møte begrepene med en sunn skepsis og kritisk sans.

3.2.1. Essensialisme

Hos Elizabeth Grosz omtales essensialisme som «the attribution of a fixed essence to women» (1994:84). I essensialistisk forståelse av det kvinnelige kjønn er det altså snakk om en kvinnelig kjerne, eller en essens. Sammenhengen mellom essensialisme, biologisme, universalisme og naturalisme blir tydeligere når Grosz skriver at «women's essence is assumed to be given and universal and is usually, though not necessarily, identified with women's biology and «natural» characteristics» (Grosz, 1994:84). Denne forståelsen av kjønn generelt, og kvinner spesielt, fremmer en definisjon av kvinnen som noe fast, uforanderlig, universell og naturlig. Kvinnen har en kjerne som gjør henne «naturlig» kvinnelig. Hennes vesen og essens er videre basert på biologiske karakteristika. Blant disse er hennes seksualitet og reproduktive evner. Dermed er kvinnens kjønn tett forankret til hennes biologiske karakteristikk. Det essensialistiske synet på kjønn påvirker videre kvinnens psykologiske karakteristikk. Kvinnens naturlige, uforanderlige vesen er passivt, empatisk, lydig og hun viser følelser og omsorg.

Begrepet essensialisme innehar altså både klare forventninger til kvinnelig biologi, men også til hvordan hun bør te seg som kvinne. Dette skaper en tydelig ramme på hva som forstås som kvinnelig og hva som ikke kan regnes som kvinnelig. Disse klare forventningene minimerer videre kvinnens handlingsrom, og hennes mulighet til å selv påvirke egen tilværelse er ikke stor. Dette bekrefter Grosz når hun skriver at

essentialism entails the belief that those characteristics defined as women's essence are shared in common by all women at all times; it implies a limit on the variations and possibilities of change - it is not possible for a subject to act in a manner contrary to her nature. Essentialism thus refers to the existence of fixed characteristics, given attributes, and ahistorical functions that limit the possibilities of change and thus of social reorganization (1994:84)

For å være og opptre som kvinne må hun oppfylle kravene essensialismen stiller til henne. Dette gjør henne gjenkjennelig som kvinne og fører til at hun videre leses og forstås som kvinne. Et brudd med konvensjonene ville føre til at kvinnen ikke oppfyller sin bestemmelse. Ved å ikke oppfylle disse konvensjonene, bryter hun med det som anses som naturlig kvinnelig og kvinnen vil fremstå som «ugjenkjennelig», både for seg selv og samfunnet rundt. Av den grunn er det ikke mulig for kvinnen å bryte med noe som ligger i hennes natur og fortsatt forstås som en fullstendig kvinne. Skulle hun imidlertid prøve på dette, ville det være skandaløst og problematisk, både for henne selv, familien og samfunnet rundt.

3.2.2. Biologisme

Essensialisme og biologisme er nært forankret. Elizabeth Grosz definerer biologisme som «a particular form of essentialism in which women's essence is defined in terms of women's biological capacities» (1994:84). Kvinnens biologi blir med dette forklaringen på både hennes sosiale og kulturelle rolle. Dette begrunnes gjerne med at det, ut ifra kvinnens natur og biologi, er det beste for henne selv. Grosz skriver at «biologism usually ties women closely to the functions of reproduction and nurturance [...]» (1994:84). Dermed forankres kvinnen tett til familien, og med dette tettere til ekteskapet og mannen. Hennes rolle er først og fremst å føde barn for deretter å ha omsorgen for dem. Dette skaper lite handlingsrom for den individuelle kvinnen, noe Grosz igjen bekrefter når hun skriver at «biologism is thus an attempt to limit women's social and psychological capacities according to biologically established limits» (1994:84).

Vitenskapen har en sentral plass i det biologiske tankesettet som her beskrives. Som et resultat av dette har den rådende vitenskapelige diskursen stor påvirkning på kvinnens sosiale og fysiske begrensninger. Om dette skriver Grosz at «biologism [...] may also limit women's social possibilities through the use of evidence from neurology, neurophysiology, and endocrinology» (1994:84). Med den vitenskapelige revolusjonen som foregikk på 1800-tallet

gjorde denne formen for tenking seg svært aktuell. Man opplevde at karakteristikkene og definisjonene ble mer hardtslående og lukket ved hjelp av vitenskaper som naturvitenskap, medisin, psykologi og psykiatri.

3.2.3. Naturalisme

I likhet med det biologiske tankesettet, er også naturalismen en form for essensialisme bestående av en spesifikk kvinnelig natur. Der naturvitenskapen har en sentral plass i biologismen, bygger naturalismen heller på et teologisk og ontologisk grunnlag. Grosz eksemplifiserer dette når hun skriver at «it may be claimed that women's nature is derived from God-given attributes that are not explicable or observable simply in biological terms» (1994:85). I det naturalistiske synet på kvinnen kan man med andre ord støte på en kvinne som er Guds vilje og Guds skapning. Videre kan kvinnen defineres utover det som er observerbart. Hennes kjønn forankres i stedet til en gudgitt, indre kvinnelighet.

Beveger man seg bort fra den gudgitte kvinneligheten, finner man eksempler på naturalisme også i mer moderne filosofi og sosiologi. Hos både Sartres eksistensialisme, Darwins evolusjonsteori og Freuds psykoanalyse finner man ontologiske forskjeller mellom mannen og kvinnen (Grosz, 1994:85). Mer generelt fastslår Grosz imidlertid at naturalisme forutsetter en sammenheng mellom biologiske og naturlige egenskaper (Grosz, 1994:85). Med dette liggende til grunn øyner man en sterkt deterministisk forståelse av kjønn, der det biologiske fordrer gitte egenskaper som blir karakterisert som naturlige. Med dette fremstår den naturalistiske forståelsen av kjønn som lukket for subjektiv påvirkning og utfoldelse.

3.2.4. Universalisme

Til forskjell fra det essensialistiske tankesettet, omhandler ikke universalisme et syn på kjønn som en medfødt eller fastsatt størrelse (Grosz, 1994:85). Likevel benyttes ofte både essensialistiske og biologiske karakteristikk og termer når universalisme forklares. Hos Grosz defineres begrepet som «the attributions of invariant social categories, functions, and activities to which all women in all cultures are assigned» (1994:85). Begrepet bygger dermed på en homogenisering av kvinnen som kategori, uavhengig av etnisitet og kulturell tilhørighet. Sammenhengen mellom essensialisme og universalisme tydeliggjøres når vi leser at disse sosiale kategoriene Grosz her henviser til «may be the result of biology or ontology» (Grosz, 1994:85). Videre påpeker Grosz imidlertid at universalisme også realiseres gjennom sosiale

og kulturelle krav og forventninger; «but just as frequently it may reflect universal social or cultural requirements, such as the sexual division of labor or the prohibition of incest» (Grosz, 1994:85). En universell forståelse av kjønn er dermed sterkt forankret til samfunnets underliggende maktstrukturer, eller diskurser.

Disse strukturene påvirkes av biologi, ontologi, men også filosofi, litteratur, kunst, politikk og økonomi. I lys av disse strukturene konstrueres et helhetlig syn på kjønn og kjønnsforskjeller. Som et videre resultat av disse maktstrukturene dannes sosiale krav og forventninger som samfunnet stiller til individet. Disse sosiale kravene påvirker kvinner og menn i sine valg. Blant de mest fremtredende sosiale kravene for kvinnen er moderskapet og ekteskapet. I ekteskapet stilles det ytterligere sosiale krav og forventninger til kvinnen. Å bryte med disse kravene oppleves som problematisk, både av personen som selv ikke klarer eller ikke ønsker å oppfylle de sosiale kravene samfunnet stiller. Men også av menneskene og samfunnet rundt opplever det som utfordrende og problematisk når et individ ikke innfinner seg og møter forventningene som stilles til ham eller henne.

Som nevnt innledningsvis er det overordnede ønsket med disse begrepene å fastlegge og forstå kjønnenes «natur». Denne tematikken finner vi igjen i Hulda Garborgs *Kvinnen skapt av Mannen*. Garborg bruker imidlertid ikke begrepene eksplisitt. Likevel diskuteres tematikker og problematikker vi finner igjen i begrepene. Derfor vil begrepene som her presenteres fungere som et verktøy til å kunne plassere Hulda Garborgs kvinneskikkelse i en feministisk og kjønnsteoretisk kontekst og perspektiv. Begrepene representerer et presist begrepsapparat som åpner tematikken og gjør den mer tilgjengelig. Likevel er det, som Grosz påpeker i sin tekst, problematiske aspekter ved bruken av begrepene. Eksempler på dette finner vi blant annet ved å se på hvordan begrepsbruken har gjort seg gjeldene i praksis.

Essensialisme som helhet har hatt svært ulik innvirkning på kvinner og menn. For kvinnens del har begrepene fungert som en form for rettferdiggjøring av hennes sosiale og private underordning. Dette gjelder både historisk, kulturelt, sosialt, politisk, økonomisk og ikke minst seksuelt. Essensialistiske, biologiske, naturalistiske og universelle teorier og argumentasjon har alle bidratt til å sementere kvinnen inn i en sekundærposisjon. Mer konkret gjør dette seg blant annet gjeldene i lovgivning, utdanning og kvinnens personlige valgfrihet. Man kan langt på vei si at essensialisme som helhet også har hatt samme effekt på mannen. På samme måten som kvinnen er låst, er også mannen låst fast. Denne formen for «fangenskap»

utspiller seg imidlertid på en annen måte for en mann. Dette er på grunn av mannens privilegier, hans rettigheter og ikke minst hans overordnede rolle i patriarkatet. Som vist blir kvinnen gjennom biologisme forankret til sine reproduktive evner og først og fremst ansett som omsorgsperson. Videre er hennes domene hovedsakelig hjemmet og den private sfæren. Mannen på sin side opplever en større individuell frihet. Dette fordi han har en rolle både i den private og den offentlige sfæren. Noe av forklaringen på dette ligger i svakheten i begrepene, som jeg kort viste til innledningsvis. Her viste jeg til at begrepene ofte har fremstått som udiskutable og fastsatt. Dermed har det ikke blitt belyst i tilstrekkelig grad at begrepene sitter fast i en verdiforestilling og verdifordeling påvirket av det Grosz omtaler som «overwhelming masculinity of privileged and historical dominant knowledges» (Grosz, 1994:82). Denne maskuline, eller patriarkalske dominansen har påvirket hele samfunnet, inkludert den akademiske diskursen. Som et resultat av dette reproducerer begrepene de patriarkalske verdiene begrepene er skapt i. Dette er problematisk i en feministisk sammenheng. Likevel mener jeg disse begrepene representerer et viktig begrepsapparat for min lesning, og jeg velger derfor å benytte meg av dem. Ved å kunne sette ord på konstruksjonen av kjønn åpnes tematikken opp. På den måten kommer de patriarkalske diskursene og maktstrukturene som gjør seg gjeldene til syne. Dette fører til man har mulighet til å omtale, problematisere og diskutere nettopp dette. Samtidig som essensialisme, biologisme, naturalisme og universalisme potensielt kan reproducere de patriarkalske verdiene begrepene inngår i, kan begrepene også fremme en bevissthet rundt nettopp dette. På den måten kan kjønnsproblematikken, her særlig konstruksjonen av kvinnen, løsrives fra den patriarkalske diskursen.

3.3 Kjønnsteori

Av det ovennevnte fremkommer det at essensialisme som helhet danner klare forventninger til kjønnets uttrykk og væremåte. Et naturlig steg videre er derfor å presisere min oppfatning av kjønnsbegrepet. I det følgende delkapittelet vil jeg derfor redegjøre for min forståelse av hvordan kjønn konstrueres. Her støtter jeg meg i all hovedsak til teoretisk arbeid av Judith Butler og Elizabeth Weed. Avslutningsvis presenteres kjønnsteoriene som fremkommer i Otto Weiningers *Kjønn og karakter*. Dette for å skape forståelse for Hulda Garborgs kjønnsteoretiske kontekst og utgangspunkt.

3.3.1 Kjønn som kontekstavhengig begrep

I boken *The question of gender. Joan W. Scott's Critical Feminism* diskuterer Judith Butler og Elizabeth Weed innledningsvis artikkelen «Gender: A Useful Category of Historical Analysis», skrevet av Joan W. Scott. Den overordnede problemstillingen i Scotts artikkel er hvorvidt kjønn er en nyttig kategori i arbeidet med historie. I denne diskusjonen gjør Butler og Weed seg flere interessante bemerkninger om arbeidet med og behandlingen av kjønnsbegrepet i et historisk perspektiv som gir en viktig innsikt til mitt videre arbeid med *Kvinnen skapt av Mannen* og Garborgs forståelse av kjønn.

Butler og Weed avviser kjønn som en fastsatt kategori, men anser kategorien heller som dynamisk og kontekstavhengig. De skriver at

We cannot take gender, or gendered meanings, for granted, since gender is precisely that which is being produced and organized over time, differently and differentially, and this ongoing production and mode of differentiation has to be understood as part of the very operation of power [...] (2011:3)

Med dette utsagnet blir det tydelig at Butler og Weed anser kjønnsbegrepet som et begrep som står i en tett forbindelse med egen kontekst og samtid. Også maktforhold trekkes imidlertid frem som vesentlig for kjønnsbegrepets innhold og betydning. Disse maktforholdene er resultatet av de tidligere nevnte maktstrukturene eller diskursene. Ved hjelp av disse strukturene dannes maktforhold som påvirker kjønnenes utfoldelse. Blant disse forholdene er ekteskapet, hjemmet og øvrige sosiale forventninger som stilles til mann og kvinne. Disse maktstrukturene gjør seg også gjeldende i Hulda Garborgs roman. Videre er kjønnsbegrepet også tett forankret til produksjonen av forhold som klasse, politikk og historie (Butler og Weed, 2011:3). Det er imidlertid avgjørende å nevne at forståelsen av kjønn også er tett knyttet opp til etnisitet og legning. På samme måte som kjønn påvirker produksjonen av de nevnte kategoriene klasse, politikk, historie, etnisitet og legning, gjør også disse kategoriene seg gjeldende i produksjonen av kjønn. Kjønnbegrepets betydning for maktforhold som klasse, etnisitet og legning kan nærmest anses som et avhengighetsforhold der kjønnsbegrepet påvirker de nevnte kategoriene, men der også kategoriene påvirker kjønnsbegrepet. Dette bekreftes av Butler og Weed når de skriver at

[...] Gender as a category never works alone. It will not do to consider it as one pantry item among others, since gender is formed in relation to other social and political modes of social organization and is itself actively producing and reproducing such modes, including the family, labor, class, slavery, imperialism, immigration politics, and the state, to name a few. Thus, to ask about gender and its uses means accepting as a point of departure a historically dynamic and complex field of analysis (2011:4).

Som Butler og Weed videre påpeker, foreligger det en underliggende aksept av kjønn som noe historisk, dynamisk og komplekst når en stiller spørsmål rundt kjønn som kategori og begrep. Dermed er også jeg innforstått med at kjønn produseres i lys av historien, og er et produkt av kultur og samfunn. I liket med Butler og Weed er jeg overbevist om at kvinner og menn som kulturelle representanter er historiske. For å få klarhet i Garborgs kjønnsbegrep anser jeg det derfor sentralt å undersøke hvordan kategoriene og begrepene kjønn, mann og kvinne har blitt konstruert. I dette ligger en interesse for hvordan Garborg gjennom sin roman fremstiller kategorien, med hvilket formål og hvilket innhold hun gir kategoriene. Dette forutsetter imidlertid at Garborg mimer samfunnets kategorier og videre bearbeider dem inn i en romanform. Leser man romanen slik, kan man lese kvinnen Garborg konstruerer i litteraturen som en sann og naturlig representasjon. Denne forståelsen ligger, med noen modifikasjoner, til grunn for min lesning. Dette vil imidlertid utdypes i analysens innledende del.

3.3.2 Tokjønnsmodellen

I det øvrige etablerer jeg, ved hjelp av Butler og Weed, kjønn som kontekstavhengig kategori. En forståelse av konstruksjonen av kvinnen i Garborgs *Kvinnen skapt av Mannen* fordrer derfor innsikt i romanens kjønnsteoretiske kontekst. I det følgende foreligger derfor en redegjørelse for den kjønnsteoretiske tradisjonen Hulda Garborg skrev innen.

I boken *Making Sex* tar Thomas Laqueur for seg hvordan utviklingen fra enkjønnsmodellen til tokjønnsmodellen medførte endringer i forståelsen av kjønn på 1800-tallet (Laqueur, 1990:149). Fra tidlig på 1800-tallet og ut gjennom det 20. århundret blir kjønn ansett som et biologisk faktum. Det samme gjelder for den binære forskjellsdefinisjonen på mann og kvinne. Med det gjør tokjønnsmodellen seg gjeldene. Til forskjell fra tidligere, der man hadde sett på mann og kvinne som ulike uttrykk for den samme biologien, anså man nå mann og

kvinne som to gjensidig utelukkende kategorier. Denne forskjellen mellom kjønnene ble begrunnet med en biologisk ulikhet mellom mann og kvinne. Organer som tidligere hadde delt navn, for eksempel eggstokker og testikler, ble nå adskilt i språket (Laqueur, 1990:149). I den forbindelse blir evnen til reproduksjon et viktig moment i arbeidet med å definere og avgjøre kjønn. Et ytterligere resultat av reproduksjonens sentrale rolle i kjønnsdefinisjonen er et utbredt heteronormativt syn på kjønn og videre en heteroseksuell deling mellom det maskuline og feminine.

Tokjønnsmodellen hevder at biologi utgjør selve forskjellen mellom mann og kvinne. Denne forskjellen kan imidlertid tjene to ideologisk motsatte formål like godt (Rønning, 1996:52). På den ene siden kan tokjønnsmodellen bidra til å legitimere en kvinnelig egenart og hennes forskjell fra mannen. Med denne forståelsen liggende til grunn kan modellen tjene et feministisk behov der kvinnen ikke defineres av mannen, men heller defineres ut ifra seg selv. Modellen kan imidlertid også brukes til å legitimere den patriarkalske undertrykkningen av kvinnen. Med den biologiske forskjellsdefinisjonen oppstår det en potensiell verdifordeling mellom kjønnene, hvor kvinnen står lavere enn mannen. I tokjønnsmodellens forståelse av kjønn får man et binært par hvor den hierarkiske forskjellen gir mannen en positivitet som kvinnen ikke tildeles. Dette hierarkiet får støtte i naturvitenskapen, og vi finner det blant annet igjen i Charles Darwins *The Descent of Man* (1871). Det er imidlertid ikke bare i naturvitenskapen tokjønnsmodellen gjorde seg gjeldende. Modellen ble etter hvert den rådende oppfatningen i både vestlig medisin, filosofi og psykologi (Rønning, 1996:52). Også hos Jean-Jacques Rousseau dominerer dette synet på kjønn. Rousseaus tankegodt er viktig for Hulda Garborg²⁵, og i hans litteratur finner man igjen mye av Garborgs forståelse av kjønn og forholdet mellom mann og kvinne.

Sigrd Bø Grønstøl påpeker Rousseaus påvirkning på Hulda Garborgs kjønnsforståelse i boken *Hulda Garborg. Forfatteren og feministen* (2012). Om Garborgs forhold til Rousseau skriver Bø Grønstøl at «ho slutta seg [...] heilhjarta til synet på kjønn og familieliv» (2012:38). I følge Bø Grønstøl har særlig én av Rousseaus romaner vært sentral for Hulda Garborgs syn på kjønn. Vi leser at «Hulda Garborg var ein sterk tilhengar av det komplementære tokjønnsystemet frå Rousseaus pedagogiske roman *Émilie*» (Bø Grønstøl, 2012:45). I romanen fra 1762 skriver Rousseau om barneoppdragelse og menneskets natur.

---

²⁵ Garborg gir blant annet ut boken *Rousseau og hans tanker i nutiden* i 1909.

Som i tokjønnsmodellen, står reproduksjonen som et vesentlig skille mellom mann og kvinne også hos Rousseau. Han peker på at den reproduktive rollen henger ved kvinnen hele livet, noe som ikke gjelder på samme måte for mannen. Om de reproduktive forskjellene skriver han at «en mann er en mann bare i visse øyeblikk, mens kvinnen er kvinne hele sitt liv eller i det minste hele sin ungdomstid» (Rousseau i Bø Grønstøl, 2012:45-46). Ulikhetene mellom kjønnene står sentralt hos Rousseau. Der tokjønnsmodellen først og fremst peker på de biologiske ulikhetene, ser han kjønnsforskjellene som enda mer omfattende. Vi leser at «en fullkommen kvinne og en fullkommen mann bør ikke ligne hverandre mer i ånden enn i utseende» (Rousseau i Bø Grønstøl, 2012:46). Dermed ser Rousseau ulikheten mellom mann og kvinne som noe som kan spores videre i kjønnets sjel og personlighet. I følge Rousseaus utsagn er det uheldig at kvinnen og mannen føres nærmere hverandre. Forskjellene og ulikhetene mellom kjønnene bør fastholdes og fremheves, framfor å viskes ut.

Tokjønnsmodellen åpner, som nevnt, for en nedvurdering av kvinnen. Bø Grønstøl påpeker denne problematikken også hos Rousseau, og skriver at «Garborg overser, bortforklarer eller fortrenger, [...] at Rousseaus modell også inneber ei rangordning mellom kjønna» (2012:46). I spørsmålet om ulik rang mellom kjønnene tar Garborgs avstand fra både Rousseau og tokjønnsmodellens potensielle legitimering av en hierarkisk forskjell mellom mann og kvinne. Hos Bø Grønstøl leser vi at

[...] Hulda Garborg såg ikkje tokjønnsystemet som ein underordningsideologi. Ho var prinsipielt eining i forskjellstanken, men ikkje i rangordninga. Likeverd mellom to ulike kjønn var hovudtanken hennar, og verken i skrift eller i praksis tedde ho seg nokon gong som ei underdanig og underordna kvinne (Bø Grønstøl, 2012:47).

For Garborgs del legitimerer ikke tokjønnsmodellen patriarkalsk undertrykkelse. Denne forståelsen av kjønn er heller en måte å anerkjenne kvinnes ulikhet og forskjell fra mannen på hennes egne premisser. Til tross for at Garborg avviser tokjønnsmodellens hierarkiske ulikhet mellom kjønnene, må det likevel understrekes at tokjønnsmodellen var et sentralt premiss for hennes forståelse av mann og kvinne. Dette teoretiske utgangspunktet delte også Otto Weininger. Det er derfor ut ifra nettopp denne forståelse av kjønn, som biologisk og varig ulike, at Otto Weininger skriver sin bok *Kjønn og Karakter* og Hulda Garborg sin *Kvinnen skapt av Mannen* året etter. Til tross for et felles teoretisk utgangspunkt, spriker deres forståelse og konklusjoner. Garborg ser tokjønnsmodellen som en legitimering av kvinnen

som særegen og ulik mannen, mens Weininger på sin side bruker den samme modellen til å nedvurdere kvinnens og det feminine helhetlige verdi. Likevel står tokjønnsmodellen som et premiss for både Weininger og Garborgs kvinne.

3.3.3 Kjønn og karakter

I det kommende delkapittelet redegjøres det for Otto Weiningers *Kjønn og Karakter*, og med det Weiningers kjønnstester. Dette for å få en mer dyptgående forståelse av Garborgs kontekst. Her vil det fremkomme at Weininger ser flere felles karakteristikk mellom kvinner og jøder. I og med at denne tematikken i liten grad drøftes i *Kvinnen skapt av Mannen*, vil jeg ikke kommentere dette i særlig grad. Redegjørelsen vil hovedsakelig baseres på allerede kjent forskning og resepsjon av *Kjønn og karakter*. Nancy Harrowitz, og Barbara Hyams sin bok *Jews and Gender* står som er særlig sentralt verk.

Som vist i det foregående bygger både Hulda Garborgs *Kvinnen skapt av Mannen* og Otto Weiningers *Kjønn og karakter* på en felles forståelse av kjønn som noe biologisk og vedvarende, representert gjennom tokjønnsmodellen. Likevel er deres verdivurdering av kjønn svært forskjellig. Som jeg tidligere har påpekt kan dette langt på vei forklares av den ulike bruken av tokjønnsmodellen. *Kjønn og karakter* er imidlertid også en følelsesladet ideologisk kritikk av moderniteten som helhet. I sitt essay «A scientific image of woman? The influence of Otto Weininger's Sex and character on the German novel» skriver Gisela Brude-Firnau at «*Sex and Character* must also be understood as a reaction to the women's movement at the turn of the century, which threatened to bring about shifts in the social structure» (1995:172). Som Brude-Firnau påpeker, må Weiningers verk sees som et resultat av et endret samfunn. Økt frigjøring blant kvinner anses som særlig problematisk og skremmende. Den maskuline krisen som omtales i kapittel 1 gjør seg dermed også gjeldende for Weininger. I resepsjonen av *Kjønn og karakter* er det en bred enighet om at frykten for kvinner og seksualitet var en sentral forutsetning for at Weininger skrev sitt verk. Jacque Le Rider skriver i sitt essay «The Otto Weininger case revisited» at «*Sex and Character* is a cry of distress and confession of weakness. Weininger only hates Woman (the feminine) because he is afraid of femininity - or because he retains a repressed nostalgia for it» (1995:21).

I *Jews and Gender* leser vi at *Kjønn og Karakter* er et forsøk på å bevise «the moral inferiority of «the woman» and «the Jew» by way of a dogmatic neo-Kantianism, a theory of human bisexuality, and an explanation of gender roles based on a kind of sociobiology and a

racist psychology of «Jewishness.» (Hyams og Harrowitz, 1995:3). Sammenhengen mellom kvinner og mannlige jøder oppleves ikke som åpenbar for nåtidens lesere. Weininger argumenterer for denne sammenhengen når han skriver at «enhver, der har tænkt over begge disse Problemer, over Kvinden og over Jøden, føler en eiendommelig Overraskelse, naar han iagttager, i hvilken Grad netop Jødedommen synes at være gjennemtrængt af hin Kvindelighed» (Weininger, 1905:569). For å gjøre sammenhengen enda klarere peker han på flere fellestrekk mellom kvinner og jøder. Blant disse er påstander om økte materialisme hos både kvinner og jøder og en særlig orientering mot fellesskap (Tobin, 2015:103). Som et resultat av fellesskapstanken er både jøder og kvinner i større grad tilbøyelige for både kommunistiske, sosialistiske og sosialdemokratiske bevegelser (Tobin, 2015:103). Et videre resultat av denne gruppeidentiteten som både kvinner og jøder besitter, er en mangel på personlighet og en bevissthet rundt selvet (Tobin, 2015:103). Nettopp denne mangelen på et selv blir avgjørende i Weiningers argumentasjon mot kvinnen og hennes verdi, og jeg vil vende tilbake til selvets betydning for kvinnen senere.

Som det tidligere nevnte sitatet fra Brude-Firnau viser, er kvinnefrigjøringen en utløsende faktor til Weiningers verk. Dette utdypes ytterligere når hun skriver at «Weininger sees the central problem of all ethics in the relationship between the sexes» (1995:173). Weininger reagerer altså på endringene i forholdet mellom mann og kvinne. Han opplever det som ødeleggende at kjønnene har nærmet seg hverandre, og ikke lenger lever i ulike sfærer, tydelig adskilt av sosiale, økonomiske og politiske faktorer. Her kommer Weiningers modernitetskritikk igjen til syne. I hans øyne ødelegges det «hele» menneske i møtet med modernitetens ønske om likhet mellom mann og kvinne. Tordis Borchgrevink skisserer i sin artikkel «Foraktens logikk» opp sammenhengen mellom individets oppløsning og kvinnefrigjøring. Vi leser her at «han [Weininger] ønsker å utvikle en verdensanskuelse som kan redde kulturen fra oppløsning og forfall – en dekadanse hvis ypperste uttrykk er kvinneemansipasjonen» (Borchgrevink, 2003:287). I arbeidet med å hindre det «hele» menneskets forfall utvikler Weininger sin tese om kjønn. Utgangspunkt for tesen er en forståelse av mennesket som hverken fullstendig mann eller fullstendig kvinne, men heller som biseksuelt. Mennesket består av en viss brøkdelen kvinnelighet og mannlighet. Denne brøkdelen regnes ut gjennom en rekke matematiske formler. Som et resultat av dette skriver Weininger at «et individ A eller et individ B bør man derfor ikke lenger simpelthen betegne som Mand eller Kvinde, men det maa beskrives efter den Brøkdelen, som det har af begge» (Weininger, 1905:26). Som resultat av dette brøksorienterte synet på kjønn forklares en

kvinnes positive egenskaper med hennes mannlighet (Rønning, 1996:44). Alle positive egenskaper er dermed å regne som mannlige, mens kvinnen kun står som representant for negative egenskaper og ferdigheter.

Som et ledd i analysearbeidet oppretter Weininger to gjensidig utelukkende kategorier; en ideell mann, «M», og en ideell kvinne, «K» (Brude-Firnau, 1995:173). I følge Weininger kan ikke «K» og «M» sidestilles med kvinner og menn, men må heller sees som en hypotetisk kategori. Dette avviker han imidlertid fra selv, da han opp til flere ganger oversetter «K» med *das Weib* (kvinnen) (Hyams og Harrowitz, 1995:3). Denne metodiske bristen blir påpekt av mange. Blant dem er Gisela Brude-Firnau som skriver at «[...] he makes hardly any distinction between speculation and description. Instead he indulges in leaps of logic between the methodologically weak definition of type W [«K»] and instances of real women» (1995:173). Denne metodiske svakheten er én av flere i Weiningers arbeid. Også Weiningers teoretiske forankring er vanskelig å plassere. Argumentasjon er omflakkende. Man finner parafrasering av store teoretikere som Platon, Kant, Goethe, Schopenhauer og Freud som ikke redegjøres for i tilstrekkelig grad. Dette gjør hans tankerekker og argumentasjon vanskelig å følge, og er derfor en vesentlig svakhet ved verket.

Kvinnens forhold til seksualitet trekkes frem som en vesensforskjell mellom mann og kvinne. Robert Deam Tobin skriver i boken *Peripheral Desires* at «for Weininger, the sexes are distinguished most completely in their attitudes towards sexual intercourse» (Tobin 2015:102). Mannen og kvinnens ulike tilnærming til sin egen seksualitet og drifter blir omfattende drøftet av Weininger. Om kvinnens seksualitet leser vi at «K gaar fuldstændig op i Kjønslivet, i Parringsphæren d. v. s. i Forholdet til Manden og til Barnet, hendes Existens udfyldes fuldkoment af disse Ting [...]» (Weininger, 1905:163). Hennes seksualitet og drifter styrer altså kvinnen fullstendig. Hun er ikke selv bevisst og stillingstagende, men heller kontrollert av sine drifter. Kvinnen er nærmest å regne som dyrisk. Hun er underlegen sin egen kroppslige lyst og kan ikke styre den. I og med at kvinnen er utelukkende kroppslig har hun ikke evne til å skille mellom følelser og tanker. Som resultat av dette har hun ikke en utviklet bevissthet. Fraværet av en bevissthet fører til at hun ikke er i stand til å forstå seg selv. Hun er derfor ikke klar over sin egen mangel (Borchgrevink, 2003:290). Som sitatet fra Weininger viser blir også moderskapet og forholdet til barnet trukket inn som en del av kvinnens seksualitet. Ann Birgitte Rønning påpeker i sin artikkel «Kvinden skapt av

mannen?» hvordan Weininger med dette skiller seg fra synet på moderskap man tradisjonelt har sett i den vestlige verden;

I forhold til den tradisjonelle dikotomien i Vestens kvinnebilde, der den seksualiserte forestillingen om skjøgen har vært komplettert av et like sterkt bilde av madonnaen, er det imidlertid bemerkelsesverdig ved Weiningers kvinnesyn at heller ikke kvinnen som *mor* går fri. Weininger skiller mellom moren og elskerinnen, men også moren er driftsstyrt (Rønning, 1996:44).

Weiningers syn på morskjærligheten som seksuell, instinktiv og dyrisk er altså uvanlig i vestlig sammenheng. Karakteristikken kan føles særlig urettferdig, all den tid kvinnens rolle og nytteverdi i lange tider har vært forankret til omsorgen for barn og hjem. Weininger avviser moderskapet ytterligere når han skriver at «moderkjærligheden er umoralsk» (Weininger, 1905:411). Denne påstanden begrunner han med at en mor elsker sitt barn «enten Sønnen er en Helgen eller en Forbryter, enten han bliver en Konge eller en Betler, enten han viser sig som en Engel eller nedværdiger sig til at blive et Afskum» (1905:411). Ved å karakterisere kvinnens morskjærlighet som uren og umoralsk, går Weininger til angrep på hennes reproduktive evner og hennes rolle som den som føder slekten. Dette har, som drøftet i delkapittelet om biologisme, blitt ansett som del av en kvinnelig «kjerne» eller essens. Dermed kan dette leses som et angrep på hele den kvinnelige essensen.

Menn og kvinners ulike forhold til egen seksualitet er, som nevnt, blant de tydeligste kjønnsforskjellene. Weininger anser kvinnen som underdanig og prisgitt sin seksualitet. For mannen forholder dette seg imidlertid annerledes. Weininger hevder at «*M* ikke blot er sexuel» (1905:163). Videre påstår han at «medens altsaa *K* er ganske udfyldt af Kjønsligheden, kjender *M* endnu et Dusin andre Ting: Kamp og Leg, Selskabelighed og Svirelag, Diskussion og Videnskab, Forretning og Politik, Religion og Kunst» (Weininger, 1905:163). Weininger fastslår at mannen er mer kompleks enn kvinnen. I motsetning til kvinnen har han interesseområder som strekker seg utover egne drifter og seksualitet. Et videre resultat av dette later til å være at han har kontroll over egen seksualitet og ikke omvendt, slik tilfellet er for kvinnen. Der kvinnen er gjennomseksuell i alle sine handlinger, er mannen stillingstagende, rasjonell og bevisst. Mannen Weininger presenterer fremstår med dette som en motsetning av hans kvinneskikkelse.

Til tross for at Weininger hevder at man ikke bør betegne noen som «simpelthen [...] Mand eller Kvinde» tegner han, som vist av det øvrige, opp konkrete forskjeller mellom kjønnene. En ytterligere kjønnsforskjell er kvinnens mangel på et rasjonelt og bevisst jeg. Som jeg var innom tidligere, begrunnes den kvinnelige mangelen på en selvbevissthet med at hun er styrt og underlagt sine drifter. Brude-Firnau forklarer denne sammenhengen, og vi leser at «since she is determined entirely by instinct, she also lacks any kind of distinct consciousness» (1995:174). Individets selvbevissthet står sentralt hos Weininger og er en forutsetning for geniet. I og med at det er seksualiteten, og ikke kvinnen selv, som styrer henne har ikke kvinnen mulighet til å bli et geni. Geniet er hos Weininger nærmest å regne som et overmenneske, eller «Guds bilde av mennesket», som Borchgrevink formulerer det (2003:287). Uten det rasjonelle jeget har kvinnen ingen mulighet til å oppnå denne statusen. Hun er, i lys av sitt kjønn, dømt til et liv underdanig mannen. Kvinnens laverestående rolle bekreftes av Weininger når han skriver at «Den dybest staaende Mand staaer altsaa endnu uendelig høit over den høiest staaende Kvinde, saa høit, at der her neppe engang kan være Tale om Sammenligning og Rangordning» (1905:476).

For å få fullbyrdet sitt åndelige potensial, og oppnå genistatusen som ligger tilgjengelig for mannen, hevder Weininger at han må kvitte seg med kvinnen (Johansen, 1998:107). Mannen skaper imidlertid selv kvinnen gjennom sin seksualitet. Av den grunn vil mannen fortsette å skape kvinnen så lenge han selv er seksuell. Løsningen for Weininger er fullstendig kyskheter for begge kjønn. Ved å avstå fra reproduksjon vil mannen kunne rendyrkes som geni. Denne kyskheter innebefatter imidlertid også at kulturen må gjennom sin undergang (Rønning, 1996:45). Dette er et offer Weininger er villig til å yte for at den genierklærte, fullstendige mannen kan gjenoppstå.

Gjennom sin påstand om kvinnen som passiv, gjennomseksuell og uten et rasjonelt eller moralsk jeg og videre argumentasjon som underbygger disse påstandene, konkluderer Weininger med at kvinner hverken kan eller fortjener å likestilles med ariske menn. Denne skjebnen deler hun med jøder. Weiningers rasistiske, antisemittiske, kvinnehatende filosofiske og vitenskapelige visjoner kan ikke på noen måte anses som nye. Likevel får hans bok en forbløffende mottagelse blant samtidens kunstnere, forfattere og filosofer. Blant de mest anerkjente kan man nevne navn som Wittgenstein, Strindberg, Kafka og Joyce. I sitt forord til boken *Kjønn og karakter. Otto Weininger i utvalg* (1977) peker Sven Kærup Bjørneboe på at «Weininger har påvirket dem som idag påvirker oss [...]. Altså er han en del av vår

bibliografi» (Bjørneboe, 1977:8). Weiningers *Kjønn og Karakter* har påvirket og inspirert, og deler av hans overbevisning og tankesett er stadighet å finne i vestlig litteratur, kunst og filosofi. Til tross for at hans syn på kvinnen har fått en viss innpass, reagerer også mange sterkt på Weiningers verk. At mange var kritiske til Weiningers syn på det kvinnelige kjønn kom blant annet til uttrykk gjennom litteraturkritikk og litterære motsvar. Blant dem er Hulda Garborgs *Kvinnen skapt av Mannen*.

3.4 Leserorientert litteraturteori

I og med at jeg arbeider med en roman som er skrevet i en annen tid enn min egen, er det særlig sentralt å redegjøre for min behandling av teksten. Avstanden mellom tekstens samtid og konteksten jeg leser den i åpner for flere potensielle utfordringer. For lesningen av *Kvinnen skapt av Mannen* gjør disse utfordringene seg særlig gjeldene med tanke på den omfattende kvinnekampen som har forgått fra 1904 og til i dag. Dette har ført til endringer i synet på kjønn som helhet, og påvirket synet på kvinnelig seksualitet, forholdet mellom mor og barn, og kvinne og hjem. Jeg leser med andre ord romanen i et annet klima enn det den ble skrevet i. Dersom jeg hadde vært ubevisst denne avstanden ville det vært problematisk for arbeidet mitt med romanen. Dette har man sett eksempel på flere ganger, spesielt i arbeidet med eldre litteratur der et annet verdigrunnlag enn det dagens lesere innehar ligger til grunn. Å angripe og rette hermeneutiske, mistenksomme briller mot teksten anser jeg som lite fruktbart. Ved å gjøre det mister man muligheten til å drøfte, kommentere og trekke paralleller til eget samfunn og egen samtid. For å hindre dette vil innfallsvinkelen min i det videre arbeidet med *Kvinnen skapt av Mannen* være preget av leserorientert litteraturteori. I redegjørelsen av mitt litteraturteoretiske ståsted vil Mads B. Claudis bok *Litteraturteori og antologien The Norton Anthology of Theory and Criticism* være sentrale.

Den leserorienterte litteraturteorien fokuserer hovedsakelig på leserens og leserprosessens betydning for etableringen av et verks mening (Claudi, 2013:111). Teorien står som en reaksjon på den overdrevne interessen for et verks kontekst som blant annet gjorde seg gjeldende for den historisk-biografiske litteraturforskningen. De leserorienterte teoretikerne tar også avstand fra de retningene som svarte på historisk-biografiske teori ved å isolere verket fullstendig fra sin kontekst og så verket som «et autonomt og lukket hele» (Claudi, 2013:111). Dermed inntar den leserorienterte teorien en mellomposisjon, der kontekst vies oppmerksomhet, men først og fremst i form av lesningens kontekst. Likevel anerkjenner

teoretikerne at verket ikke står alene, men inngår i en litterær sammenheng. Videre avviser leserorientert teori at et verk har én gitt og uforanderlig mening. I stedet anses litteraturen «as an event rather than a fixed object» (Leitch mfl., 2001:1548). Den leserorienterte teorien flytter fokuset fra teksten og rammene den er blitt til innenfor og over på lesningen og de sosiale og historiske sammenhengene den foregår i. Innenfor dette teoretiske utgangspunktet er det to hovedretninger som gjør seg gjeldende, resepsjonestetikken og leserresponsteorien. I begge retningene står spørsmålet om hvordan litterær mening etableres sentralt. For min lesning er det imidlertid resepsjonestetikken som er mest aktuell, da det historiske perspektivet er særlig representert her. Dette perspektivet gir meg en viktig innsikt og forståelse for arbeidet med en roman fra en annen tid enn min egen samtid.

3.4.1 Jauss og resepsjonestetikken

Hans Robert Jauss og Wolfgang Iser er sentrale skikkelser i Konstanzskolen, som fremmet resepsjonestetikken. Skolens sentrale problemstilling var interaksjonen mellom leser og tekst (Leitch mfl., 2001:1547). I dette ligger en interesse for hvilke faktorer som påvirker og styrer en lezers resepsjon og forståelse av et litterært verk. I Jauss og Isers arbeid finner man likevel to ulike utgangspunkt for å undersøke nettopp dette. Om forskjellen mellom de to leser vi at

Iser's version of reader response differs from that of Jauss, who deals with actual reception of a literary work and how that concrete history tempers our expectations and therefore influences our interpretation. [...] Iser focuses on the individual interactive process – the phenomenology of cognition – of the act of reading, rather than the larger literary-historical concerns that Jauss describes (Leitch mfl., 2001:1671).

Som sitatet over viser, er spørsmål rundt den historiske diskursens påvirkning på leseren mer til stede hos Jauss enn hos Iser. I og med at jeg i denne oppgaven arbeider med en roman fra 1904, gir Jauss sitt historiske perspektiv meg en viktig innsikt og støtte i den videre lesningen av *Kvinnen skapt av Mannen*. Jeg ser det derfor som mest fruktbart å benytte hans teorier om litterær forståelse i det videre arbeidet.

Gadamers hermeneutikk og hans ideer omkring betingelsene for forståelse og fortolkning er viktige premisser hos Jauss. I sitt arbeid bygger Jauss videre på Gadamers forståelseshorisont

og ideen om at fortolkning og estetiske vurderinger stadig er i endring (Leitch mfl., 2001:1548). Hos Claudi forklares en persons forståelseshorisont som «summen av våre fordommer» (2013:112). Begrepet fordommer er sentralt i Gadamer's hermeneutikk. Kort gjengitt viser begrepet til en persons kulturelt og historisk bestemte holdninger, oppfatninger, erfaringer og kunnskaper som fortolkeren møter en ny erfaring med (Claudi, 2013:112). Dette vil si at en persons forståelse og fortolkning foregår innenfor en gitt horisont. Denne horisonten er et resultat av den enkelte leser's holdninger, erfaringer og kunnskaper på et gitt tidspunkt. Forståelseshorisonten er imidlertid ikke konstant, men kan endres og revideres i takt med at leseren tilegner seg nye kunnskaper, innsikter og opplevelser. Denne endringen blir særlig tydelig når man arbeider med verk fra en annen tid. Også jeg opplevde at min egen forståelse og fortolkning endret seg, i takt med at jeg tilegnet meg kunnskaper om perioden da *Kvinnen skapt av Mannen* ble skrevet. Likevel er et av hovedpoengene til Gadamer at man aldri kan «unnslipe det faktum at vår forståelse alltid vil være styrt av vår bestemte posisjon og vår bestemte horisont» (Claudi, 2013:112). Dette vil altså si at Gadamer avviser ideen om et objektivt og nøytralt utgangspunkt for forståelse. Leserens tolkning vil alltid bære preg av hans eller hennes forståelseshorisont.

Jauss bygger videre på Gadamer's forståelse av leseren som et resultat av sine fordommer der han i artikkelen «Literary History as a Challenge to Literary Theory» fra 1969²⁶ hevder at en leser's forståelse skjer innenfor en gitt horisont. Han presenterer imidlertid begrepet forventningshorisont, som i større grad retter seg mot de horisontene et litterært verk forstås innenfor. I følge Jauss er forventningshorisonten sentral når en leser skal tolke og forstå en tekst. Vi leser at

Jauss argues that an audience does not receive a literary work simply on its own merits: it «is received and judged against the background of other works of arts as well as against the background of the everyday experience of life». This background he terms the «horizon of expectations (Leitch mfl., 2001:1548).

I følge Jauss har enhver historisk epoke en egen litterær forventningshorisont. Denne forventningshorisonten kan forstås som et «system af forventninger» som leseren møter teksten med (Claudi, 2013:113). Disse forventningene er blant annet resultat av de litterære

---

²⁶ Artikkelen ble revidert i 1970

normene knyttet til sjanger, form og tema på det gitte tidspunktet. Med andre ord stammer ikke leserens forventninger fra leseren selv, men fra rådende litterære og historiske diskurser. Dette understrekes når vi leser at «interpretation results not from any one reader's experience but from an «objectifiable» set of expectations provided by a consensus of actual historical readers» (Leitch mfl., 2001:1549). Dette ser man eksempel på i arbeidet med *Kvinnen skapt av Mannen*. Romanen inngår i en realistisk tradisjon. Dermed er leserens forventninger til en roman innen realismesjangeren sentral i arbeidet med fortolkning og forståelse. Dette forklarer videre hvorfor realismesjangeren bør diskuteres i forbindelse med min egen lesning av romanen. Mer generelt vil dette si at når et verk leses, vil det umiddelbart ses i sammenheng med den på det daværende tidspunktets rådende forventningshorisont. Denne løpende vurderingen og sammenligning mellom verk og forventning er avgjørende for hvordan leseren oppfatter et verk og videre gjør seg opp en mening om verket. Videre tydeliggjør dette hvordan leserens oppfattelse og forståelse ikke er resultatet av en objektiv og upåvirket lesning, men heller er resultatet av flere omkringliggende faktorer som påvirker lesningen og forståelsen.

Den resepsjonsetetiske skolen har møtt kritikk for sitt arbeid. For Jauss sin del har det meste av kritikken kommet fra det marxistiske litteraturmiljøet. Kritikken går hovedsakelig ut på at Jauss i sitt arbeid ikke har tatt høyde for sosiale og historiske dimensjoners påvirkning på lesningen av litteratur. «His notion of background is largely limited to the field of literary study, and he rarely extends the scope of his research to consider other forces that shape literary judgement- such as social and professional institutions» (Leitch mfl., 2001:1549), leser vi i *The Norton Anthology of Theory and Criticism*. Dette vil altså si at i et marxistisk lys anses Jauss syn og bevissthet på den sosiale påvirkningen på lesningen som for snever. Man kan i midlertid svare på denne kritikken ved å ha åpne opp og ha en noe bredere bevissthet rundt lesningens kontekst enn det Jauss i utgangspunktet skisserer i sin teori. Med dette mener jeg at den marxistiske kritikken kan imøtegås ved å ha større fokus på både kjønn, klasse og etnisitet i lesningen. Dette faller naturlig i mitt videre arbeid, all den tid kjønn, og dermed også klasse og etnisitet, er den overordnede problemstillingen på lesningen av *Kvinnen skapt av Mannen*.

Når man leser og fortolker gjøres dette på bakgrunn ens forventninger til teksten. For min del vil dette si at mine forventninger til en realistisk roman gjør seg gjeldende når jeg leser *Kvinnen skapt av Mannen*. Disse forventningene er igjen et resultat av min kjennskap til

romanens resepsjon og den historiske og litterære konteksten den inngår i. Mine kunnskaper, men også verdier, ligger dermed til grunn og påvirker forventningene. I og med at jeg leser et verk fra en annen tid enn den jeg selv operer i er det naturlig å anta at jeg innehar andre forventninger enn den forventningshorisonten romanen opprinnelig opererte i. Dette kan være problematisk, all den tid *Kvinnen skapt av Mannen* ikke var skrevet med tanke på en leser fra 2018. Forskjellen på fordommene man finner hos en leser i 1904 og en leser fra 2018 er stor. Jauss omtaler distansen mellom det opprinnelige publikummets forventninger og verkets brudd med nåtidig arbeid som «aesthetic distance»²⁷ (Leitch mfl., 2001:1549). Den estetiske distansen er et resultat av ulike forventninger og dermed ulik forståelse og fortolkning av et litterært verk. Den estetiske distansen mellom det opprinnelige publikummets forventninger til *Kvinnen skapt av Mannen* og mine egne forventninger oppleves nærmest som et spenningsfelt, der min forståelses- og forventningshorisont møter romanens forståelses- og forventningshorisont. I dette spenningsfeltet er det lett å trå feil og foreta tolkninger utelukkende basert på ens egen forståelseshorisont. Samtidig åpner også dette spenningsfeltet opp for interessante og utfordrende diskusjoner og erkjennelser. For å kunne oppnå nettopp dette er det imidlertid vesentlig at jeg som leser reviderer min forståelseshorisont, og tilegner meg kunnskap rundt romanens samtid. Dette gir mulighet til å forstå romanen ut ifra dens tiltenkte forventningshorisont. Som Gadamer påpeker kan jeg likevel ikke fjerne meg fullstendig fra min egen ramme for forståelse. Derfor vil konteksten for min egen lesning påvirke meg i fortolkningsarbeidet. Konteksten henspiller både på situasjonen lesningen foregår i, men også mine personlige erfaringer. Dette vil derfor si at lesningen min bærer preg av at jeg leser romanen for et arbeid på universitetsnivå. Videre påvirker min bakgrunn som ung, etnisk norsk kvinne i 2018 min forståelse og tolkning av romanen. Problematikker og utfordringer knyttet til nettopp dette er jeg klar over og bevisst på i mitt arbeid med teksten. Jeg har likevel tro på at et bevisst og opplyst møte mellom min egen forståelses- og forventningshorisont og de rådende forståelses- og forventningshorisontene fra 1904 danner gode forutsetninger for en interessant lesning av *Kvinnen skapt av Mannen*. Med dette leserorienterte perspektivet liggende til grunn oppnås respekt og forståelse for både fortidens fordommer og forventning og mer nåtidige perspektiver. Dermed minsker risikoen for et litterært angrep, som jeg skisserte innledningsvis, og muligheten for en mer dialogpreget litterær diskusjon øker.

---

²⁷ Videre omtalt som estetisk distanse.

4. Analyse av Kvinnen skapt av Mannen

I det følgende kapittelet vil jeg først komme med noen presiseringer omkring realismebegrepet og sannhet. Deretter følger et handlingsreferat av romanen. Før jeg tar fatt på selve analysen, vil jeg diskutere romanens form og forholdet mellom fiksjon og virkelighet i *Kvinnen skapt av Mannen*.

4.1. Den realistiske romanen

Det følgende er ment som en kort presisering omkring realismebegrepet, da med fokus på kvinnelige forfattere generelt og Hulda Garborg spesielt. Garborgs roman står tilsynelatende godt plassert i den nordiske realismen slik den utviklet seg fra 1870-tallet og i Det moderne Gjennombrudd. Men – jeg skriver tilsynelatende og tar visse forbehold når jeg karakteriserer *Kvinnen skapt av Mannen* som en realistisk roman. Hoveddelen av romanen kan utvilsomt omtales som «realistisk», men både for- og etterordet har essayistiske karakteristikk.

Realismen har som ambisjon å gjengi og beskrive samfunnet og livet så virkelighetsnært som mulig. Det er imidlertid sentralt å påpeke at realismen, som med all annen kunst og litteratur, på ingen måte gjengir en sannhet. I stedet må kunsten sies å avspeile eller etterlikne virkeligheten. Per Thomas Andersen presiserer i sitt litteraturhistoriske verk at «i forhold til virkeligheten står realismen i nøyaktig samme posisjon som hvilken som helst annen retning innen kunst og litteratur» (Andersen, 2012:209). For å fremme en så virkelighetsnær etterlikning som mulig, benytter realistiske forfattere et sett av kunstneriske og retoriske virkemidler og strategier (Andersen, 2012:209). Blant annet fremmes det typiske og representative i samfunnet (Svensen, 1991:52). Dette for å underbygge leserens følelse av å bli eksponert for noe sant og virkelig. Når forfatteren skriver innenfor kjente, eksisterende miljøer, med troverdige karakterer og hendelser, samsvarer den realistiske litteraturen med leserens utenomlitterære virkelighet (Svensen, 1991:52). På den måten skapes tillit mellom leseren og karakterer, miljø og hendelser. Denne empiriske virkeligheten blir videre brukt til å underbygge leserens opplevelse av å lese om en autentisk fremstilling av romanens aktuelle tema. Pam Morris problematiserer realismens rolle som objektiv meningsbærer i sin bok *Realism*

the term realism almost always involves both claims about the nature of reality and an evaluative attitude towards it. It is, thus, a term that is frequently invoked in making

fundamental ethical and political claims or priorities, based upon perceptions of what is «true» or «real». As such, the usage is often contentious and polemical (2003:2)

Som Morris her påpeker, kan realismens formidling av sannheter føre til en polarisering blant meningsbærere. I perioden Hulda Garborg skriver gjør denne splittelsen seg gjeldende i form av kvinnelige og mannlige forfatters ulike fremstilling og problematisering av forholdet mellom kjønnene, samfunnsinstitusjoner som ekteskapet og kvinners mulighet til selvrealisering. Som illustrert i kapittel 1, oppsto det på 1890-tallet en splittelse mellom mannlige og kvinnelige forfattere. Flere av de skrivende kvinnene tok avstand fra den mannlige litterære tradisjonen. Der flere mannlige forfattere²⁸ så seg lei av fokuset på emansipasjon og kvinnesak, fortsatte flere kvinnelige forfattere å skrive realistiske beretninger om samfunnets dobbeltmoraliske holdning til seksualitet og erotikk og det borgerlige ekteskapets påvirkning på kvinner. Realistiske og psykologiske temaer regnes av den grunn som kjennetegn på de kvinnelige forfatterne, også utover på 1900-tallet.

For kvinnelige forfattere blir realismen et sted for motstand mot mannens høyere stilling. Morris bekrefter den kvinnelige tilhørigheten til realismesjangeren når hun skriver at «in particular, realism, as a form uninfluenced by classical conventions, has been developed by women writers and women readers from its beginnings» (Morris, 2003:3). Inspirert av blant annet Camilla Collett, George Eliot²⁹ og George Sand³⁰, bruker de kvinnelige forfatterne sin litteratur til å kritisere konvensjonene og lovene som sosialiserer kvinnen inn i patriarkatet. De kvinnelige forfatterne fokuserer på kjærlighet og ekteskap, familien, kvinnen som hustru, forholdet til mann, barn og til samfunnet. Gjennom litteraturen viser de at samfunnet behandler kvinnen «barbarisk». Det hierarkiske maktforholdet mellom mann og kvinne tematiseres også ved at dette fremstilles som forholdet mellom mester og slave.

Hulda Garborg tar langt på vei del i denne kvinnelige litterære tradisjonen, både gjennom tema og form. I hennes litterære arbeider er ekteskap, moderskap og seksualitet gjennomgående temaer. Som jeg påpekte i kapittel 1, skiller hun seg imidlertid fra flere av sin

---

²⁸ Blant disse er Hans E. Kinck og Knut Hamsun. I sin roman *Mellem Togene* (1898) psykoanalyserer han kvinnesakskvinnens ønske om endring og avdekker både maktlyst og undertrykket erotikk. Hamsuns kvinneskikkelser er naturbundne vesener, og man leser en tydelig resignasjon overfor kvinnesaken (Johansen, 1998:96-97)

²⁹ George Elliot var et pseudonym for Mary Ann Evans.

³⁰ George Sand var et pseudonym for Aurore Dudevant.

samtids forfatterinner i sitt syn på kvinnen og ekteskap. Blant dem Garborg tar avstand fra er Gina Krog og Aasta Hansteen, som gjennom sitt engasjement for kvinnekampen fremmer en kvinneskikkelse fjernt fra Garborgs idealkvinne. I Garborgs roman omtales kvinnen som «treet med røttene i den dype jord og kronen høyt imot himmelen» (Garborg, 1974:25). Hennes kvinneskikkelse blir ikke passivt ført inn i patriarkatet, og vi finner ikke den samme ekteskapskritikken som flere av de øvrige kvinnelige forfattere fremmet³¹. I stedet er kvinnen tilværelsens, familiens og samfunnets sentrum gjennom sin rolle som mor og ektefelle. Der samtidige kvinnelige forfattere kritiserte kvinnens avhengighet til mannen, fører Hulda Garborg kvinnen enda nærmere ham ved å fremme familieliv og ekteskap som den rette levemåten. Til tross for at Garborgs litteratur skiller seg ideologisk fra flertallet av hennes samtidige forfatterinner, tar hun som nevnt del i den dominerende realistiske tradisjonen gjennom sin litterære form og tema, og det blir derfor naturlig å omtale *Kvinnen skapt av Mannen* som en realistisk roman.

4.2. Handlingsreferat

I *Kvinnen skapt av Mannen* introduseres leseren for fru Eva. Eva er 33 år, gift med en noe eldre mann og har to barn. Hennes ektemann «lever for sin vitenskap» (Garborg, 1974:28). Eva er på sin side ikke beskjeftiget med noe. Hun holder på med noe hun omtaler som «sine talenter», men hva dette går ut på forklares aldri eksplisitt. I mangel på en klar visjon for sitt liv, fremstår Eva som splittet, fragmentert og søkende. På leting etter sitt indre har hun lest Otto Weiningers teser om kjønn og spør seg; «Skulle *det* være forklaringen på den gåte, jeg selv ikke kan løse – meg selv?» (Garborg, 1974:24).

Ekteskapet mellom Eva og ektemannen fremstår som et vennskap, et forhold uten lidenskap og begjær. De er gode med hverandre, men ikke til stede for hverandre. De lever i hver sin sfære og møtes sporadisk. Når de har tid til hverandre diskuterer de kvinneemansipasjon og andre aktuelle anliggende. Deres kjærlighetsløse kameratskap plager Eva. Hun påpeker stadig hvordan mangelen på begjær og fraværet av erotikk og kjærlighet gjør at hun føler seg tom og lite verdsatt. «Jeg følte meg ikke lenger som gift. Jeg var kun mor» (Garborg, 1974:41), forteller en frustrert Eva til leseren. Hun avviser likevel tanken på å finne seg en ny mann ved flere anledninger. Ekteskapet hennes til sin mann later til å være viktig for henne. Eva prøver

---

³¹ Amalie Skram og Camilla Collett er begge kjent for sin gjennomgående kritikk av det borgerlige ekteskapet.

å overbevise seg selv om at ekteskapet hennes er godt, og at deres platoniske kjærlighetsforhold er til det beste for dem begge. «Vi var som to prøvede kamerater, som kjenner hverandre og kjenner verden. [...] og kjed av hverandre er vi egentlig ikke, hater hverandre enda mindre. Altså i grunnen er idealekteskap» (Garborg, 1974:44 – 45). Som man ser har samholdet, forståelsen og respekten som ligger mellom de to ektefolkene stor betydning for Eva. Ekteskapet er på ingen måte verdiløst selv om det ikke er et erotisk kjærlighetsforhold. Likevel plages Eva. Fraværet av begjær i ekteskapet fører henne på søken etter noe annet å fylle sitt liv og sin hverdag med.

Handlingen er lagt til øvre middelklasse. Både fru Eva og ektemannen er beleste og språkkyndige. De bor sammen i et hus med flere stuer og har en tjenestepike. Menneskene de omgås er av samme sosioøkonomiske sjikt som dem selv. Eva og hennes venninner går i klubb på torsdager, mens deres ektefeller er i generalforsamlinger. Klubben er som regel utelukkende for venninnene, men fra tid til annen deltar også noen av ektemennene. Til et av møtene i klubben tar en av ektemennene med seg sin kamerat. Det er ved en slik anledning Eva introduseres for mannen som får tilnavnet Bjørnen.

I deres første møte byr Bjørnen Eva imot. Han beskrives som et frastøtende villdyr. Hans måte å snakke på omtales som en fornærmelse og alt han sier til Eva tolkes og forstås i verste mening. Deres møte avsluttes i det Eva dypt fornærmet kutter ham av og går hjem; «Dessverre hadde jeg kun én rygg å vende ham; jeg ønsket at jeg hadde hatt hundre» (Garborg, 1974:69). Til tross for hennes dårlige førsteinntrykk, fatter Bjørnen henne interesse. Deres forhold utvikler seg til et nært vennskap og videre til et kjærlighetsforhold.

Eva bestemmer seg for å følge sine følelser for Bjørnen. Dette valget utgjør vendepunktet i romanen. Hun opplyser om sin avgjørelse i et brev til Bjørnen, og gleder seg stort til å møte han i neste torsdagsklubb. Bjørnen svarer imidlertid ikke på hennes brev og kommer heller ikke i klubben. I en samtale kommer det frem at han har reist. Hans avvisning leder Eva ut i både sjelelig og fysisk sykdom. Hun drar hjem til sin mann, som steller henne. Ektemannen sender Eva ut på en lang reise. Her gjennomlever hun alle sine følelser for Bjørnen, resignerer til slutt og vender hjem.

Flere år senere møter vi Eva igjen. Hun ler av hele opptrinnet med Bjørnen og omtaler han som «et trinn på den stige jeg måtte oppover» (Garborg, 1974:108). I følge henne selv er hans

ansikt utslettet fra hennes hukommelse, og alle romantiske følelser later til å være borte. I det Eva hevder dette begynner imidlertid hennes hånd å skjelve, og romanen avsluttes med Weiningers hardtslående karakteristikk av kvinnen; «*Die Verlogenheit der Frau!*» – kvinnens løgnaktighet.

4.3. Romanens form

I *Kvinnen skapt av Mannen* tematiseres den fragmenterte og splittede kvinnen på søken etter bekreftelse av sin person. I sin undersøkelse av hvordan den moderne kvinnerollen best bør uttrykkes foretar Hulda Garborg flere litterære grep. Flere av disse er typiske, både for den realistiske romanen og for kvinnelige forfattere. Grepene realiseres blant annet gjennom formelle aspekter ved romanen. Det være seg romanens form, språk og stil. I det følgende vil jeg redegjøre for disse formelle aspektene ved *Kvinnen skapt av Mannen*. I dette arbeidet har særlig Rolf Gaaslands *Fortellerens hemmeligheter* (1999) og Åsfrid Svensens *Tekstens mønstre* (1991) vært sentrale. I lys av romanens form vil jeg videre drøfte romanens sjangertilhørighet. Avslutningsvis vil jeg redegjøre for mitt syn på *Kvinnen skapt av Mannen* som selvbiografisk nøkkelroman.

4.3.1 Forteller, språk og stil

Handlingen i *Kvinnen skapt av Mannen* er i all hovedsak synkront fremstilt. Likevel presenteres leseren for flere tilbakeblikk. Dette er blant annet tilfellet når Eva forteller om hvordan hun lekte med sine venninner som liten jente, sine opplevelser av svangerskap og fødsler og hvordan hennes mann bare tidvis er forelsket i henne. Ved hjelp disse tilbakeblikkene får leseren et innblikk i fru Evas historie og tidligere opplevelser, og blir på den måten bedre kjente med karakteren. Til tross for flere tilfeller av retrospeksjon, opplever man at narrasjonen i all hovedsak er kronologisk. Dette kan forklares med at det som oppleves som romanens rammefortelling, Evas ekteskapsfortelling og affæren med Bjørnen, har en synkron diskurs. Til tross for denne synkrone diskursen, består romanen av flere lengre pauser. Ved flere anledninger stopper romanens hendelsesforløp opp, mens Eva utbroderer, diskuterer og forklarer. Dette er blant annet tilfellet i de delene av romanen der Eva diskuterer Weiningers påstander eksplisitt. Eksempel på dette ser man i romanens innledning, der Eva forteller at hun leste *Kjønn og karakter* «i en enste opphisselse» (Garborg, 1974:24). Til tross for at Eva kun har sittet og lest Weiningers bok, har leseren her blitt presentert for både tanker, ideer og reaksjoner fra hennes lesning. I disse tilfellene er det altså ikke sammenfall mellom historie og diskurs. Gaasland omtaler bruken av pausen som «utstrakt» i «essayistiske

romaner» (Gaasland, 1999:40). Tidligere omtalte jeg *Kvinnen skapt av Mannen* som en hybridroman bestående av både essayistiske innslag og klare karakteristikk fra den realistiske romanen. Gaasland omtale av pausen som typisk for den essayistiske romanen taler for at denne karakteristikken av romanen er treffende. Forholdet mellom essayet og den realistiske romanen vil jeg imidlertid utdype senere.

Handlingen og fortellingen i *Kvinnen skapt av Mannen* formidles ved hjelp av en jeg-forteller med personal synsvinkel og fremstilling. Denne fortelleren er fru Eva. I *Tekstens mønstre* skriver Svensen at «de fleste personale jeg-fortellere gjengir sjølopplevde hendelser. Ofte er jeg-fortelleren hovedperson» (1991:114). Dette er tilfellet i *Kvinnen skapt av Mannen*. Eva tjener både som romanens formidler, men også romanens hovedperson. Det at Eva står så sentralt i handlingsforløpet, påvirker hennes troverdighet som forteller og hvordan man som leser skal forholde seg til hennes beretninger. Evas videreformidling av selvopplevde hendelser er naturlig nok preget av hennes subjektive vurderinger og opplevelser. Dette fører til at man som leser må forholde seg kritisk til Evas beretning. Dette ser man eksempel på i Evas omtale av kvinnesakskvinnene. Når Eva påstår at både Weininger og kvinnesakskvinnene vil «frigjøre oss fra kvinnen og bli menn» (Garborg, 1974:100) må dette leses som Evas egen tolkning av kvinnesakskvinnenes budskap, og ikke en direkte videreformidling av kvinnesakskvinnenes faktiske ønsker og formål.

Rolf Gaasland skriver at «førstepersonsfortelleren har [...] naturlige begrensninger for sin viten» (1999:96). Disse naturlige begrensningene påvirker fortellerens innsikt, kunnskap og forståelse for egen situasjon. Et resultat av at leseren sanser gjennom Eva, er at leserens innsikt ikke kan overgå Evas egen innsikt og forståelse av personer, situasjoner, miljø og hendelser. Dette fører til at historien åpenbarer seg gradvis, i takt med at Eva sanser og erfarer. Leserens vet derfor ikke mer enn Eva selv. Dette fører blant annet til at man som leser ikke har noen mulighet til å forutse Bjørnens avvisning av Evas kjærlighetserklæring. Et resultat av den personale synsvinkelen som her gjør seg gjeldende, er at leseren deler fortelleren og hovedpersonens overraskelse og spenning. Som resultat av dette opplever leseren å være en delaktig part i fortellerens opplevelser og erfaringer. I tillegg fremstår fortellerens beskrivelser og vurderinger som mer autentiske. Med dette mener jeg at den subjektive dialogen mellom forteller og leser oppleves mindre sensurert og gjennomarbeidet.

Den autentiske, usensurerte fortellerformen gjøre seg også gjeldende i romanens språk og stil. *Kvinnen skapt av Mannen* er preget av mye humor og en krass, ironisk tone. Ved hjelp av både humor og ironi opplever man å bli bedre kjent med romanens forteller, som i dette tilfellet er fru Eva selv. Gjennom sine ironiske kommentarer og humoristiske bemerkninger får man innsikt i fortellerens personlighet. Evas person skinner også gjennom på andre måter i fortellingsgjerningen. Fru Eva er, som nevnt, både belest og språkkyndig. Hennes kunnskaper innen språk, litteratur og filosofi kommer tydelig til syne gjennom hennes bruk av både fransk og tysk og utallige litterære og filosofiske referanser i romanen. Uten ytterligere oversettelse eller forklaring utbryter Eva flere ganger «voilà un homme» (Garborg, 1974:15 og 22) og viser til flere tyske utdrag av Otto Weiningers *Kjønn og karakter*. Også Nietzsche, Kant, Tolstoj, Strindberg og Platon nevnes og refereres til uten ytterligere introduksjon eller presisering; «Men likesom Weinger er strengere moralist enn selve Kant, så går han videre enn Tolstoj. Og i sine teorier om kvinnen flyr han langt forbi Nietzsche og Strindberg, og forfølger dem ut til den ytterste konsekvens» (Garborg, 1974:21). I lys av både språk og stil later det til at Eva henvender seg til den dannede leser med samme referanserammer og språkkunnskap som henne selv. Det er imidlertid verdt å påpeke at fransk og tysk var langt vanligere å beherske i de øvre samfunnslag i 1904 enn det som er tilfellet i dag. Av den grunn fremsto ikke den hyppige bruken av tysk og fransk like ekskluderende i romanens samtid som det det gjør i dag.

4.3.2 En essayistisk roman

Tidligere har jeg stadfestet at *Kvinnen skapt av Mannen* er å anse som en hybrid mellom essay og roman. Gaasland benytter begrepet essayistisk roman, noe jeg mener er svært treffende for denne romanen. Det oppstår et klart stilistisk skille mellom romanens for- og etterord og romanens hoveddel, der Evas ekteskaphistorie står i fokus. I og med at *Kvinnen skapt av Mannen* er et tilsvar til Otto Weiningers *Kjønn og karakter*, kan man omtale for- og etterordet som Hulda Garborgs essayistiske respons, mens ekteskapsfortellingen om fru Eva fremstår som Garborgs litterære respons. Likevel er det også lengre passasjer innad i ekteskaphistorien med essayistiske trekk. Dette er særlig i forbindelse med de ovennevnte pausene.

Eivind Tjønneland skriver om essayet som sjanger i boken *Dei litterære sjangrane*. Her viser han til at sjangeren har opprinnelse i Frankrike og England med henholdsvis Michel de Montaigne og Francis Bacon som sentrale skikkelser (Tjønneland, 2018:195). Videre påpeker

han at den tyske essayteorien har hatt størst påvirkningskraft i Norge. I den forbindelse viser Tjønneland til Gerhard Haas sine tolv trekk ved essayet;

essayet skulle vere digressivt, dialogisk, uttrykkje ein prosess, ha ei open form, vere dialektisk og tvitydig, ha eit subjektivt perspektiv, vere eksperimenterande, anti-systematisk, skeptisk, leikande, kritisk – og det skulle forme det som allereie var forma (Tjønneland, 2018:195).

Tjønneland påpeker imidlertid at essayets viktigste karakteristikk er dets kritiske og utprøvende form bestående av ulike perspektiver og fraværet av en klar, entydig konklusjon.

Av sjangertrekkene hentet fra Haas fremkommer tydelige stilistiske krav til essayet. *Kvinnen skapt av Mannen* møter på ingen måte alle disse trekkene. Likevel er romanen, og da særlig for- og etterordet, preget av en dialogisk tone med et subjektivt perspektiv. Videre fremstår romanen både som eksperimenterende, skeptisk og kritisk. Særlig i forbindelse med Otto Weiningers *Kjønn og karakter* fremstår fortelleren som undrende og tar leseren med på flere ulike tankeeksperimenter;

[...] dr. Weiningers bok har gitt med meget å tenke på. Skulle det allikevel bunne i hans teori alt det uforklarlige og tilsynelatende meningsløse i den kvinnelige karakter? Skulle *det* tilsist være forklaringen på alt det onde vi kommer opp i, fordi vårt innerste vesen aldri kommer helt i harmoni med vår vilje og våre bestrebelse for å være menneske i samme forstand som mannen – borger, samfunnsmenneske, hjernemenneske? (Garborg, 1974:24).

I min drøfting omkring realisme og sannhet slo jeg fast at Hulda Garborgs roman tar del i den realistiske tradisjonen som dominerer flere kvinnelige forfatterskap på slutten av 1890-tallet. På bakgrunn av dette karakteriserte jeg *Kvinnen skapt av Mannen* som en realistisk roman. Til tross for at romanen oppfyller flere av de essayistiske sjangertrekkene Haas opererer med, mener jeg fortsatt omtalen av verket som en roman gjør seg gjeldende. Dette først og fremst fordi romanen i all hovedsak er en ekteskapsfortelling fortalt av fru Eva. Denne ekteskapsfortellingen danner rammen og utgangspunktet for de essayistiske partiene og pausene. Dette vil altså si at den realistiske rammefortellingen muliggjør romanens essayistiske passasjer. Videre kommer romanen med flere håndfaste konklusjoner omkring

kvinnen og forholdet mellom kjønnene. I etterskriftet står blant annet å lese; «Kvinnen skal ikke frigjøres fra seg selv og bli mann, men hjelpes til å bli enda helere, sterkere og ensidigere enn hun nu er, så sant kjærligheten er livets sol og dugg, og så sant *all fruktbarhet er skjønn og all sykdom og unatur heslig*» (Garborg, 1974:107). Dette oppsummert gjør at en omtale av *Kvinnen skapt av Mannen* som et essay fremstår som upresist. I stedet oppleves Rolf Gaaslands begrep «essayistisk roman» som en mer treffende karakteristikk av romanen.

4.3.3 *Kvinnen skapt av Mannen* som selvbiografisk nøkkelroman

I det øvrige har jeg skilt fru Eva og Hulda Garborg fra hverandre. Dette er et bevisst og aktivt valg fra min side. Om den realistiske romanen viste jeg til Per Thomas Andersen som skriver at «i forhold til virkeligheten står realismen i nøyaktig samme posisjon som hvilken som helst annen retning innen kunst og litteratur» (Andersen, 2012:209). Videre påpekte jeg at kunsten må sies å avspeile eller etterlikne virkeligheten. Med påstanden om kunstens *etterlikning* av virkeligheten liggende til grunn mener jeg det blir feilaktig å lese fru Eva som Hulda Garborg. Denne påstanden er imidlertid mange uenig i.

I kapittel 2 viste jeg til at både Nina Karin Monsen og Christian Collin er svært opptatt av forfatterens deltakelse i teksten, og at de begge så en direkte sammenheng mellom fru Hulda og fru Eva. Tor Obrestad forklarer i biografien *Hulda* hvordan en sammenblanding mellom Eva og Hulda Garborg kan oppstå;

Det er vanskeleg å la vera å tenka på hennar eigen livssituasjon når ein les skildringa av hovudpersonen og ektemakten (sic). I den sjølvbiografiske skissa som fru Eva fortel, har forfattaren lånt mange detaljar får sitt eie liv slik ho har framstilt det andre stader. Det er også konkrete trekk og detaljar i skildringa av mannen som ein kan kjenna att frå det ho har skrive om Garborg i andre samanhengar. Livet til hovudpersonane i boka ligg for nær ekteparet Garborg med arbeidssituasjon, avvising frå mannen, rekreasjonsreise, og meir til at ein kan avvise dei sjølvbiografiske elementa (Obrestad, 2001:125).

Sammenfallet mellom Garborgs eget liv og fru Evas er utvilsomt til stede. Dette blir særlig tydelig når man setter *Kvinnen skapt av Mannen* opp mot Hulda Garborgs egen dagbok. Obrestad konkluderer likevel med at «historia er ein fiksjon og må vurderast slik» (2001:125).

Som begrunnelse for dette viser han blant annet til Hulda Garborgs upubliserte dagbok³². 2. november 1923, 19 år etter romanen utkom, kommenterer Hulda Garborg ryktene om at *Kvinnen skapt av Mannen* bør leses som en selvbiografisk nøkkelroman. I dagboken står det å lese;

Det er tyve aar siden jeg læste igjennem «Kvinden skapt av Manden», og jeg har gruet mig, Men den er morsom. [...] Jeg ler for mig selv, naar jeg husker, at folk med vold og makt vilde ha hende til at være mig. Men *hvor* meget hun i mangt er min motsetning, kan faa vite. Liksom bare to kan vite hvor fjernt det skildrede ægteskap i den boken er fra at ligne vaart – som kritikken vilde ha det til en ublu skildring av – ja, i visse maater motsatt det (Garborg i Obrestad, 2001:125).

Hulda Garborg avviser her lesningen av fru Eva som henne selv. Flere tatt til orde for et skille mellom de to. Dette skillet gjør at fru Eva leses som romanens forteller og hovedperson og Hulda Garborg forstås som romanens forfatter. Dette synet på Hulda og Eva som to ulike, adskilte størrelser stiller jeg meg bak og viderefører i min lesning av *Kvinnen skapt av Mannen*. Kari Fjørtoft argumenterer for det samme i sin artikkel «Den fiktive sjølvbiografien og den sølvbiografiske fiksjonen». Om selvbiografien som sjanger skriver Fjørtoft at «dette er tekster som bevisst legg opp til ein identitet mellom forfattar, forteljar og hovudperson, og som dreier seg om livsløpet eller delar av livsløpet til forfattaren» (1991:154). Et eventuelt sammenfall mellom Hulda Garborg og fru Eva er resultatet av en tolkningsprosess. Dette fordi romanen i utgangspunktet ble utgitt under pseudonym og på ingen måte knytter forfatter og hovedperson eksplisitt til hverandre. Romanen kan på ingen måte anses som en bevisst sammenstilling av forfatter, forteller og hovedperson, slik Fjørtoft krever av selvbiografien. Med Fjørtofts definisjon av selvbiografien liggende til grunn, blir altså en omtale av *Kvinnen skapt av Mannen* som selvbiografisk problematisk. Kari Fjørtoft omtaler romanen som en fiktiv tekst. Garborgs valg av den fiktive romanen mener Fjørtoft kan forklares med romanens tabubelagte tematikk; «ein fiktiv tekst [...] kan vere eit hjelpemiddel til å *kaste* masker, til å ta fram og bearbeide vanskelege og private ting i livet – til å stilisere og objektivere det nære og umiddelbare kaos ein elles kan ha vanskeleg for å få tak på eller våge å utlevere» (Fjørtoft, 1991:156). Med dette kan man påstå at også romanens tematikk fjerner den fra den selvbiografiske sjangeren.

---

³² Den publiserte utgaven av Hulda Garborgs dagbok består av årene 1903 til 1914.

Forståelsen av *Kvinnen skapt av Mannen* som fiktiv støttes opp om av Ann Birgitte Rønning i artikkelen «Kvinnen skapt av mannen?». I en diskusjon angående forholdet mellom fru Evas og Hulda Garborgs deltakelse i romanen hevder Rønning at man kan ense en forskjell mellom for- og etterordet og ekteskapshistorien; «Mens jeg ´et i ekteskapsfortellingene fremstilles som ikke-identisk med Hulda Garborgs stemme, synes subjektet i de essayistisk pregede delene å ta opp i seg både fru Evas og fru Huldas stemmer» (1996:43). Hulda Garborgs nærvær i teksten forankres her til de essayistiske delene. Med det peker Rønning i motsatt retning av Obrestad når han forklarer sammenfallet mellom forfatter og forteller. Der Obrestad viser til sammenfall mellom Garborgs og Evas opplevelser rundt ekteskap, affærer, arbeid og reiser som sentralt for Garborgs tilstedeværelse i teksten, mener Rønning at Evas erfaringer fra ekteskaper er «ikke-identisk» med Hulda Garborg. I følge Rønning er det tankegodset som særlig kommer til syne i romanens innledning og etterskrift som forankrer Huda Garborg til teksten. Felles for dem begge er imidlertid en avvisning en lesning av karakteren fru Eva som Hulda Garborg selv.

Til tross for at jeg har tegnet et tydelig skille mellom Eva og Hulda Garborg, er det, slik både Rønning og Obrestad påpeker, et visst sammenfall mellom forfatter og karakter. I Ann Birgitte Rønnings artikkel kan man lese at det «synes [...] uomtvistelig at det kvinnesynet som kommer til uttrykk er representativt for Hulda Garborg selv» (1996:55). Denne påstanden begrunnes med et samsvar mellom kvinnesynet som fremmes i *Kvinnen skapt av Mannen* og det kvinnesynet Garborg selv fremmer i øvrige publikasjoner og foredrag. Blant de mest sentrale kildene til Garborgs kvinnesyn forøvrig er hennes bok *Rousseau og hans Tanker i Nutiden fra 1909* og foredraget «Kvinderne og samfunnet» fra 1915. Her retter Garborg blant annet kritikk mot det moderne samfunnet, mot kvinnesaken og kvinnesakskvinnene. Dette er tematikker som man finner igjen i fru Evas ytringer og erfaringer.

Med kjennskap til Hulda Garborgs øvrige utgivelser og utsagn omkring kvinnen, har man altså belegg til å hevde at kvinnesynet som fremmes av fru Eva i *Kvinnen skapt av Mannen* kan leses som Hulda Garborgs eget kvinnesyn. Denne forståelsen av forholdet mellom forfatter og forteller ligger til grunn for min lesning av romanen. Med det stiller jeg meg bak både Tor Obrestad, Ann Birgitte Rønning og Kari Fjørtoft i deres påstand om at fru Eva og fru Hulda må forstås som ulike. Av det ovennevnte ser man likevel at det er visse uklarheter angående hvordan man skal behandle og forstå romanens forord og etterskrifts sammenheng

med romanens øvrige deler. Rønning tar til ordet for at det er en forskjell mellom disse delene av romanen, og historien fra fru Evas ekteskap. Jeg mener imidlertid at både for- og etterord må leses som en del av historien om fru Eva. Dette fører videre til at jeg mener at også for- og etterordet må leses som Evas beretning. Dette først og fremst på grunn av etterskriftets form. De første sidene av etterskiftet har det samme essayistiske preget som forordet. Her drøfter og diskuterer Eva ulike former for samliv og kvinnens forhold til erotikk, moderskap og mannen. Avslutningsvis vender man imidlertid tilbake til Evas ekteskapshistorie. Etterordet avsluttes med Evas beskrivelse av hvordan minnet om Bjørnen får hånden hennes til å skjelve, før Otto Weiningers ord faller; «Die Verlogenheit der Frau!» (Garborg, 1974: 108). Den flytende, ukommenterte overgangen mellom det essayistiske etterordet og fru Evas beskrivelse av sin fysiske reaksjon når hun minnes Bjørnen, resulterer i at jeg mener man ikke har belegg til å hevde et skille mellom disse delene av teksten. Derfor leser jeg romanen fra perm til perm som en helhetlig, sammenhengende roman bestående av ulike stilistiske deler.

Oppsummert vil dette si at jeg i min lesning av *Kvinnen skapt av Mannen* ikke leser fru Eva som en litterær versjon av Hulda Garborg. Jeg mener likevel at kvinnesynet som fru Eva fremmer kan leses som Garborgs eget. Derfor leser jeg Evas *resonnementer* og *ytringer* som en representasjon av Garborg egne standpunkt. Som jeg imidlertid påpekte i forrige kapittel, forutsetter en tolkning av fru Eva som et uttrykk for Hulda Garborgs kvinnesyn en forståelse av kvinnen hun konstruerer og omtaler i sin litteratur som en sann og naturlig representasjon. Denne forståelsen ligger til grunn for min lesning. Videre mener jeg at det ikke er belegg for å skille romanens for- og etterord fra romanens hoveddel. Jeg er imidlertid enig i at delene har ulikt preg, og det er mulig å dra et stilistisk skille mellom de forskjellige delene. Likevel leser jeg hele romanen, inkludert både forord og etterskrift som en del av fortellingen om Eva og med det som et uttrykk for Hulda Garborgs kvinnesyn.

4.4 Moderskap

Moderskapet er tematisert i flere av Hulda Garborgs verker, og er å anse som et av forfatterskapets mest sentrale tematikker. I debutromanen *Et frit forhold* (1892) er svangerskap, barn født utenfor ekteskapet og moderskap en gjennomgående problematikk. Garborgs drama *Mødre* (1895) tar også for seg moderskapet. Her er det imidlertid den fortvilte alenemoren som portretteres. Også i *Kvinnen skapt av Mannen* er kvinnens rolle som mor og relasjonen mellom mor og barn en utbredt tematikk. Dette kommer blant annet til

uttrykk gjennom fru Evas tanker om moderskap og svangerskap og hennes forhold til egne barn og familie.

4.4.1 Moderskap og fruktbarhet som verdigrunnlag

Svangerskap, kvinnens rolle som mor og hennes forhold til sine barn er viktig for fru Eva. Temaene er tilbakevendende gjennom hele romanen. Moderskapet og svangerskapet brukes gjennomgående som argument for å fremme kvinnens verdi. Videre brukes kvinnens reproduktive evner til å forklare forholdet mellom mann og kvinne. Allerede i romanens innledning hevder Eva at kvinnen har en overordnet verdi over mannen. I en diskusjon om hvorvidt kvinner burde misunne mannen leser man;

Kan jeg så misunne mannen, som sliter der utenfor med livets mangehånde gårdsguttstjenester. Og kan jeg så ønske å bli mann! Nei, jeg misunner ikke mennene; for de er de for-fordelte. Hvor rike er ikke vi i forhold til dem! Vi, som har både barnet og – mannen. Vi, som har den hele, udelte, evige kjærlighetsevne. Vi, som *er* mysterier! Treet med røttene i den dype jord og kronen høyt imot himmelen. Vi, som *føder* mannen! (Garborg, 1974:25).

Med dette er forståelsen av kvinnen som tilværelsens mor og samfunnets utgangspunkt etablert. Ut ifra sitatet kan man skimte konturene av et matriarkalsk syn på forholdet mellom mann og kvinne. Hennes oppgave er av en så grunnleggende og verdifull art, at mannens praktiske arbeidsoppgaver ikke kan sammenlignes. I kraft av sin rolle som tilværelsens skaper står hun over mannen i rang, all den tid han faktisk er resultatet av en kvinne.

Svangerskapet kvinnen gjennomgår, og det faktum at kvinnen har gitt mannen liv, aktualiserer kvinnen. Dette trekkes frem som en av de mest sentrale grunnene til hennes samfunnsverdi. Fru Eva har en form for arbeid, men man får aldri vite hva dette direkte går ut på. Dette er ikke av betydning. Arbeidet later til å være noe hun først og fremst gjør for sin egen del. Dette er hennes tidsfordriv, noe hun gjør med venstrehånden for å holde seg i aktivitet. Hennes primære oppgave er barnet og hennes ansvarsområde er slekten og dens velvære. Dette fyller imidlertid ikke Evas liv hverken konkret eller intellektuelt. Hennes tilværelse står i sterk kontrast til hennes mann. Ut ifra Evas beskrivelser å dømme, så arbeider hennes mann nærest kontinuerlig. Han ilegges verdi gjennom sitt yrke og sitt arbeid, og i lys av sine intellektuelle og rasjonelle egenskaper. Denne verdien er ikke knyttet til hjemmet og

familien, slik tilfellet er for Eva. Som resultat av sin manglende deltakelse og engasjement for sine medmennesker, får ektemannen liten direkte verdi for familien. Hans tilstedeværelse forventes ikke, og oppleves tidvis som problematisk. Mannens verdi ligger i den offentlige sfæren. Gjennom sitt skapende, kreative og samfunnsbærende arbeid gjør han seg betydningsfull. Vi ser med dette at mannen må produsere noe, det være seg noe praktisk eller noe intellektuelt, for å ha en verdi innad i familien. Han må skape verdier for å få verdi. Kvinnen på sin side har alltid en verdi gjennom sin kropp, i form av sin biologi. Det forventes ikke at hun bidrar med noe utover svangerskap og moderskap. Dette bekreftes ytterligere når Eva hevder at «*høyden* av vårt verd som menneske når vi som mødre» (Garborg, 1974:101). Gjennom sin opphøyelse av moren tar Eva avstand fra Otto Weininger og hans syn på moderskapet som seksuelt og morskjærligheten som nærmest uetisk. Deres syn på moderskapet blir nærmest å regne som motpoler, der det hos Eva anses som kvinnens mest verdifulle og betydningsfulle bidrag til samfunnet og verden, mens Weininger karakteriserer det som skittent og en av grunnene til kvinnens laverestående rolle.

Slik Eva ser det, er svangerskap og moderskap gitt kvinnen fra naturens side. Som resultat av dette ligger moderskapet naturlig for kvinnen. Et videre resultat av kvinnens iboende forutsetning for moderskap, er en naturlig forbindelse og tilknytning mellom mor og barn. I følge Eva er denne forbindelsen forbeholdt kvinnen. Kvinnen har en særstilling overfor barna som mannen ikke har på samme måte. Dette kommer særlig til uttrykk når Eva hevder at

barna hører moren til, og matriarkatet er derfor det eneste tenkelige grunnlag for en ordning. En far står i forhold til sitt barn i dypere, indre forstand egentlig ganske fri. Det er de ytre forhold, graden av hans menneskelige dannelse, av hans sjelelige anlegg og av hans kjærlighet til moren, som bestemmer graden av hans bundethet til barnet. Eller har noen hørt at en far har spurt etter sitt illegitime barn av trang til å leve hos det, av kjærlighet til det. Mannen *lærer seg* i beste fall til å elske et barn som vokser opp ved siden av ham; men moren er sammenvokst med det fra det øyeblikk det ble unnfanget. Kan hun ikke få leve for det og med det, må hun heller drepe det, og dreper derved seg selv som menneske. Hun kan aldri skilles fra det. (Garborg, 1974:53)

Utsagnet vitner om en forståelse av at barna hovedsakelig er kvinnens anliggende. Forholdet mellom mor og barn oppstår i det barnet unnfanges, og barnets tilhold i kvinnens kropp må derfor anses som en vesentlig forutsetning for følelsene som oppstår mellom mor og barn. I

og med at mannen ikke er del av dette, har han ikke den samme naturlige tilknytningen til barnet som kvinnen har. Kvinnens følelser overfor barnet kan læres, men det er ikke gitt at mannen evner å lære seg det. Om mannen lærer seg å elske sitt barn, er disse varme følelsene ikke av en like ubetinget, naturlig og selvsagt karakter som følelsene mellom mor og barn. Man kan derfor hevde at den biologiske tilknytningen som oppstår mellom mor og barn gjennom svangerskapet skaper et sterkere fundament enn det som normalt kan tilegnes i ikke-biologiske forbindelser. Kvinnens biologi har av den grunn stor betydning for forholdet hun har med sine barn.

Gjennom sitt moderskap får kvinnen en funksjon som samlingspunkt og bindeledd innad i familien. Slik sitatet fra fru Eva viser, er det mannens kjærlighet til kvinnen som avgjør hans forhold til sine barn. Dermed er den kvinnens evne til kjærlighet et sentralt premiss for at forholdet mellom far og barn skal bli godt. Mannens kjærlighet til sine barn skapes gjennom hans kjærlighet til deres mor. Farskjærligheten fordrer dermed et kjærlighetsfylt forhold mellom mann og kvinne. Kravet om en nær relasjon mellom mann og kvinne fører til klare forventinger til kvinnens oppførsel overfor mannen. For å pleie den nære og kjærlige relasjonen mellom mor og far, bør kvinnen være omsorgsfull, god og varm i sitt forhold til ham. Med det øker muligheten til det lidenskapelige kjærlighetsforholdet Eva stiller som forutsetning for at faren skal kunne elske sine barn. Av dette leser jeg at kvinnen, gjennom sin relasjon til sine barn, får en sentral plass i familien. Hun står som bindeledd mellom de ulike relasjonene. Man kan derfor si at kvinnen, gjennom sin evne til reproduksjon, og videre sin rolle som mor, befester sin plass som senteret i familien. Videre krever denne rollen som familiens samlingspunkt en fremtoning og oppførsel som fremmer det kjærlige forholdet mellom foreldrene. Alt dette for at mannen skal kunne elske sine barn.

Som vist i det øvrige anses moderskapet og kvinnens tilknytning til sine barn som vesentlig for hennes samfunnsverdi og for hennes rolle i familien. Med utgangspunkt i dette verdisynet fremstår barnløse kvinner som uviktige og nærmest verdiløse. Holdningene som kommer til syne hos Eva tilsier at disse kvinnene ikke har den samme verdien som kvinnen som har blitt mor. Eva åpner likevel for de barnløse kvinnene når hun sier «selv om en kvinne ikke føder barn, er hun allikevel jordbunden. Hun er, tross alt, kjønns menneske, og har periodiske minnelser om det, som setter merke i hennes sjeleliv» (Garborg, 1974:62). Med utgangspunkt i dette kan man argumentere for at det ikke er utelukkende svangerskapet, moderskapet og forholdet til barnet som karakteriserer kvinnen og gir henne verdi. Man kan lese Evas utsagn

som at det er kvinnens *mulighet* til å bære frem et barn og være mor som står sentralt. Som Eva påpeker har også den barnløse kvinnen «periodiske minnelser» om sin fruktbarhet. Dermed later det til at det er kvinnens fruktbarhet generelt, og ikke hvorvidt hun faktisk har født, som avgjør hennes verdi og som bidrar til å karakterisere henne som en betydningsfull skikkelse i familien og samfunnet forøvrig. I så tilfelle åpnes det for at den barnløse, men fruktbare, kvinnen også er en fullverdig, fullstendig og likeverdig kvinne på linje med moren.

Evas syn på fruktbarheten som en livgivende kraft som står i sentrum for tilværelsen kommer ytterligere til syne når hun hevder at «[...] all fruktbarhet er skjønn!» (Garborg, 1974:34). Utsagnet virker nærmest religiøst, og vitner om et syn på fruktbarhet som noe opphøyd, nærmest som en vitalistisk kraft. Med denne «gudgitte» fruktbarheten kan man argumentere for at Eva også har et naturalistisk syn på kvinnen. Fruktbarheten er en naturlig del av å være kvinne, og bidrar til å hevde og skille henne fra mannen. Eva sier lite om hva som skjer med kvinnen som ikke lenger er fruktbar. Likevel kan hennes utsagn om matriarkatet som «eneste tenkelige grunnlag for en ordening [mellom kjønnene]» tjene som forklaring på denne problematikken. Med utgangspunkt i et matriarkalsk samfunnssyn kan man anta at kvinnen som har tapt sin fruktbarhet som resultat av sin alder, får en overordnet posisjon som den faktiske matriarken. Hun kan leses som mødrenes mor, slektens grunnlegger og den øverste mater familias.

I følge Eva realiseres kvinnen gjennom sin fruktbarhet, hennes forhold til sine barn og kjærligheten til hennes mann. Av dette kan vi se at kvinnen konstrueres gjennom sin biologi. Hennes evne til reproduksjon står som en sentral forutsetning for hennes kjønn. Det reproduktive aspektet ved kvinnen kan imidlertid også knyttes til universalisme. Som vist omhandler universalisme «the attributions of invariant social categories, functions, and activities to which all women in all cultures are assigned» (1994:85). Universalisme er videre resultatet av regjerende maktstrukturer og forventinger som omhandler kvinnen. Nettopp dette aspektet vil utbroderes ytterligere i forbindelse med Evas egen opplevelse av moderskapet. For nå kan det påpekes av Evas syn på moderskap og reproduksjon har universelle aspekter ved seg. Videre stiller denne reproduksjonen klare forventinger til hvordan hun skal forholde seg til sine barn, men også sin mann. I lys av dette ser vi tydelige essensialistiske og biologiske karakteristikk og krav som stilles til kvinnen. Disse kravene må kvinnen oppfylle. Dette for at hun, som Grosz påpeker, skal kunne erkjennes og forstås som kvinne.

Med dette liggende til grunn kan man omtale Evas syn på kvinnen som både universelt, biologisk, naturalistisk og essensialistisk.

4.4.2 Eva som mor

Evas forhold til sine barn er fylt av ubetinget kjærlighet. Fødselen beskrives likevel som en smertefull affære. Hun påpeker videre hvordan ingen, hverken hennes mor eller venninner, hadde advart henne mot dette. Likevel står opplevelsen igjen som positiv. Dette på grunn av den umiddelbare kjærligheten hun følte til sitt barn; «men da barnet skrek, svimlet det for meg, og all min ve og vånne smeltet bort i stille gledesårer. Og mitt hjerte svulmet av takk og pris. Aldri opplever da mennene noe som kan ligne den herlige følelse å ha født et barn til verden» (Garborg, 1974:61).

De store følelsene barna har brakt inn i livet hennes trekkes stadig frem. Mor og barn fremstår som en forent enhet, tuftet på uforbeholden kjærlighet og tillit. Om forholdet til sine barn sier fru Eva

- Mine barn og jeg! Vi som er ett i en grad, som går over all forstand! Disse velsignede vesener som jeg har levd sammen med dag og natt i alle disse år, som jeg er blitt voksen sammen med, og som aldri har brakt en times bitterhet inn i mitt liv. Kun lys og den glede har de vært for meg. Og selv om angsten for dem, den livsangst og dødsangst, som følger all kjærlighet, selv den har vært meg en kilde til menneskelig vekst (1974:46)

Av sitatet fremkommer det at morsrollen har hatt en direkte innvirkning på Evas person. Hun har vokst som menneske og er blitt voksen. En smertefull fødsel og en konstant frykt for at noe skal hende med barna er derfor en liten pris å betale for den personlige utviklingen Eva har gjennomgått. Det er midlertid påfallende at Eva utelukkende fokuserer på seg selv og sin person når hun omtaler forholdet mellom henne selv og sine barn. Man sitter igjen med et inntrykk av moderskapet som noe som først og fremst tjener Eva, ikke hennes barn. Dette går igjen i nærmest all omtale av morsrollen og forholdet mellom mor og barn. Fokuset er i stor grad på hvordan det å være mor påvirker Eva, og gagnar hennes selvrealisering. Eva bekrefter dette når hun beskriver hvordan det å bli mor har påkalt noen offer i hverdagen;

Og allikevel er intet offer for stort for en mor, når det gjelder barnet. Eller rettere, intet er offer. [...]. Alle sorger, alt besvær, ja selv den dype ve og vånde, under hvilken vi føder dem til verden, er tusenfold belønnet i det øyeblikk vi holder dem i våre armer! Alt hva vi gjør for dem, gjør vi for oss selv – av kjærlighet, av egoisme (1974:46)

At Eva selv har et stort personlig utbytte av sine barn fremstår klart. Dette kan leses i lys av forventningene til kvinnen som mor. Som tidligere påpekt er Evas syn på kvinnen tett forankret til reproduksjon, moderskap og familie. Gjennom sin rolle som mor trer Eva inn i rollen som fruktbar, familieorientert og elskende kvinne som har både familie og ektemann. Det er nærliggende å anta at Eva gjennom sin rolle som mor tilsynelatende imøtekommer samfunnets, og sine egne, forventninger og krav til hvordan en kvinne skal realisere seg.

Til tross for at Eva opphøyer moderskapet og omtaler det som en av kvinnens mest sentrale oppgaver, blir det etter hvert tydelig at hun føler på et savn etter noe mer. For Eva personlig er ikke moderskapet nok, det fyller henne ikke i tilstrekkelig grad. Savnet etter noe mer plager henne og fortvilelsen kommer tydelig til syne når hun motløst spør seg

[...] hvorfor kan ikke vår gjensidige kjærlighet fylle mitt liv, gi meg trygghet og ro?
Hvorfor kan ikke den stolte bevissthet om å ha født dem til verden, og gleden over å eie dem og leve sammen med dem, gi meg den verdige resignasjon til å gå alderdommen i møte, som men så ofte har? Hvorfor lengter jeg alltid?
(Garborg, 1974:46).

Vi ser her et brudd mellom Evas tidligere presenterte karakteristikk av moderskapet og kvinnen, og hennes egen opplevelse av å være mor. Jeg har argumentert for at Eva mener moderskapet realiserer kvinnen og gir henne en viktig rolle både i familien og samfunnet forøvrig. Eva personlig kjenner seg imidlertid ikke igjen i denne beskrivelsen; «- Nei, barnet alene var meg ikke nok, skjønt jeg elsket det med en kjærlighet som lignet smerte, og hele mitt vesen var gjennomtrengt av trang til å vise det ømhet, omsorg og takknemlig kjærlighet. Hvorfor var det meg ikke nok?» (Garborg, 1974:45). Vi ser at det plager Eva at moderskapet ikke gir henne den samme tilfredsheten som det tilsynelatende gir andre kvinner. Bruddet mellom hennes forestillinger om moderskapets naturlige forankring i kvinnen, og hennes egne opplevelser av moderskapet som nærmest tomt fører til en dyp frustrasjon; «Jeg satt ved mine barns senger og sa til meg selv: dette er jo dine mennesker! Her er det som skal begrense dine

tanker og fylle tomheten i ditt hjerte. Og jeg kysset deres små hender og gråt over dem!»
(1974:36)

Som drøftet i forrige kapittel, er subjektets forståelse av eget kjønn sterkt forankret til konteksten og maktstrukturene som dominerer samfunnet. Disse maktstrukturene, eller diskursene, skaper konkrete forventninger til både mannen og kvinnen. Kjernen til Evas frustrasjon ligger i nettopp disse forventningene. Eva er et produkt av sin kontekst. Som man ser av hennes tanker omkring reproduksjon, moderskap og fruktbarhet har hun tilegnet seg de omkringliggende forventningene og normene rundt moderskap og reproduksjon. Gjennom sine egne forventninger og ideer tar hun dermed del i de dominerende normene og øvrige maktstrukturene. Disse forventningene har Eva hatt festet til seg siden hun var barn. I beskrivelsen av hennes lek i barndommen møter man en ung jente som er tydelig preget og formet av samfunnet hun tar del i;

det var alltid det ene, store hemmelighetsfulle som opptok oss: kjærligheten, mannen, mysteriet; hvordan mennesker ble til. Og vi stoppet oss ut og fødte våre dukker med smerte, og vi snakket barselstuesnakk, som vi hadde oppsnappet fra våre kroker i hjemmene, og vi prøvde å gjette oss til den store forlokkende hemmeligheten. Vi giftet bort våre dukker og lekte alle småpikers yndlingslek: Far og mor. (Garborg, 1974: 42-43).

Av sitatet leser jeg et subjekt som allerede som barn er underlagt de dominerende forventningene i samfunnet. Helt fra Eva er en liten jente har moderskap, menn og erotikk vært blant hennes store interesser. Eva påpeker selv at hun og venninnene gjentar språket de har hørt hjemme. Formet av språket, men også av mindre eksplisitte mekanismer og utsagn, har Eva og venninne blitt påført en interesse for familie, barn og menn. Gjennom denne påvirkningen fra samfunnet har de tatt innover seg sin kontekst og blitt en del av den. Også jentenes seksualitet er tydelig forankret i regjerende diskurser. I følge Eva er jentenes «yndlingslek» mor og far. Dermed har både Eva og de øvrige jentene tilegnet seg samfunnet og regjerende maktstrukturers syn på «riktig» seksualitet; det heterofile samlivet og seksualiteten mellom mann og kvinne.

I lys av Evas egne beskrivelser og fortvilte utsagn fremkommer det at det er et brudd mellom hennes forventninger til moderskapet og hennes egen opplevelse av det. Dette står i kontrast til

Evas synspunkter som fremmes gjennom hennes ytringer om de generelle aspektene ved moderskapet. Eva har utvilsomt underlagt seg samfunnets regjerende maktstrukturer og forventninger. Likevel opplever hun å bryte med forventningene og normene hun selv er en del av og støtter oppunder. Det at maktstrukturer og diskurs, og de tilhørende normene og forventningene, er så dypt forankret i både Eva selv og hennes omgangskrets skaper nærmest en krise i Eva. Både Eva selv og samfunnet rundt forventer at moderskapet skal være Evas førsteprioritet og hennes fremste interesse. Moderskapet alene er ment å fylle hennes liv og tilværelse. For Evas del har moderskapet imidlertid en sekundærposisjon. Eva gjentar flere ganger at moderskapet ikke fyller henne tilstrekkelig. Gjennom disse utsagnene settes det eksplisitt ord på bruddet med den gjeldende normen. I dette avviket fra gjeldende normer beveger Eva seg utenfor forventningene som stilles til kvinnen. Som resultat av dette finner hun det vanskelig å anerkjenne og gjenkjenne seg selv. I og med at hennes avvik fra forventningene i denne sammenheng først og fremst uttrykkes i hennes personlige, indre følelser, opplever ikke omverden dette bruddet og har derfor ikke problemer med å gjenkjenne og identifisere henne. Menneskene rundt Eva opplever tilsynelatende ikke denne splittelsen slik Eva selv gjør. Splittelsen og bruddet med forventningene til moderskapet gjør seg kun gjeldende i Evas indre. Avviket fra normen oppleves likevel svært problematisk for Eva.

Mye kan tyde på at det er nettopp dette avviket som sender Eva ut på leting etter å få sin rolle bekreftet og føle på en helhet. Hun opplever at hun ikke imøtekommer sine forventninger til moderskapet. Avstanden mellom egne forventninger og faktiske erfaringer gjør Eva vondt og hun begynner å søke seg til nye miljøer, i håp om å i større grad kunne møte forventningene som ligger der. Hun går etter hvert helhjertet inn foreningslivet; «[...] jeg kastet meg inn i flokken og ble en stund en fetert velgjørenhetsdame. Jeg ville, skulle, måtte fylle denne tomhet som var mitt liv» (Garborg, 1974:40). Der hun søker helhet møter hun i stedet splittelse. I foreningene opplever hun å føle seg enda mer fragmentert enn tidligere. Igjen forankres frustrasjonen til hennes barn. Ved å søke ut i den offentlige sfæren blir det igjen tydelig at barna og moderskapet står i en sekundærposisjon hos Eva. Over sine sovende barn erkjenner hun likevel at foreningslivet ikke gjør henne godt; «Se, hvilken mor dere har! Det er ikke en hel tanke i hennes sjel. Hun har tusen små stykker, som porsjonerer ut på torvene. Hva kan hun være for dere!» (1974:40). Evas søken etter bekreftelse, anerkjennelse og gjenkjennelse i seg selv resulterer i at hun vender hjem, og søker dypere inn i familien og den private sfæren. Likevel er barna fortsatt ikke å regne som en hovedprioritet hos Eva; «Mitt

kjøkken ble mitt daglige oppholdssted. Jeg fant på utmerkede nye retter, praktiske forenklinger, økonomiske forbedringer» (Garborg, 1974:41). Kjøkkentjeneste og praktisk, forefallende arbeid i hjemmet er imidlertid ikke tilstrekkelig for Evas del. Følelsen av å ikke være hel følger henne stadig.

4.4.3 Kritikk

I Evas søken mot den ytre verden, med sine foreninger og distraksjoner fra familien, leses en krass kritikk av overklassekvinnens prioriteringer. Med utsagn som «jeg hater dovenskap, og alle disse ørkesløse fruer som tilbringer sin tid i sydamens venteværelser, hos friserdamer og i dumme selskaper på evig jakt etter «tidsfordriv» er meg en gru!» (Garborg, 1974:55), fremmer Eva en skepsis mot kvinnene som prioriterer det ytre samfunnet og på den måten forsømmer familien og barna. Til tross for denne kritikken søker hun selv nettopp den ytre sfæren. Hennes mislykkede deltagelse i foreningene må imidlertid leses som et bevisst grep fra forfatterens side. Her sendes en tydelig beskjed til leseren om at kvinnen ikke skal nedprioritere den private sfæren og glemme sin rolle som omsorgsperson og familiens senter.

Videre fremmes det også en kritikk av den borgerlige oppdragelsen av jenter. Som i Amalie Skrams *Forrådt* er Eva kritisk til hvordan jenter oppdras til å møte den voksne verden fullstendig uvitende om hva som venter dem. Evas kritikk går særlig på hvordan fødsel nærmest er et ikke-tema. Dette fører til at fødende kvinner ikke vet hva de går til. Fra Eva var barn har hun opphøyet rollen som mor. Til tross for at småjentene «fødte våre dukker med smerte» (1974:43), er Eva på ingen måte forberedt på smertene som følger en graviditet og fødsel. Dette bebreider hun sin mor for, noe som fremkommer når Eva beskriver fødselen av sitt første barn; «Hele verden sammensverger seg for å lyve! Ikke et menneske, selv ikke vår egen mor, sier oss ærlig hvilke redsler vi går inn til. Men kommer jeg levende fra dette, så skal jeg rope det ut over verden! Å for en mishandling» (Garborg, 1974:61). Eva er imidlertid kritisk til flere aspekter ved den borgerlige oppdragelsen av kvinnen, noe som fremkommer i hennes hyllest av den seksuelt aktive og erotiske kvinnen.

4.5 Kvinnelig kjærlighet og begjær

4.5.1 Kjærlighet, erotikk og drifter

Weiningers angrep på det erotiske og begjærende ved kvinnen ryster Eva. Særlig hans påstand om at «kvinnen er *intet* annet enn seksualitet» (Garborg, 1974:31) skaper reaksjoner. Blant det mest nedslående ved Weiningers påstand, er likevel hans avvísning av kvinnens

kjærlighetsevne. I følge Weininger har ikke kvinnen anlegg for kjærlighet, kun seksualitet. Det seksuelle ved kvinnen fordømmes av Weininger, da både fruktbarhet og erotikk for ham er blant det mest nedrige i samfunnet. Fordi kvinnen i følge Weininger mangler evne til kjærlighet, kan ikke hennes handlinger eller utsagn ses som et uttrykk for kjærlighet, men må i stedet forstås som uttrykk for begjær. Ved å fremme kvinnen som utelukkende seksuell og erotisk, for deretter å fordømme det erotiske og begjærende i kvinnen, går Weininger til angrep på noe av det Eva anser som det mest særegne og sentrale ved kvinnen. Påstanden går tydelig inn på Eva, som resonnerer rundt Weiningers karakteristikk av kvinnelig begjær;

Alt hva vi kaller kjærlighet, er altså kun drift. All den ømhet, godhet, hengivenhet og oppofrelse, alle disse tusen kjærlige småting vi alltid har trang til å gjøre for den elskede, for å vise at han er i våre tanker og i vår omsorg alltid, at vi gjerne vil lette livet og gjøre det godt for ham – alt er kun et løgnaktig slør om vår aldri slumrende seksualitet (Garborg, 1974:31).

Otto Weiningers fordømmelse av det erotiske ved kvinnen er fjernt fra Evas egne tanker og forståelse av både kjærlighet og erotikk som vesentlig for en kvinne. Av Weiningers teser omkring kjønn øyner man en kalkulerende og utnyttende motivasjon bak det kvinnelige begjæret. Det later til at Weininger mener kvinnen bruker sin seksualitet som en måte å få kontroll over og videre påvirke mannen. Denne forståelsen må sees i sammenheng med den tidligere omtalte maskulinitetskrisen³³. Fremstillingen av både kvinnen i seg selv og hennes seksualitet som uttrykk for et ønske om å styre mannen står i kontrast til Evas tanker og syn på kvinnelig begjær, erotikk og seksualitet.

Også for Eva er erotikk viktig, og det er noe hun bruker både tid og energi på å prøve å forstå. Men der dette representerer maktmisbruk og et negativt begjær hos Weininger, trekkes de samme tematikkene frem som «livets sol» og selve tilværelsens senter hos Eva. Til tross for at Weiningers påstand opprører henne, forholder hun seg avmålt og rolig, og vedkjenner at han kan ha et poeng med sitt utsagn. Dette begrunner hun noe ironisk med at hun personlig ikke kan snakke på vegne av alle kvinner, og videre ikke kan fastslå hva som ligger i kvinnens

---

³³ Maskulinitetskrisen som gjør seg gjeldende i flere mannlige forfatterskap og øvrig kunst er nærmere beskrevet i kapittel 1.

«sanne natur». Basert på Evas egne erfaringer og opplevelser er imidlertid Weiningers påstand om den gjennomseksuelle, dyriske og utnyttende kvinnen lite treffende.

Som sitatet over viser, spør Eva seg om alle handlingene hun selv har ansett som et uttrykk for kjærlighet, heller må forstås som et uttrykk for begjær. Om dette er tilfellet, spør Eva videre om man da må anse kjærligheten som «et løgnaktig slør om vår slumrende seksualitet» (Garborg, 1974:31). Med dette viser Eva igjen til Weiningers mistenkeliggjøring av det kvinnelige begjæret. Der Eva tidligere har forholdt seg avventende til Weiningers påstand om kvinnelig begjær, er hun i denne omgang mer tydelig i sitt standpunkt. Bastant fastslår hun at «[...] er det løgn, så er den en skjønn løgn, som kvinnene ikke kan leve uten; den er deres livs poesi. Og vi beklager mennene som ikke behøver den» (Garborg, 1974:31). Av dette utsagnet kan man slå fast at kvinnen, i følge Eva, er avhengig av kjærlighet. Mer presist, hun kan ikke leve uten. Kjærligheten kan med dette anses som både en livgivende kraft, men også en forutsetning for hennes velvære. Kvinnens kjærlighetsevne gir hennes liv både mening og innhold. Med utsagn som «[...] livets sol er kjærlighet i all evighet, amen» (Garborg, 1974:64), knesettes både erotikk og kjærlighet igjen som helt sentrale størrelser i kvinnen. Videre blir det tydelig at Eva fremmer den kvinnelige kjærlighetsevnen som Weininger avviser. Dette bekrefter Eva ytterligere når hun forteller leseren hvilke hendelser og erfaringer en kvinne husker fra sitt liv;

Kvinnenes erindring dreier seg altså alltid om det ene store, selv om enkelte ting kan synes små, og om man kan si det er latterlig og barnaktig – ja foraktelig å huske dem, så har det sin mening og sin dype grunn i hennes helhet som natur. Det henger sammen med det store. Det er utslag av den ensidighet som er hennes styrke, og så sant det er denne kvinnens styrke som bærer menneskeslekten, så er også den last i virkeligheten en dyd (Garborg, 1974:99)

Fru Eva hevder her at det først og fremst er erfaringer og hendelser knyttet til kjærlighet som står igjen som livets store opplevelser for kvinnen. Dette være seg kjærlighet til barnet og kjærlighet til mannen. Med sitt fokus på reproduksjon, moderskap og familie som jeg har påpekt tidligere, blir det naturlig å anta at kjærligheten til mannen også består i et seksuelt forhold. Dette bekrefter Eva selv når hun hevder at «platonisk kjærlighet er en fornærmelse mot naturen» (Garborg, 1974:102). Hun viser igjen til Weiningers nedvurdering av kvinnelig kjærlighet og erotikk, og tar nok en gang avstand fra hans synspunkter. Som tilsvaret til

Weininger fastslår hun at kvinnens kjærlighetsevne og erotiske drifter er naturlige. Disse naturbundne evnene skal kvinnen, i følge Eva, dyrke og fordype seg i. Hennes ensidige fokus på nettopp disse tematikkene skal ikke kritiseres, men i stedet hylles. Dette fordi kjærlighet og erotikk står sentralt i kvinnen, men kanskje særlig fordi den kjærlige og elskende kvinnen er bærebjelken i menneskeslekten og en forutsetning for slektens videre utvikling.

Evas utsagn om kvinnens erindring berører også de erotiske, begjærende og kroppslige aspektene ved kvinnelig kjærlighet. I Evas samtid var den åpent erotiske kvinneskikkelsen, som selv tok ansvar for egen seksuell lyst og utfoldelse, en utfordrer til det dominerende synet på kvinnelig seksualitet. Fortsatt gjorde den viktorianske forståelsen av kvinnen som ikke-seksuell seg gjeldende. Av den grunn kan man ikke hevde at Eva får direkte støtte fra samfunnsnormen når hun fremmer kvinnen som seksuelt vesen. Som Elaine Showalter påpeker i *A Literature of Their Own*, er moderskap og erotikk en tilbakevendende problematikk blant flere av kvinnene som engasjerte seg i kvinnesaken. Showalter viser blant annet til et dagboknotat av Beatrice Webb som toneangivende for flere av Garborgs samtidige kvinnesakskvinner. Webb skriver «it will be needful for women with strong natures to remain celibate; so that the special force of womanhood – motherly feeling – may be forced into public work» (Webb i Showalter, 1977:189). Som jeg påpekte i kapittel 1 skjer det en endring rundt 1890-tallet når Hulda Garborg, og flere kvinner med henne, tar avstand fra det de anser som en kvinnefiendtlighet i likestillingskampen. I stedet for å avstå fra handlinger som kan fremme «the special force of womanhood» fokuseres i stedet nettopp på det særegne ved kvinnen. I den forbindelse undersøkes og diskuteres det erotiske ved kvinnen. Av den grunn er det likevel en viss støtte å hente fra samfunnets side når Eva fremmer kvinnelige drifter som en sentral del av kvinnen. Denne støtten bli enda bredere når Eva forankrer den kvinnelige seksualiteten til moderskapet, slik hun gjør når hun i sitatet over uttaler at «så sant det er denne kvinnens styrke som bærer menneskeslekten, så er også den last i virkeligheten en dyd» (Garborg, 1974:99). Ved å gjøre dette retter hun kvinnens seksualitet inn mot familien. På den måten svarer Eva også på strømningene i samfunnet som fremmet et syn på kvinnen som mor. Videre opprettholdes hennes plass i den private sfæren. Som vist i forrige delkapittel deler Eva oppfatningen om kvinnen som først og fremst mor og kjerne i familien. Eva setter kvinnens drift i forbindelse med moderskapet. Dermed forankres både erotikk, kjærlighet og moderskap, med støtte fra samfunnsnormer og dominerende diskurser, som sentrale størrelser i kvinnen. På den måten ser man at Eva orienterer seg ut fra sin konteksts dominerende normer når hun konstruerer og definerer både seg selv og andre som kjærlig og

elskende kvinne. Ved å forankre sin forståelse av den seksuelle kvinnen til de dominerende maktstrukturene og normene i samfunnet, gjør også en universell forståelse av kvinnen seg gjeldende.

I tillegg til å konstruere kvinnen ved hjelp av samfunnets normer, skikker og diskurser fremkommer det et utpreget essensialistisk syn på kvinnen gjennom Evas utsagn. Som jeg påpekte i forrige kapittel, er det essensialistiske synet på kjønn knyttet til en indre, kvinnelig essens. Grosz skriver at «women's essence is assumed to be given and universal and is usually [...] identified with women's biology and «natural» characteristics» (Grosz, 1994:84). Et videre sentralt kjennetegn ved den essensialistiske forståelsen av kjønn er en forståelse av kvinnen som fast, uforanderlig, universell og naturlig. Flere av disse karakteristikkene går igjen i Evas skildringer av kvinnen, også i dette aktuelle utsagnet. Igjen gjør Evas argument om den kvinnelige natur seg gjeldende. Gjennom sin karakteristikk av kjærlighet som noe som finnes i kvinnens «helhet som natur» fremmer Eva en forståelse av en indre, kvinnelig kjerne eller essens. Ved å stadfeste erotikk og kjærlighet som en naturlig kjerne i kvinnen, fremmer Eva videre en konkret måte å uttrykke sin kvinnelighet på. Av den grunn kan man, med Evas utsagn liggende til grunn, hevde at «den ekte, naturlige kvinnen» uttrykker sin kvinnelighet gjennom omsorg, kjærlighet, men også gjennom sine erotiske drifter.

Kjærligheten og erotikkens sentrale plass i kvinnen tematiseres igjen når Eva karakteriserer kvinnens sterke tilknytning til kjærlighet og begjær som hennes styrke;

Og sannheten er for meg den at kvinnen er, har vært og *må* vedbli å være ensidig, for det er hennes styrke. Hun har sin begrensning, og så sant hun for alvor ønsker å regnes for et tenkende menneske, som man kan snakke nøkternt med om tingene, så må hun lære å kjenne og erkjenne denne sin (sic) begrensning, respektere den, og se dens innerste, virkelige storhet. Men innen sin begrensning kan hun dog nå likeså langt i utvikling og menneskeverd som mannen. Hos oss omsettes kun verdiene annerledes. Alt uvesentlig må tilsidesettes for det ene – vårt liv som slektens opprettholdere. Vi må ha utvikling fordi slekten gjennom vår utvikling fordeles. Vi skal og må ha utvikling, ikke for å «frigjøre oss fra kvinnen og bli menn», som Weininger og kvinnesakskvinnene vil, «men for å bli mer «kvinne, åndelig og legemlig sterkere mødre for en åndelig og legemlig sterk slekt» (Garborg, 1974:100 – 101)

Eva tar her til orde for at kvinnen skal akseptere sin «ensidighet». I dette ligger en oppfordring til kvinnen om å akseptere at hennes bevissthet og interesser alltid vil omhandle kjærlighet og omsorg til mann og barn. Nettopp dette ensidige fokuset fremmer Eva som hennes styrke. Ved å anerkjenne og dyrke sin ensidighet har kvinnen mulighet til å realisere sin styrke, og på den måten bli et tenkende og reflektert menneske. Gjennom denne påstanden åpner Eva opp for at også kvinner kan tilegne seg genistatusen som i følge Weininger er forbeholdt mannen. Av dette kan vi se at Eva nok en gang avviser Weiningers syn på kvinnen som dyrisk og drevet av instinkter. Dette kan forklares med at Eva ser kvinnens erotikk og kjærlighet som et premiss for en sterk og intellektuell kvinne. Denne seksualiteten fører imidlertid til mangel på selvbevissthet og av den grunn også mangel på intellekt, i følge Weininger. Deres ulike forståelse av kjærlighet og seksualitet konstruerer nærmest to motsatte kvinneskikkelser. Evas kvinne fremstår som en sterk, sunn skikkelse som kjenner seg selv godt og derfor står trygt i seg selv. Weiningers kvinne fremstår på sin side som blottet for selvbevissthet, styrt av instinkter og minner derfor langt på vei om et dyr. Evas påstand om at kvinnen ved å akseptere sitt ensidige fokus på kjærlighet og erotikk øker sitt intellekt, støttes langt på vei av George Drysdale. Som nevnt i kapittel 1, hevder Drysdale i sin bok *The Elements of Social Science* at kvinnen vil bli både sunnere og oppleve økt selvbevissthet ved å ha et mer aktivt forhold til egen seksualitet. Med denne påstanden ser man klare paralleller til Evas tro på den elskende og erotiske kvinnen, og hennes synspunkt må derfor ses som en videreutvikling av Drysdales teori om kvinnelig seksualitet.

Av sitatet fra fru Eva kan man videre få inntrykk av at evnen til kjærlighet står som en vesensforskjell mellom mann og kvinne. Dette inntrykket bunner i Evas utsagn om kvinnens kjærlighetsevne som hennes styrke. Eva bekrefter dette inntrykket når hun fastslår at «kvinnen skal *ikke* frigjøres fra seg selv og bli mann, men hjelpes til å bli enda helere, sterkere og ensidigere enn hun er, så sant kjærligheten er livets sol og dugg, og så sant *all fruktbarhet er skjønn og all sykdom og unatur heslig*» (Garborg, 1974:107). Evas uttalelse bærer et nærmest religiøst preg, og nok en gang lener hun seg på argumentet om natur og unatur. På den måten forankres igjen kvinnen til en essensialistisk forståelse av kjønn basert på både biologiske og universale karakteristikker. Ved å uttrykke at kvinnen ikke skal tilnærme seg mannen i væren og interesser, men i stedet gå dypere inn i sin ensidighet fremmes en forståelse av at kjærlighet og omsorg er noe som er forbeholdt kvinnen. Utsagnet oppfordrer videre til en opprettholdelse av ulikheter og forskjellen mellom kjønnene. Kvinnen må gå helhjertet inn i rollen som følelsesvesen og omsorgsperson. Dette fordi det er gjennom

nettopp disse egenskapene og i denne rollen hun oppnår sin helhet som menneske. Mannen på sin side fullbyrder sin funksjon gjennom andre uttrykksformer. Forskjellen mellom mann og kvinne kommer særlig til syne gjennom Evas interaksjon med både sin ektemann og Bjørnen, og vil kommenteres ytterligere i den kommende diskusjonen av samliv og ekteskap. Av Evas utsagn kan man for nå fastslå at hun forholder seg kritisk til å bryte ned skillene og ulikhetene mellom mann og kvinne. I stedet taler hun for at både mann og kvinne skal gå dypere inn i sitt kjønn. Med dette tar Eva for alvor avstand fra likestillingskampen kvinnesakskvinnene hadde ført de siste tiårene.

4.5.2 Platonsk kjærlighet og den uerotiske kvinnen

Som vist over, er kjærligheten i følge Eva å anse som en «naturlig» og helt vesentlig del av kvinnen. Til tross for at jeg kort har argumentert for at kjærligheten Eva fremmer også inkluderer erotisk kjærlighet, ønsker jeg å redegjøre ytterligere for forholdet mellom erotisk og platonsk kjærlighet. Av min lesning kan man få inntrykk av at kvinnens motivasjon for et erotisk forhold til en mann først og fremst er forankret i reproduksjonen. Dette inntrykket stemmer imidlertid ikke helt, og jeg vil derfor her presisere at også den erotiske og begjærende kjærligheten står som en grunnpilar i Evas kvinneskikkelse.

Evas argumentasjon beror seg, som man har sett flere eksempler på, i stor grad på hva som kan karakteriserer og omtales som naturlig. Troen på den sanne, kvinnelige naturen er med det helt vesentlig for Eva. Dette gjør seg igjen gledende når Eva tar til orde for erotikken og begjærets sentrale plass i kvinnen. I harde ordelag fastslår Eva at

Platonisk kjærlighet er en fornærmelse mot naturen. Og ingen forsmedelse er større for en sunn og ufordervet kvinne enn den ikke å bli sett på og attrådd som kvinne. Naturen tåler det ikke. Og den bruker alt hos oss, vår stolthet, vår forfengeligheit, våre beste og sletteste egenskaper som sine våpen. Den forlanger oss *helt*. Og forat den vilje skal fullkomme, må vi være ensidige og sterke (Garborg, 1974:102-103).

Med dette kommer Eva igjen med en anmodning til kvinnen om å akseptere sitt ensidige fokus på omsorg og kjærlighet. Utsagnets strenge tone får imidlertid oppfordringen til å fremstå som et krav. Med dette kravet tar Eva for alvor til motmæle mot Weiningers nedvurdering og fordømmelse av det erotiske og begjærende i kvinnen. I form av sitt krav om erotikk står Eva som en motpol til Weiningers krav om absolutt kyskheter. Videre bryter fru

Eva med den viktorianske kvinneskikkelsen som var oppdratt til å nærmest hate og frykte sin egen seksualitet. I stedet tar hun til orde for at kvinnen selv skal være en aktiv part og pådriver for sin egen seksualitet. Dette blant annet gjennom sin forfengelig og stolthet. Dette begrunner hun igjen med at noe annet enn begjærende kjærlighet er unaturlig. I motsetning til tidligere utsagn, har Eva her også inkludert skam som del av sin argumentasjon. Hun hevder at det er skamfullt for en kvinne å ikke bli begjært. Med det snur Eva nærmest rundt på det viktorianske synet på kvinnelig seksualitet. Der skammen tidligere lå i det å være et seksuelt vesen retter Eva i stedet skammen mot det uerotiske og fremmer nettopp dette som problematisk for kvinnen.

Til tross for sitt krav om både erotikk og kjærlighet fra kvinnens side, anerkjenner Eva likevel at disse følelsene ikke er like tilgjengelige for alle kvinner. Fru Eva viser imidlertid ikke samme forståelse for den uerotiske kvinnen som det man så i hennes omtale av den barnløse kvinnen. Tydelig rystet forteller Eva leseren om kvinner uten erotiske erfaringer og interesser; «Men, det er kvinner som aldri elsker! Ja, så forferdelig det er, så er det sannhet: der *er* kvinner som aldri elsker. Men i dem gror sjelens sykdommer frodig!» (Garborg, 1974:63). Der Eva viser en viss forståelse for den barnløse kvinnen, og lar henne beholde sin status som kvinne gjennom sin biologi, er fordømmelsen av den uerotiske, aseksuelle kvinnen et faktum. Den uerotiske kvinnen som ikke elsker stemples som sjelelig syk. Med dette benytter Eva seg igjen av en variant av sitt naturlig/unaturlig-argument og viser dermed til en essensialistisk forståelse av kjønn. Her er argumentet om det naturlige imidlertid overført til sykdom. Evas krav om erotikk for å leve i tråd med det naturlige utvides med dette til også å være en forutsetning for sunnhet. Nok en gang må Evas syn på den erotiske kvinnen ses i forlengelse av Drysdale og hans forståelse av et aktivt forhold til egen seksualitet som et premiss for et sunt liv. Evas oppfordring til kvinnen om å akseptere og gi seg hen til sine kjærlige, erotiske og begjærende drifter avsluttes med et stikk til kvinnesakskvinnene. I følge Eva driver kvinnesakskvinnene en «sykelig, blind kamp mot Eros» i sitt likestillingsarbeid (Garborg, 1974:64). Med det bekreftes nok en gang Evas syn på likhetstanken mellom kjønnene som problematisk – om ikke direkte feilaktig.

4.5.3 Den erotiske og elskende Eva

Tidligere i min analyse har jeg vist til hvordan Eva ser moderskapet som verdimesig utgangspunkt og grunnlag for kvinnen. Som man ser av det øvrige tjener imidlertid kvinnelig erotikk og kjærlighetsevne samme funksjon. Av den grunn kan man hevde at både

moderskapet, kjærlighetsevne og erotikk alle står som sentrale forutsetninger for Evas konstruksjon av en kvinne. Ved hjelp av disse forutsetningene har Eva skapt klare rammer for sin forståelse av en kvinne. Forventningen til at kvinnen skal fungere som både mor, elsker og omsorgsperson gjør seg også gjeldende for Evas egen person. Som kvinne forventer Eva selv at både hennes personlighet, hennes liv og hennes seksualitet skal utspilles innenfor rammene og forventningene hun, ved hjelp av samfunnsnormen, har skapt for en kvinne. Dessverre for Eva svarer ikke hennes tilværelse til hennes forventninger.

Evas trang til erotikk og begjær er tydelig for leseren, både gjennom handlinger og utsagn. Hennes ønske om nærhet og hennes seksuelle behov møtes imidlertid i liten grad av hennes ektemann. Av Evas egne utsagn fremkommer en forståelse av deres seksualitet som svært ulik; «I meg er han av og til enu forelsket, men hans forelskelse har alltid vært av en annen karakter enn min. Den var av eruptiv art, og mellom utbruddene var jeg ikke kvinne for ham. Men han var *alltid* «mann» for meg» (Garborg, 1974:29). Eva forteller videre at ulikheten mellom hennes mann og henne selv fører henne ut i en flere år lang lidelse. Mangelen på begjær og erotisk kjærlighet gir ekteskapet en vennskapelig karakter som skuffer Eva stort; «Jeg tålte ikke i lange tider å være for ham bare som «et annet fornuftig mannfolk» man bor sammen med og tier sammen med og arbeider sammen med» (Garborg, 1974:29). Evas forventninger til et samliv med en mann er utvilsomt bygget på en forestilling om både fysisk og følelsesmessig nærhet mellom ektefellene. I sitt eget samliv finner hun imidlertid ikke dette. I stedet karakteriseres ekteskapet av intellektuelle samtaler og diskusjoner, og et seksuelt samliv som bærer preg av nødvendighet fremfor lidenskap. Når forventningen til begjær og kjærlighet ikke møtes, men i stedet fylles med prat og diskusjon, er skuffelsen og sorgen stor hos Eva. Med den tidligere nevnte påstanden om at «[...] ingen forsmedelse er større for en sunn og ufordervet kvinne enn den ikke å bli sett på og attrådd som kvinne» (Garborg, 1974:102) må Evas sorg og skuffelse over sitt uerotiske og ikke-begjærende samliv også forstås som uttrykk for en skamfølelse. Skammen og skuffelsen Eva sitter med fører til et nærmest desperat behov for bekreftelse og en trang etter å bli begjært av ektemannen; «[...] ofte, når han var snill og snakket med meg om ting av almen (sic) interesse, tenkte jeg: kyss meg, stryk meg over håret, se på meg! Se på min kjole, se på min krave, si at jeg er pen! Vær forelsket!» (Garborg, 1974:29). Av Evas egne beskrivelser står hennes desperasjon helt tydelig fremfor leseren. Slik tilfellet var med Evas følelser rundt moderskapet, ser man også her at heller ikke ekteskapet gir Eva nok. Forholdet til ektemannen fyller henne hverken

fysisk, emosjonelt eller intellektuelt. I et samliv preget av skam, sorg, skuffelse og lengsel begynner Eva å søke ut av hjemmet.

Som jeg viste i det foregående delkapittelet om Eva og moderskapet, kan Evas deltakelse i foreningsarbeidet sees som et forsøk på å oppleve økt tilfredshet i eget liv og tilværelse. I min lesning av den erotiske Eva gjør imidlertid Evas økte deltakelse i den offentlige sfæren seg igjen gjeldende. Som de ovennevnte sitatene fra fru Eva viser, mistrives Eva i sitt ekteskap. Av Evas videre beskrivelse av sin hverdag fremkommer det at hennes ulykke i stor grad også kan leses som et resultat av sin ektemanns fraværende deltakelse i deres samliv;

Dagene gikk i arbeide, uten glede, men også uten egentlig sorg. Jeg var bare så underlig tom og trett, og om nettene ville ikke søvnen komme. Mine tanker begynte å søke utenfor mitt hjem. Jeg måtte finne på utveier. Fylle tomheten. Ensomheten pinte meg, og jeg satt i de lange kvelder og stirret inn i ilden og lengtet så det kjentes som sult og fysisk smerte – ikke etter mennesker, men etter *ett* menneske. Et menneske som igjen kunne begrense mine tanker og døve min angst for livet og min angst for døden. Rommet var meg for stort, gåtene for mange, døden for nær (Garborg, 1974:36).

Eva opplever ikke den menneskelige nærheten hun har behov for innad i ekteskapet. Av den grunn søker hun en å dele sine innerste frykter og lengsler med. Til tross for at ikke nevnes eksplisitt at denne personen helst må være en mann er dette å anta, all den tid Eva later til å ha flere nære venninner som kunne ha tjent denne funksjonen. Jeg mener det med dette er belegg for å hevde at Evas orientering bort fra hjemmet også kan sees i sammenheng med dette. Av den grunn må man videre se Evas deltakelse i foreningslivet både som en kompensasjon for tomheten hun føler rundt moderskapet, men også som et uttrykk for mangel på erotikk og begjær i hjemmet. I sin søken etter en sjelevenn utenfor hjemmet møter hun Bjørnen, en mann som kan oppfylle flere av hennes ønsker å lengsler. Felles for Evas opplevelser av moderskap og hennes opplevelse av det erotiske samlivet er imidlertid en følelse av ufullkommenhet og fragmentering.

4.5.4 Den begjærende Eva

Forholdet mellom Eva og hennes ektemann er, som man ser av det øvrige, i liten grad preget av begjær, erotikk og fysisk kjærlighet. I og med at jeg i dette delkapittelet har et særlig fokus

på erotikk og begjær, vil jeg ikke diskutere deres samliv ytterligere i denne omgang. Ekteskapet som helhet, og erotikk – eller mangelen på dette – i ekteskapet vil tematiseres i det kommende delkapittelet. Videre vil jeg imidlertid kommentere Evas relasjon til Bjørnen. Dette fordi jeg mener dette forholdet i større grad tuftes på et erotisk begjær.

Til tross for at Eva innrømmer for seg selv at hun lengter etter et menneske som «kunne begrense mine tanker og døde min angst for livet og min angst for døden», avviser hun likevel tanken på å finne seg en ny mann og starte et liv med; «Nei, aldri kunne jeg tenke meg et nytt forhold til en mann! Aldri mer kunne jeg elske. Jeg var kald. Jeg var ferdig som kvinne» (Garborg, 1974:39). Evas avvisning av et nytt samliv må sees i lys av hennes samtid. Som kvinne på begynnelsen av 1900-tallet var man langt på vei prisgitt et ekteskap, både i form av lovgivning og sosial norm og praksis. Tanken på å bryte ut av ekteskapet må derfor ha fremstått som nærmest umulig og svært skremmende for Eva. Hennes avvisning av en skilsmisse og et nytt samliv må av den grunn først og fremst forstås som et uttrykk for samfunnsnormen. I lys av sin kontekst er Evas reelle mulighet til et oppbrudd liten, noe sitatet vitner om at hun er klar over.

Det ovennevnte utsagnet fremmer imidlertid flere interessante synspunkter. Med sin påstand om at Eva ikke lenger kan elske, og at hun derfor er «ferdig som kvinne» fremkommer det at Eva selv anser kjærlighetsevnen som et premiss for å være kvinne. Med dette utsagnet får leseren stor forståelse for Evas desperasjon etter å bli begjært, da nettopp dette gjør at hun ikke oppfylder kravene hun selv stiller til kvinnen. Videre gir utsagnet en forklaring på hvorfor Eva går så helhjertet inn i forholdet med Bjørnen. I det erotiske og begjærende forholdet til Bjørnen kan hun oppfylle kvalifikasjonene hun selv stiller til en kvinne, og på den måten bli den helhetlige og fullverdige kvinnen hun søker. Affæren med Bjørnen blir på den måten nærmest en livline for Eva, som kan sikre hennes rolle som fullstendig og fullverdig kvinne. Et siste interessant moment ved Evas utsagn er den potensielle anerkjennelsen av Weiningers syn på mannen som en skaper av kvinnen. Et viktig poeng i Weiningers *Kjønn og karakter* er hans påstand om at mannen skaper kvinnen gjennom sin seksualitet. Når Eva hevder at hun er «ferdig som kvinne» fordi hun ikke har mulighet til å elske en mann lenger, kan det virke som kvinnens tilblivelse forutsetter kjærlighet til en mann. Av den grunn kan det virke som Eva her gir Weinger delvis rett i at kvinnen skapes gjennom et seksuelt forhold til en mann.

Som nevnt i det øvrige, er et sentralt poeng hos Weininger at kvinnen er utelukkende seksuell og derfor underlagt sine drifter. Et videre resultat av dette er mangel på både selvbevissthet og muligheten til å skille mellom følelser og tanker. Tidligere har jeg argumentert for at Eva tar avstand fra og avviser Weiningers syn på den dyriske, fortærende kvinnelige erotikken i lys av sine egne erfaringer. Disse erfaringene har Eva med seg fra sitt ekteskap, et forhold som karakteriseres av et sterkt ønske om å bli sett, anerkjent og begjært fra Evas side. I relasjon til sin ektemann fremstår hun som underdanig og prisgitt sin ektemanns ønsker og vilje. Eva fremstår i det hele som maktesløs og uten særlig initiativ i egen tilværelse. Dette endres imidlertid i hennes relasjon til Bjørnen. I samvær med Bjørnen fremkommer en side av Eva som erotisk pådriver. I motsetning til forholdet til sin ektemann, der Eva stille sitter og venter på å bli begjært, begjærer hun Bjørnen. Dermed bærer de erotiske og begjærende følelsene et mer dialogisk og likestilt preg enn det som er tilfellet i hennes ekteskap. I denne relasjonen blir det imidlertid etter hvert tydelig at Eva har mistet kontrollen over egne følelser og handlinger; «Innen våren kom, var det vanvittige skjedd. Jeg elsket. Mot all min vilje og all min fornuft. Jeg var overrumplet, lamslått; jeg hadde mistet min forstand» (Garborg, 1974:78). Gjennom sin altoppslukende forelskelse imøtekommer Eva deler av Weiningers påstand om at kvinnens seksualitet overskygger både selvbevisstheten og skillet mellom følelser og tanker. Skulle man likevel argumentert med at Evas forhold til Bjørnen i første rekke ikke er et seksuelt forhold, men heller et intellektuelt kameratskap, avvises dette eksplisitt av Eva selv når hun omtaler sin lengsel etter ham; «Som et dyr kunne jeg styrtet meg ut i skoene og ropt på ham, besvoret ham å komme tilbake» (Garborg, 1974:93).

Av Evas beskrivelser og omtale av forholdet til Bjørnen fremkommer det imidlertid at det ikke bare er Eva som er fortapt i egne følelser, og med det ikke lenger evner å være rasjonell i sine handlinger og avgjørelser; «Vi gikk der i angst og lyttet til hverandre – to sjeler og to legemer, som i ubeskrivelig, engstelig ømhet søkte inn til hverandre. To voksne mennesker som så avgrunnen; men ikke hadde kraft til å stanse» (Garborg, 1974:79). Mannen er, i følge Weininger, «endnu et Dusin andre Ting» utover sin seksualitet og sine drifter. Det kan likevel virke som om Bjørnen styres vel så mye av sin lyst og sine drifter som Eva. Han kommer opp til flere ganger med ulike seksuelle tilnærminger overfor Eva, enten i form av kroppsspråk, kyss eller annen fysisk kontakt. Eva anerkjenner selv at dette er galt; «dette er vanvidd! Jeg ville vende om, men jeg gjorde det ikke. Jeg kunne ikke slukke livets lys, som igjen var tent for meg» (Garborg, 1974:79). Til tross for at det fremkommer at Bjørnen er vel så fortapt i sine følelser for Eva, som hun er i ham, legger Eva alt ansvaret for å ta det riktige valget for

deres forholds fremtid over på ham; «Å, han var klok. Og nobel. Han visste at jeg var for svak, og han ville redde med» (Garborg, 1974:81 - 82). Ved å overlate ansvaret for forholdet til Bjørnen anerkjenner Eva igjen Weiningers tiltro til mannen som seksuell, men også rasjonell og bevisst. Hun selv styres i så stor grad av sine følelser at hun ikke evner å bestemme utfallet av deres forhold. Evas mangel på tiltro til egne evner fremkommer ytterligere i brevet der hun erklærer sin kjærlighet til Bjørnen. Her hevder Eva at «hun kan ingenting halvt, det finnes ikke måtehold i meg» (Garborg, 1974:85). Ansvarsfraskrivelsen og underkastelsen er komplett i det hun avslutter sitt brev; «Ærlig, likefrem og fullt bevisst kom jeg til ham og sa: Her er jeg! Bestem over meg. Råd meg. Befal meg!» (Garborg, 1974:85). Affæren mellom Bjørnen og Eva ender som kjent med at Bjørnen forlater henne. Med det er det til slutt mannen som fatter det fornuftige valget og fremstår som den rasjonelle parten. Gjennom Evas tiltro til at Bjørnen faktisk klarer å ta en avgjørelse, bekreftes Weiningers påstand om den utelukkende seksuelle kvinnen og den seksuelle, men samtidig rasjonelle og selvbevisste mannen. Ved å kunne kontrollere og styre sin seksualitet i større grad enn det som er tilfellet for Eva, fremstår Bjørnen som mer ansvarsfull og reflektert enn Eva, som uten videre fortaper seg fullstendig i sine følelser og sitt ønske om å bli begjært.

Også i romanens avsluttende scene kan man lese Weiningers seksuelle kvinneskikkelse i fru Eva. Når leseren møter Eva igjen har det gått flere år siden hun møtte Bjørnen. I løpet av denne tiden har Eva blant annet vært på en lengre reise med mål om å glemme sin affære med Bjørnen. Ut ifra hennes omtale av Bjørnen som «et trinn på den stige jeg måtte oppover, en tilfeldighet på min vei i et øyeblikk, da min sjel var syk av ensomhet» (Garborg, 1974:108), later det til at reisen har tjent sitt formål. Hele forholdet fremstår som er tilbakelagt kapittel i hennes liv, og hun avslutter med den hardtslående konklusjonen; «Ditt ansikt er utslettet av min erindring – jeg husker deg ikke! Amen» (Garborg, 1974:108). I det disse ordene faller, merker Eva til sin overraskelse at hennes hånd skjelver; «- - Men hvorfor skjelver min hånd -! Jeg ser et øye, som stirrer på meg – langt borte fra, og plutselig står det skrevet foran meg: «*Die Verlogenheit der Frau*³⁴» (Garborg, 1974:108). Romanens avsluttende henvisning til Weininger er hyppig diskutert i øvrig Garborg-forskning. Ann Birgitte Rønning mener blant annet at fru Eva «underminerer [...]sin egen selvframstilling som selvransakelse» (Rønning, 1996:52) ved å la romanens siste ord gå til Weininger. For meg fremstår Weiningers

---

³⁴ Oversatt til norsk: Kvinnens løgnaktighet

avsluttende replikk som nok en bekreftelse og underbyggelse av den gjennomseksuelle kvinnen som har kommet til syne gjennom Evas forhold til Bjørnen.

Som jeg viste i dette delkapittelets innledende del, avviser Eva Otto Weiningers syn på kvinnen som underlagt sin egen seksualitet og sine drifter. Videre fremmer og hyller hun det erotiske og begjærende som Weininger fordømmer. I det teoretiske fremstår Eva og Weininger nærmest som rake motsetninger. I møtet med Bjørnen blir det imidlertid utfordrende for Eva å avvise den gjennomseksuelle kvinnen som er underlagt sitt begjær. Hun må velge mellom å bli begjært, og på den måten fullbyrde sin rolle som kvinne, og å ikke la seg kontrollere av sine drifter. Her velger Eva begjæret og inntar dermed rollen som den erotisk underlagte kvinnen. Dermed bekrefter fru Eva Weiningers påstand om den utelukkende seksuelle kvinnen gjennom sine handlinger. Oppsummert mener jeg det er belegg for å hevde at Eva avviser Weininger i teorien, men bekrefter han i praksis. Med det støtter jeg opp om både Nina Karin Monsen og Ann Birgitte Rønnings karakteristikkk av behandlingen av Weiningers kjønnteori som «ambivalent» og «splittet».

4.5.5 Samfunnskritikk

I sin drøftelse rundt kvinnelig kjærlighetsevne og erotikk fremmer fru Eva en tydelig kritikk av flere samfunnsområder. Kritikken retter seg i all hovedsak mot samfunnets holdninger til kvinners erotiske liv og lyster, men også den borgerlige oppdragelsen av unge jenter som aseksuelle vesener.

Som jeg har påpekt tidligere, begrunner Eva kvinnelig begjær og behov for erotikk med blant annet reproduksjon og moderskapet. For Eva virker det uproblematisk å forene moderskap og seksualitet. Av samtalene hun har med venninnene sine fremkommer det imidlertid at foreningen av moderskap og seksualitet for mange oppleves som vanskelig. Igjen gjør samtalen mellom Eva og venninnene om deres barndomslek seg gjeldene. Eva beskriver hvordan de som små jenter «fødte våre dukker med smerte» (1974:43) og lekte far og mor. I småjentenes lek står erotikken og spenningen rundt samliv og seksualitet sentralt. Gjennom sin lek introduseres barna for det erotiske og begjærende ved mennesket, og uten skam tar de selv del i denne erotiske verden ved å «hjelpemmelige forlovede til stevnemøter – og så lytte» (Garborg, 1974:43). Skammen knyttet til erotikk, begjær og kjærlighet gjør seg imidlertid gjeldende etter hvert som de små jentene vokser til og blir voksne kvinner;

Men når jeg nu treffer mine venninner fra barndommen og spør om de husker alt sammen, våre leker, våre drømmer, så ser de forbauset på meg. Husker hva? Nei absolutt ingen ting husker de. Og de går fra meg frydefullt overbevist om at det bare er meg som har en skitten fantasi! (*Die Verlogeneheit der Frau*) (Garborg, 1974:42)

Av Evas utsagn fremkommer en kritikk av hvordan samfunnet gjennom oppdragelse får kvinnen til å benekte og skamme seg over sin egen seksualitet, sine fantasier og lyster. Som et resultat av dette forneker de voksne kvinnene sitt erotiske begjær, også overfor sine nære barndomsvenner. De som mot formodning innrømmer sine indre lyster og erotiske drømmer, blir stemplet som skittene, umoralske og lite dannet. For det er nettopp det kvinnelig erotikk er ansett som – skitten og umoralsk. Ved hjelp av skamfølelsen fjernes det seksuelle vesenet i kvinnen, og ekkoet fra Weiningers *Kjønn og karakter* høres med ett tydelig. Når Evas venninner forneker egne seksuelle drifter og dømmer de som har mot nok til å snakke høyt om sine indre lyster, bekrefter de langt på vei Weiningers syn på kvinnelig seksualitet som uttrykk for kvinnelig løgnaktighet, dyriske instinkter og mangel på selvinnsikt og kontroll.

Kvinnens fornektelse av egen drift har utvilsomt sammenheng med deres borgerlige oppdragelse, noe Eva selv kommenterer. I sitt resonnement rundt kvinnens seksuelle utfoldelse viser hun til Weiningers påstand om at «den gjengse oppfatning av mennene som polygame er falsk. Det er tvert imot kvinnene som er dette». (Weininger i Garborg, 1974:52). Til dette svarer hun;

Ville det kanskje komme sannheten nærmere og forklare mangt vrøvl og mange virkeligheter, dersom man sa at av *naturen* er begge polygame; men kvinnenes oppdragelse gjennom lange tider har dempet den egenskap hos henne, mens mennenes flertall, efter alt, ser ut til å være det ennu. Den sunne, normale mann har vel sjeldent kjent bare én kvinne; men flertallet av kvinner har dog sikkert bare kjent én mann. Og mange har mer enn nok med det. (Garborg, 1974:52)

Av Evas utsagn kommer det tydelig frem at hun anser kvinnens avvisende holdning til egen seksualitet som noe påført og tillært. Som jeg påpekte i kapittel 1, ble den viktorianske kvinnen oppdratt til å avstå fra og frykte egen seksualitet. Med dette bekreftes langt på vei Evas påstand om oppdragelsens rolle i kvinnelig avholdenhet. Videre argumenterer Eva for at

den avholdne kvinnen strider mot naturen. Igjen gjør hennes argument om det naturlige seg gjeldene, og det blir med dette igjen klart at Eva ser kvinnen som nært forankret til naturen.

Eva vedkjenner likevel at kvinnens naturgitte evne til reproduksjon også kan tjene som forklaring på mange kvinnes fornektelse av egen seksualitet. Videre i sitt resonnement påpeker hun at «endel barnefødsler dreper ofte all seksualitet» (Garborg, 1974:52-53). Også Elaine Showalter poengterer fødselens påvirkning på kvinnens seksuelle utfoldelse når hun i *A Literature of Their Own* skriver at «[...] the dangers in pregnancy, venereal disease and childbearing, and the lack of any way to express their own sexual needs made abstinence the only rational response to the sexual dilemma many feminists perceived» (1977:191). Den avvisende holdningen flere kvinner hadde overfor sin egen seksualitet må derfor også sees som et resultat av liten tilgang på velfungerende prevensjon. Videre kan man argumentere for at unge jenter ble oppdratt til å fornekte egen seksualitet for å beskytte dem fra uønsket graviditet, og de medfølgende stigmaene som lå i det å få et utenomekteskapeleg barn. Problematikken rundt uekte barn må man anta at også Eva var innforstått med, og man kan av den grunn argumentere for at Evas erotiske og seksuelle kvinne lever best innenfor ekteskapet. Denne tematikken vil jeg kommentere ytterligere i det påfølgende delkapittelet om ekteskap og samliv.

4.6 Ekteskap og samliv

4.6.1 Mann og kvinne i ekteskapet

Forholdet mellom mann og kvinne er et gjennomgående tema i fru Evas liv. Fra hun er liten jente, til hun er voksen kvinne er denne tematikken noe hun stadig vender tilbake til og stiller spørsmål rundt. Som et resultat av dette har Eva dannet seg klare oppfatninger og forventinger til forholdet mellom mann og kvinne. I sine tanker om ekteskap fremkommer det at Eva anser et tett forhold mellom partene som vesentlig. Med dette legges tillit, oppriktighet, gjensidig respekt og ansvar til grunn for det ideelle samlivet. Av Evas utsagn omkring ekteskapet mellom mann og kvinne, fremkommer en forståelse av denne samlivsformen som en bærebjelke i samfunnet. Ekteskapet blir av den grunn ansett og forstått som en viktig samfunnsinstitusjon som setter premisser og rammer for individets livsutfoldelse.

Evas forståelse av ekteskapet som en viktig forutsetning for god samfunnsorden kommer særlig til syne i romanens etterskrift. Her tematiseres samarbeidet og det gjensidige avhengighetsforholdet mellom bondestandens kvinner og menn. Av Evas utsagn fremstår

denne gruppen nærmest som prakteksempel på den ideelle samlivsformen der det gjensidige står sentralt; «Ofte ser man i virkeligheten her at patriarkatet ganske rolig og uten vrøvl er gått over til et fornuftig og vakkert matriarkat, og alle mennesker bøyer seg i respekt for «ho sjøl» (*mater familias*) likeså vel som for «han sjøl» (*pater familias*)» (Garborg, 1974:98). At Eva viser til både *mater* og *pater familias* i sin diskusjon omkring familiestruktur, vitner videre om en forståelse av mannen og kvinnen som enkeltstående, autonome individer. Mannen og kvinnen skal på ingen måte forstås som en samlet enhet, men heller som individuelle størrelser som i samspill danner en sterk, felles forbindelse. I sin diskusjon rundt hva bondekvinnen husker når hun ser tilbake på slitt liv, fremkommer dette samarbeidet ytterligere;

Først og fremst vil også de, likesom vi fra andre samfunnslag, huske alt det som henger sammen med deres spesielle liv som kvinne – mannen og barna og alt som dreier seg om dem, det er sant; men uten unntagelse skal man ved siden av det få høre om et bevisst liv som samfunnsmenneske, om tappert og utholdende gjennomkjempet livskamp med dens sorger og gleder, seire og nederlag. – om et verdig menneskeliv som mannens rådgiver og medarbeider, som har sin hedersplass i høysete ved hans side, og som de voksne sønner bøyer seg for i ærbødighet. Husets hjerte, men også hjerne (Garborg, 1974:98)

Der man gjennom Evas drøfting omkring både moderskap og kvinnelig kjærlighetsevne har kunnet lese et matriarkalsk syn på maktfordelingen mellom mann og kvinne, fastslåes det her at Eva på ingen måte setter kvinnen over mannen. Dermed må hennes ytring om «at patriarkatet ganske rolig og uten vrøvl er gått over til et fornuftig og vakkert matriarkat» først og fremst forstås som en fremhevelse av kvinnens posisjon i familien, og ikke en nedvurdering av mannens rolle. Ektefolkene skal stå side om side, skulder ved skulder som allierte. Dette fordrer imidlertid et tett samarbeid, en gjensidig forståelse og respekt for hverandre, nettopp slik man i følge Eva finner i bondestandens ekteskap.

Også i Evas samfunnslag, middelklassen, fremmes et tett forhold mellom kjønnene. I en samtale med sin mann om ulikhetene mellom mannlig og kvinnelig seksualitet kommer det imidlertid frem at Eva mener det ligger ulike motivasjoner bak kvinnen og mannens deltakelse i ekteskapet. I deres diskusjon hevder Evas ektemann at kvinner er mer «sjel» og menn mer «legeme» (Garborg, 1974:33). Eva viser til Weiningers påstand om at kvinnen

utelukkende er seksuell, mens mannen på sin side er noe mer, og spør seg om det er hennes ektemann eller Weininger som har rett. Som flere ganger tidligere, konkluderer Eva med at Weiningers karakteristikk av kvinnen er feil. Dette begrunner hun med at «ingen normal, ufordervet kvinne vil føle annet enn motbydelighet ved intimitet med en likegyldig mann. Det må være *ham*, «den eneste mann» (Garborg, 1974:33). Hennes utsagn angående «den eneste mann» vitner om et syn på kvinnens seksualitet som monogamt og forbeholdt kun én mann. Evas samtid tatt i betraktning, vil dette i følge normen være hennes ektemann. Det later til at Eva mener at kvinnen ikke kan tiltrekkes av eller begjære en annen mann enn hennes ektemann, da dette vil by henne i mot og oppleves som stygt. Ser man dette i sammenheng med Evas syn på reproduksjon, moderskap og erotikk som noen av kvinnens mest sentrale verdier og egenskaper, kan man hevde at Eva gjør kvinnen fullstendig avhengig av og bundet til ekteskapet. Dette fordi reproduksjonen og erotikken Eva setter som forutsetning for kvinnens verdi og konstruksjon fordrer et seksuelt forhold med en mann. Denne mannen må i Evas øyne være kvinnens «eneste mann», hennes ektemann. For å oppnå sin fulle verdi som kvinne, må altså kvinnen ta del i ekteskapet. Med en påstand om at «annerledes skal det være med mannen» (Garborg, 1974:33) avrunder Eva sitt resonnement. Utsagnet tyder på at behovet for et ekteskap er forbeholdt kvinnen. Av dette Leser jeg at mannen står friere enn kvinnen både i valget *om* et ekteskap, men også *i* selve ekteskapet. I og med at mannen ikke er avhengig av én kvinne, er han ikke prisgitt et ekteskap i like stor grad som kvinnen. Som et videre resultat av dette er hans deltagelse i ekteskapet av en mer frivillig karakter enn det som er tilfellet for kvinnen.

Ekteskapet har en særlig viktig funksjon for kvinnen. Ved å ta del i ekteskapet øker hun sin mulighet til å ta del i moderskapet, og på den måten oppnå «høyden av sitt verd». Også hennes erotiske og seksuelle behov er i større grad ivaretatt innen ekteskapet. Ved å forbeholde sin erotiske utfoldelse til ekteskapelige forbindelser, beveger hun seg i tillegg innenfor forventningene til kvinnen som seksuelt uvitende før hun trer inn i ekteskapet. Videre har ekteskapet en beskyttende funksjon for den seksuelt aktive kvinnen. Ved inngåelse av ekteskap sikrer kvinnen seg fra å få utenomekteskapelige barn. Potensielle graviditeter, både planlagte og ikke planlagte, vil kunne beskyttes av ekteskapet. Stigmatiseringen rundt uekte barn var omfattende i Evas samtid. Både i lovverk³⁵ og i samfunnet forøvrig ble disse barna

---

³⁵ De Castbergske barnelover førte til en endring av denne praksisen. I denne loven ble det fastslått at barn født utenfor ekteskap hadde rett til både arv og sin fars etternavn. Loven ble

diskriminert og avvist. Som vist tidligere, er seksualiteten en grunnpilar i konstruksjonen av en kvinne. Som påpekt ovenfor, fremkommer det imidlertid at denne seksualiteten er forbeholdt én mann og ikke kan uttrykkes fritt. Ser man videre til Evas påstand om at moderskapet er å regne som kvinnens verdigrunnlag, fremstår ekteskapet som den formen for samliv som gir kvinnen størst mulighet til å realisere seg selv. Ved å leve i et samliv med en mann har hun størst mulighet til å realisere seg som den verdifulle og fullstendige kvinnen. Eva mener skapes gjennom moderskap og erotikk. Tar hun del i et ekteskap er kvinnen også vernet fra sosialt stigma som følge av utenomekteskapelige barn. Legger man dette til grunn, kan man forstå Evas forankring av kvinnen til ekteskapet som et uttrykk for de dominerende normene i hennes samtid. Ekteskapet som institusjon verner om kvinnen, og innenfor denne institusjonen kan kvinnen realiseres som både mor, seksuelt vesen og som sin manns «medarbeider». Ved hjelp av ekteskapet har kvinnen mulighet til å oppfylle forventningene Eva stiller til henne, og hun fremstår dermed som en hel, fullstendig og fullverdig kvinne. Sett i lys av sin samtids normer, praksiser og regler fremstår ekteskapet som kvinnenes mulighet til «frihet». Med dette kan man påstå at kvinnen er fri og har mulighet til selvrealisering så lenge hun lever et samliv med en ektemann. For dagens kvinner fremstår denne friheten som et skalkeskjul for streng sosial kontroll. Eva forstår derimot dette som kvinnens mulighet til frihet, og later ikke til å ha noen problemer med det. I stedet hyller hun nettopp ekteskapet mellom mann og kvinne.

Jeg mener altså at mannen og kvinnen har ulike motivasjoner for å inngå i et ekteskap. Kjønnes ulike utgangspunkt påvirker videre rolle- og maktfordelingen innad i ekteskapet. Der mannen er i samlivet av fri vilje, er kvinnens deltakelse av en mer «ufri» karakter. Med dette mener jeg ikke at kvinnen blir aktivt tvunget inn i ekteskapet, men at samfunnet og normer ikke gir henne et reelt valg. Alternativet til ekteskapet er et liv som ufullstendig kvinne. Det samme er imidlertid ikke tilfellet for mannen. Dette gjenspeiler seg i rollefordelingen ektefolkene imellom. For Evas del virker det som hun både gjør seg til og er blyg overfor sin mann; «Jeg snudde rosene inn fra vinduet, tente mange lys, satte i hemmelighet på meg store, hvite kraver eller vakre nåler, og alt ble fest for meg der inne» (Garborg, 1974:31). Eva er utvilsomt ute etter bekreftelse fra sin mann, noe hun også uttaler eksplisitt. Samtidig som hun ønsker om å bli sett og bekreftet, skjuler hun seg også for ham.

---

imidlertid ikke vedtatt før i 1915 og tredde i kraft i 1916. Katti Anker Møller var en aktiv forkjemper for loven.

Hun viser ham ikke sitt fulle og sanne jeg, men heller en kamouflert og sensurert utgave. Dette eksemplifiseres når Eva har mottatt et brev som opprører henne. Uten å tenke seg om, går Eva inn til sin mann; «Han så distré og forvirret opp fra sitt arbeid. Da ble jeg med en gang flau som en skolepike og spurte etter en kvittering» (Garborg, 1974:73). Også ved en senere anledning blir det tydelig at Eva holder sine følelser tilbake. Når Eva tror hun tar avskjed med sin ektemann, beskriver hun hvordan hun rekker sin mann hånden, mens hun forteller leseren at «helst ville jeg tatt ham om halsen og sagt: Min beste venn i verden, gled deg med meg!» (Garborg, 1974:86). Evas tilbakeholdne oppførsel og stadige søken etter bekreftelse kan leses som uttrykk på usikkerhet. Denne usikkerheten kan forklares av hennes laverestående posisjon i ekteskapet. Kvinnen, her representert ved Eva, trenger i større grad å få sin posisjon bekreftet enn det som er tilfellet for mannen. Dette er igjen et resultat av kvinnens behov for et giftermål. Hun går inn i ekteskapet som en laverestående part, og blir værende i denne posisjonen også i sitt eget samliv. I dynamikken mellom Eva og ektemannen utspiller det seg en maktfordeling, der han later til å være den toneangivende parten og premissleverandøren som hun orienterer seg ut ifra. Eva bekreftet sitt syn på mannen som normalen som kvinnen orienterer seg ut ifra når hun drøfter menstruasjonens påvirkning på kvinnen;

hvor mange av oss er ikke de dager i en eneste opphisselse, i et humør så forferdelig at vi helt ville slå alle mennesker i hjel? Aldri ville jeg derfor heller f.eks. våge å la meg operer av en kvinnelig lege, uten først å skaffe meg visshet for at hun var utenfor sine unormale perioder. Altså åndelig unormale. Det hjelper ikke om de er likeså dyktige som en mannlig lege, naturens lover er de like fullt underkastet. Og når vi elsker, er vi også unormale. Går helt opp i det i en ganske annen forstand enn mannen (Garborg, 1974:63).

Tidligere har jeg påpekt at Eva anser den kvinnelige kjærlighetsevnen som en vesensforskjell mellom mann og kvinne. Dermed fremstår kvinnens egenskap til å elske noe som er forbeholdt henne. Det samme må kunne sies om menstruasjon. Med dette liggende til grunn virker det som «særegne» kvinnelige karakteristikk og egenskaper blir nedvurdert til fordel for mannens mer «normale» atferd og handlinger. Dette synet på mannen som det naturlige utgangspunktet må sees som et uttrykk for det øvrige samfunnets rolle- og maktfordeling mellom kjønnene. Som man ser av dynamikken mellom Eva og ektemannen forplanter imidlertid denne maktfordelingen seg videre inn i ekteskapet.

I det øvrige viste jeg til at Eva anser ekteskapet som en grunnpilar og en sentral samfunnsinstitusjon. Men også for kvinnen personlig fremstår ekteskapet som helt vesentlig. Dette fordi det er i ly av ekteskapet at kvinnen faktisk får mulighet til å realisere seg på den måten Eva og samfunnet forøvrig krever. Videre har jeg vist til hvordan mann og kvinnen, med sine ulike egenskaper, motivasjoner og behov, forenes i ekteskapet. Gjennom oppfattelsen av ekteskapet som en viktig møteplass mellom mann og kvinne, fremmes et syn på ekteskapet som den rette formen for samliv og videre den rette formen for familieliv. Med dette fremkommer det at både kvinnen og familien realiseres best innenfor ekteskapet.

4.6.2 Eva og ekteskapet

Som vist i Evas erindring fra egen barndom, har samliv, familie og erotikk hatt en sentral plass i hennes bevissthet helt siden hun var en liten jente. Disse temaene er likevel noe hun stadig vender tilbake til. Den naive, forhåpningsfulle og lengtende fremstillingen av samliv, moderskap og erotikk som skimtes i den unge Evas lek har imidlertid endret karakter når Eva presenterer leseren for sine egne erfaringer rundt tematikkene. Ut ifra den øvrige diskusjonen rundt ekteskapet som samfunnsinstitusjon og idealekteskapet mellom mann og kvinne fremkommer det imidlertid at hennes forventinger og krav til samliv og ekteskap likevel er store.

Ekteskapet mellom Eva og hennes ektemann virker tilsynelatende som et godt, trygt og lykkelig ekteskap. Dette inntrykket bunner blant annet i deres vellykkede fasade. Med en familie bestående av to barn, en vitenskapsinteressert mann og en kjærlig mor fremstår de nærmest som den perfekte kjernefamilien. Også Evas egne utsagn om ekteskapet underbygger dette inntrykket. Begrepet «idealekteskap» benyttes flere ganger av Eva selv når hun omtaler sitt samliv med sin ektemann; «vi var som to prøvede kamerater, som kjenner hverandre og kjenner verden. [...] og kjed av hverandre er vi egentlig ikke, hater hverandre enda mindre. Altså i grunnen et idealekteskap» (Garborg, 1974:43 – 44). Med framstillingen av bondefamilien som den ideelle formen for samliv liggende til grunn, fremstår imidlertid Evas påstand som feilaktig og nærmest ironisk.

Gjennom Evas reaksjoner, utsagn og handlinger fremkommer det at hun forventer sitt eget samliv til å bygges på den samme gjensidigheten som det som hun mener er tilfellet i bondestanden. Ekteskapet til hennes mann skal være trygt, og hun ser for seg at de sammen skal stå som familiens sterke kjerne. Skal ekteskapet oppfylle denne funksjonen, fordrer det

imidlertid den samme oppriktighet, tillit, trygghet og gjensidighet mellom ektefolkene som Eva skisserer i idealekteskapet. Også erotisk begjær fremstår som en forutsetning for at ekteskapet skal oppfylle funksjonen som felles møteplass for mannen og kvinnen. Dette fordi kvinnen må begjæres for å være fullstendig kvinne. Skal hun ta del i ekteskapet som en fullverdig kvinne er derfor det erotiske sentralt. Av Evas omtale av sin partner som «kamerat» får man imidlertid fort en følelse av at dette ikke er tilfellet i hennes eget ekteskap. Med utsagn som «min mann lever for sin vitenskap. Jeg ser ham ved måltidene, og jeg hører ham av og til kremte inne på kontoret, hvor han tilbringer dager og netter med sine bøker» (Garborg, 1974:28) virker det som de to ektefellene lever hvert sitt separate liv og bare møtes tidvis. Dette bekrefter Eva når hun forteller om det erotiske forholdet mellom henne selv og ektemannen;

Lenger og lenger ble det mellom hver gang jeg følte min manns forelskelse blusse opp. Å, hvor jeg nu *kunne* det godt alt sammen. Etter lange tiders kameratliv begynte hans øyne en vakker dag å feste seg ved meg igjen. Han så hva jeg hadde på, roste mine kjoler, grep etter min hånd når jeg gikk forbi, og jeg så at han følte mitt nærvær. [...] og hans blikk ble varmt, og jeg visste at nu ville han kysse meg, og at nu var vi ektefolk. Men dagen etter var vi atter kalde i blikket [...] (Garborg, 1974:31-32).

Av sitatet øyner man en tydelig misnøye fra Eva side. Hennes manns mangel på tilstedeværelse og hengivenhet gjør henne etter hvert svært frustrert; «De ugifte periodene ble lengre og lengre; jeg ble mer og mer mor og venninne. Men hver gang mitt søkende blikk møtte et kaldt, og min søkende hånd fikk et kort, distré håndtrykk, følte jeg det som en dyp krenkelse» (1974:32). Hun opplever på ingen måte den oppriktighet, tillit, trygghet og gjensidighet hun anser som forutsetninger for et idealekteskap. Mangelen på dette gjør Eva usikker i sitt ekteskap. Ektefolkene lever ikke sammen i deres samliv, slik Eva forventer. I stedet står hun i det ganske alene.

Evas ensomhet må også ses som et resultat av mangelen på bekræftelse og begjær i ekteskapet. Forholdet mellom Eva og hennes ektemann kan langt på vei leses som et eksempel på Rousseaus syn på kjønnsforskjeller. Som vist i forrige kapittel, skriver Rousseau i sin roman *Emil * at «en mann er en mann bare i visse øyeblikk, mens kvinnen er kvinne hele sitt liv eller i det minste hele sin ungdomstid» (Rousseau i Bø Grønstøl, 2012:45-46). Sitatet fra Rousseau setter langt på vei ord på Evas frustrasjon i eget samliv. Hennes ektemanns begjær og erotiske

kjærighet oppstår og uttrykkes leilighetsvis. Eva er på sin side konstant fylt av denne kjærigheten, noe hun til stadighet ønsker å uttrykke til sin mann; «I meg er han av og til ennu forelsket, men hans forelskelse har alltid vært av en annen karakter enn min. Den var av eruptiv art, og mellom utbruddene var jeg ikke kvinne for ham. Men han var *alltid* «mann» for meg» (Garborg, 1974:29).

I forrige delkapittel viste jeg hvordan Eva anser det erotiske og begjærende som en vesentlig og helt sentral størrelse i kvinnen. Hennes sterke behov for å bli begjært kan av den grunn forklares med at erotikk er en forutsetning for å kunne realiseres som kvinne. Videre må også det ovennevnte maktforholdet mellom mann og kvinne anses som en forklaring på hennes sterke ønske om anerkjennelse fra sin mann. Eva trenger å få bekreftet sin rolle og plass som mater familias. Hennes behov for bekræftelse later til å være større enn hennes ektemanns behov. Dette kan forklares med at han ikke er like avhengig av deres ekteskap som Eva er, men også fordi hans rolle som pater familias bekræftes av det patriarkalske samfunnet rundt. Med dette mener jeg at mannen i større grad enn kvinnen får sin plass, rolle og verdi anerkjent av omkringliggende omstendigheter. Kvinnen er på sin side mer avhengig av at familien, og da hovedsakelig hennes ektemann, anerkjenner og bekrefter henne. Dette er imidlertid ikke tilfellet i Evas ekteskap. Eva spør seg derfor flere ganger om ekteskapet til sin mann er et godt ekteskap; «min mann hindret meg ikke i å søke utenfor mitt hus, tvert imot. I det hele, han respekterer alt hva jeg gjør, behandler meg tillitsfullt og utmerket. Er så ikke vårt ekteskap ideelt?» (1974:51-52). Jeg leser imidlertid Evas ekteskap som et ekteskap blottet for begjær, anerkjennelse og bekræftelse. Av den grunn blir definisjonen som idealekteskap lite treffende, noe jeg opplever at også Eva selv er klar over. Hennes omtale av ekteskapet som ideelt fremstår både ironisk, men også som et forsøk på å overbevise seg selv om at samlivet med ektemannen faktisk er godt.

4.6.3 Begjæret og erotikkens likestillende rolle

Arnhild Skre skriver i sin biografi om Hulda Garborg at «det erotiske båndet mellom mann og kvinne er ilden som holder hjemmet og samfunnet levende» (Skre, 2011:402). Skre mener altså at erotikk og begjær representerer et bindeledd mellom kjønnene. Jeg mener imidlertid at man i tillegg kan se erotikken som et utjevneende, nærmest likestillende, moment i forholdet mellom kjønnene.

Som man ser av det øvrige, er forholdet mellom Eva og ektemannen preget av at de tar med seg sine ulike maktposisjoner inn i ekteskapet. Forholdet mellom Eva og Bjørnen fremstår på sin side mer som et partnerskap mellom to likestilte parter. De diskuterer, er uenige og er oppgitt over hverandre. Som et resultat av dette fremstår fru Eva som mer fri i denne relasjonen. Hun har ikke rollen som den underdanige parten som venter på å bli anerkjent og bekreftet, slik tilfellet er i ekteskapet. Man får videre inntrykk av at hun ikke ikler seg den samme kamouflasjen, der hun legger lokk på egne følelser, ønsker og lyster. Som jeg har påpekt tidligere, ser man flere eksempler på dette i hennes samliv med sin ektemann. Blant disse eksemplene er både den ovennevnte situasjonen der Eva uten å tenke seg om går inn til sin mann, før hun blir så flau over egen oppførsel at hun lyver om å ha et ærend i hans stue. I relasjon med sin mann fremstår hun nærmest sky, og redd for å vise en annen side av seg selv enn den kontrollerte, voksne og dannede kvinnen hun ønsker å fremstå som.

I sitt forhold til Bjørnen bærer ikke Eva det samme preget av å være en «gammel», blyg dame, slik hun både fremstår og omtaler seg som i relasjon til sin ektemann. I stedet virker det som hun har fått en ny livsgnist, og har kvittet seg med den overhengende skammen og underdanigheten som tidligere har preget hennes ekteskap. I selskap med Bjørnen tør hun å vise hele sitt følelsesspekter, fra sinne og sorg til sterkt engasjement og nærmest euforisk glede. Deres møter omtales som fulle av energi, engasjement og begeistring. Samtalene dem imellom bærer preg av å foregå mellom to likemenn, der begge partene er like delaktige og fritt deler sine synspunkter og meninger. Forskjellen på samtalene mellom ektemannen og Bjørnen kommer tydelig til syne når Eva beskriver Bjørnens reaksjon på hennes meninger og utsagn; «Da reiste han seg undertiden halvt i stolen og så ut som om han ville tukte med korpelig. Og det endte med latter og hans inderlige forsikring om at jeg iallfall var «moralsk fordervet» (Garborg, 1974:78). Dette står i sterk kontrast til den tildekte dialogen Eva har i sitt ekteskap, der mannen står som premissleverandør for både samtalen, erotikken og hele familiens sinnsstemning og måte å føre sitt liv. Den blyge Eva, som må finne på en unnskyldning for å gå inn på sin manns rom, er nærmest ikke å kjenne igjen. I stedet fremstår hun som en modig, aktiv pådriver i den videre utviklingen av forholdet til Bjørnen.

Til tross for en likestilt og nærmest kameratslig dialog mellom Bjørnen og Eva, fremstår den seksuelle spenningen mellom de to likevel som tydelig, både for leseren og for Eva og Bjørnen selv. De erotiske og begjærende følelsene i forholdet til Bjørnen må sees som den mest sentrale forskjellen mellom Evas ekteskap og hennes relasjon til Bjørnen. Som jeg

nevnte tidligere, fremstår Eva som prisgitt sin ektemanns lyst og begjær i samlivet med ham. Det eneste hun venter på og lengter etter er hans aksept og hans begjær. Dette er imidlertid ikke tilfellet i forholdet til Bjørnen, der begjæret kommer fra begge parter. Dette anser jeg som sentralt for Evas friere uttrykksform og væremåte. Det at også Bjørnen sitter med den samme erotiske lengselen som Eva, bidrar til at Eva fremstår som en mer likestilt part enn det som er tilfellet i ekteskapet. Hun sitter ikke som en underdanig part og lengter etter bekreftelse, men blir stadig bekreftet av sin partner. Samtidig er det også en part som søker *hennes* bekreftelse. På den måten blir også hun en sentral og mektig part i forholdet. Hun har her en påvirkningskraft og et mandat hun ikke har i sitt eget ekteskap. Som et resultat av dette mener jeg at Eva ikke får den samme underdanige rollen som hun gjør i sitt samliv med sin ektemann. Dette mener jeg man må se som et resultat av erotikken, begjæret og lysten som står mellom Eva og Bjørnen. Av den grunn fremstår disse erotiske og begjærende følelsene som utjevne og likestillende i forholdet mellom kjønnene. Mangelen på nettopp dette kan derfor tjene som forklaring på den skjeve maktfordelingen i Evas ekteskap.

4.6.4 Modernitetskritikk

Eva fremmer ekteskapet som den rette uttrykksformen for både samliv og familieliv. Hennes videre forståelse av mannen og kvinnen som to ulike størrelser som skal fordype seg i hvert sitt respektive kjønn, resulterer i en tydelig kritikk av både det moderne samfunnet som helhet og mer moderne, frie former for samliv og seksualitet. Motstanden mot det moderne kommer blant annet til syne i Evas gjengivelse av sin ektemanns syn på kvinnefrigjøring;

Den moderne kvinnes emansipasjonsforsøk støter min stillferdige mann. Han vil ha ro og gammel god orden i tingene; men han dømmer aldri. Han sier bare: det er ubehagelig for oss mannfolk; men det har naturligvis sin naturlige grunn. Når mannen ikke lenge kan hevde sin plass som herre, så får han bli tjener. En smule bittert sier han det; men heller ikke mer (Garborg, 1974:29)

Men også Eva selv er svært kritisk til den moderne utviklingen som har foregått i samfunnet. Hennes skarpeste og mest eksplisitte form for modernitetskritikk kommer til syne når Eva spør seg;

Kanskje er det allikevel sant at menneskene er på farlige veier – veiene bort fra naturen, og kanskje er den eneste løsningen på alle spørsmål og alle forviklinger den enkle, at

mann og kvinne skal ta hverandre i hånden og tillitsfullt og ydmykt vandre tilbake – kortere eller lenger – de samme veier, som de nyss heseblesende kappløp på i mistro og hat – den ene alltid jagende forbi den annen (Garborg, 1974:98 – 99)

Kritikken som her fremmes av Eva finner man igjen i Otto Weiningers *Kjønn og karakter*. Også han var kritisk til den friere interaksjonen mellom kjønnene som gjorde seg gjeldende i den moderne utviklingen i samfunnet. Her stopper imidlertid sammenfallet mellom Eva og Weininger. Der Weininger på sin side tar til orde for å utelukkende dyrke mannen og det maskuline, fremmer Eva, som man ser av det øvrige, samarbeidet mellom kjønnene. Mann og kvinne er gjensidig avhengig av hverandre for å stå sterkest mulig i møtet med det moderne samfunnet. Som man ser av Evas utsagn om mater og pater familias står ikke den ene parten sterkere enn den andre. I stedet mener hun at de står sterkest når de går inn i dybden av sitt eget kjønn og sin egen person og gjennom denne «ensidigheten» utfyller hverandre.

Ved å fremme kvinnen og mannen som to ulike typer, med ulike egenskaper, interesser og kunnskaper tar Eva igjen avstand fra kvinnesakskvinnene, som ønsker å bygge ned forskjellene og ulikhetene mellom kjønnene. Hennes syn på kjønn fremstår langt på vei som romantisk, reaksjonært og sterkt idealistisk. Som sitatet over tydelig viser, ønsker Eva å tilbakeføre den moderne utviklingen som har foregått. Med dette fjerner hun seg fra samfunnet hun er deltager i. Framfor å la samfunnet påvirke og utvikle samlivsformen og dynamikken mellom mannen og kvinnen, tar Eva til orde for å stoppe samfunnsutviklingen og aktivt reversere den. Både i sitt syn på moderskap og erotikk har Eva brukt samfunn og normer som viktige rammer og referansepunkter. I spørsmålet rundt samlivet mellom kjønnene tar hun imidlertid delvis avstand fra disse rammene og referansene. Med sin hyllest av bondestanden fremmer Eva et idealistisk bilde på et samfunn der hun anser mann og kvinnen som forankret til hverandre og til naturen. Evas bilde stemmer imidlertid i liten grad overens med bondestandens faktiske tilværelse, som i stor grad var preget av hardt arbeid og tøffe skjebner. Ved å oppfordre mannen og kvinnen til å «ta hverandre i hånden og tillitsfullt og ydmykt vandre tilbake» lener Eva seg på noe som minner om et utopisk idealsamfunn som ikke har rot i virkeligheten. I sin argumentasjon for ekteskapet har hun langt på vei fjernet seg fra egen kontekst og eget samfunn.

Den reaksjonære, idealistiske kritikken av moderne utvikling som fremkommer i Evas syn på samliv videreføres i *Fru Evas Dagbog*. Her fremstår det utopiske, rosenrøde synet på

bondestand og jordbrukssamfunn nærmest som overveldende. Allerede idet Eva går i land på øya kommenterer hun hvordan «de smaa torvtækte Huse staar i klynge, tæt sammen, som for at lune hverandre» (Garborg, 1905:24). Skildringen av omgivelsene kan leses som et bilde på samholdet mellom øyas innbyggere. Eva skisserer et samfunn der deltakerne står hverandre nært og hjelper og bidra når det trengs. Deres nære forhold til naturen kommer også til syne når Eva uttaler at «tæt, tæt ved Sjøen vil de bo; derude er Livet og der er Døden» (Garborg, 1905:25). I dette øysamfunnet, der mennesket står i sterk forbindelse med jorden, men også med hverandre, finner Eva gjensidigheten, oppriktigheten og tilliten hun har etterspurt i sitt eget samliv. Gjennom Evas kritikk av byen, industrien og det moderne samfunnet, som både fremstilles i *Fru Evas Dagbog* og *Kvinnen skapt av Mannen*, leser man at fremveksten av det moderne representerer et av de mest sentrale problemene i forholdet mellom kjønnene. Det moderne samfunnet hindrer den nærhet og gjensidighet Eva anser som vesentlig for samlivet mellom kjønnene, og umuliggjør på den måten idealekteskapet mellom mannen og kvinnen.

4.7 Hulda Garborgs kvinne

I analysens innledende del argumenterte jeg for et sammenfall mellom karakteren fru Evas og forfatteren Hulda Garborgs kvinne- og samfunnssyn. Hulda Garborgs tilstedeværelse i romanen er, som vist, omdiskutert. Med støtte fra øvrige Garborg-forskere mener jeg likevel at man kan lese Evas forventinger til og opplevelser av moderskap, erotikk og ekteskap som et uttrykk for Garborgs eget kvinnesyn. I det følgende vil jeg derfor oppsummere kvinneskikkelsen som fremmes i romanen gjennom fru Eva og sette denne forståelsen av kvinnen i sammenheng med Hulda Garborg.

Av den foregående analysen av *Kvinnen skapt av Mannen* fremkommer det at moderskapet står som en sentral størrelse i Hulda Garborgs kvinneskikkelse. Kvinnens evne til reproduksjon er, i følge Garborg, å anse som hennes verdigrunnlag. Garborg fremmer videre et syn på moderskap som kvinnens primære oppgave og ansvarsområde. Jeg leser en kvinne som først og fremst er mor, dernest samfunnsborger, meningsbærer og medmenneske. Det er likevel vesentlig å påpeke at den barnløse kvinnen ikke står uten noen form for verdi. Også hun er en verdig kvinne. Likevel er hun underdanig moren, all den tid det står å lese i romanen at "[...] høydén av vårt verd som menneske når vi som mødre" (Garborg, 1974:101). Med dette blir det tydelig at det biologiske er en sentral størrelse når Hulda Garborg skal definere og konstruere sin kvinneskikkelse. Ved å sette moderskapet som en forutsetning for en fullstendig kvinne, lener Garborg seg videre på universale karakteristikk av kvinner

generelt. Med det realiseres også universalisme som en sentral størrelse i Garborgs konstruksjon av en kvinne.

Skildringen av moderskapet, som i romanen fremmes gjennom fru Eva, ligger nært Garborgs egne erfaringer som mor. I *Fra Kolbotnen og Andetsteds* beskriver Hulda Garborgs de siste dagene før hennes sønn blir født. Her kjenner man igjen flere av Evas beskrivelser av livet som mor. Garborg skriver; «for mig er det mit Under, min Livsgaade. Ingen anden har følt hvad jeg føler. Jeg er saa blød om Hjertet, saa sentimentalt opfyldt af Taknemlighed. Det er ikke muligt at forestille sig en slig Lykke!» (Garborg, 1903:49-50). Garborgs skildring av svangerskap og fødsel er påfallende lik karakteren Evas utsagn om den samme tematikken; «men da barnet skrek, svimlet det for meg, og all min ve og vånne smeltet bort i stille gledestårer. Og mitt hjerte svulmet av takk og pris. Aldri opplever da mennene noe som kan ligne den herlige følelse å ha født et barn til verden» (Garborg, 1974:61). Med det er det naturlig å anta at særlig skildringen av moderskap som foreligger i romanen er inspirert av Hulda Garborgs selvopplevde erfaringer og opplevelser. Likevel er det også store ulikheter mellom forfatterens og karakteren fru Evas tanker rundt moderskap. Dette angår særlig Hulda Garborgs hyllest av moderskapet som kvinnens primærøppgave og verdigrunnlag. Dyrkelsen av moderskapet som Garborg fremmer står i sterk kontrast til fru Evas deltakelse i sitt eget moderskap. Som jeg har påpekt tidligere, fremstår Eva som fraværende og lite dedikert i forholdet til sine egne barn. Bruddet mellom Hulda Garborgs hyllest og fru Evas nedvurdering av rollen som mor tolker jeg som et tydelig stikk fra forfatteren til de kvinner som i stadig økende grad orienterte seg bort fra hjemmet, familien og sine barn. Som et videre resultat av dette bruddet, fremstår ikke fru Eva som en form for idealkvinne som Garborg skyver framfor seg i debatten omkring kvinnen og kjønnsroller. I stedet oppleves karakteren som en form for utprøving, der Garborg både lar Eva mestre og feile i rollen som mor og kvinne.

Kvinnens evne til kjærlighet, begjær og erotikk står også som en vesentlig størrelse i kvinneskikkelsen Hulda Garborg fremmer i romanen. Dette har en naturlig sammenheng med det ovennevnte moderskapet. Med moderskap som kvinnens verdigrunnlag, fordres et seksuelt forhold mellom mann og kvinne. Den begjærende kvinnen fremmes likevel ikke utelukkende for moderskapets skyld. Kvinnen i seg selv har også et sterkt behov for å føle seg begjært, og på den måten bli bekreftet. I romanen hevder Eva videre at kjærlighetsevnen er å anse som en del av kvinnens natur. Overført til Hulda Garborg, kan man påstå at også hun

anser denne evnen som en del av en naturlig, kvinnelig kjerne. Med det blir den essensialistiske forståelsen av kvinnen tydeliggjort. Videre fremstilles nettopp denne kjærlighetsevnen som en vesensforskjell mellom mann og kvinne. Ved å forstå evnen til kjærlighet som noe som er forbeholdt kvinnen og skiller henne fra mannen, fremstår denne evnen som utpreget «kvinnelig» og videre et premiss for en kvinne. Dette bekreftes ytterligere når det i romanen påstås at en kvinne som ikke lenger kan elske «[...] er ferdig som kvinne» (Garborg, 1974:39).

Av det øvrige fremkommer det at både moderskap og evne til kjærlighet og begjær står som grunnpilarer i Hulda Garborgs kvinne. I lys av Evas utsagn og erfaringer i romanen, fremstår imidlertid også ekteskapet som helt vesentlig for kvinnen. Som jeg har påpekt, kan kvinnens behov for ekteskapet leses som en form for sikkerhetsnett. I ly av ekteskapet er hun vernet fra sosialt stigma som følge av potensielle utenomekteskapelige barn og et liv som overflødig kvinne uten klart formål og verdi. Ekteskapet tjener imidlertid også som en felles arena for mann og kvinne. Den tette forbindelsen mellom kjønnene, som ekteskapet representerer, gjør det mulig for kvinnen å innta sin posisjon som mannens medhjelper og på den måten hevde sin plass som mater familias. Som jeg har nevnt tidligere i analysen, kan man ense konturene av et matriarkat i Hulda Garborgs skildringer av moderskap. Her argumenteres det for kvinnens suverenitet over mannen, all den tid hun er både mannen og sivilisasjonens mor. I forbindelse med både kvinnelig seksualitet og samliv fremmer Garborg imidlertid et mer gjensidig avhengighetsforhold mellom kjønnene. Med høystemte utsagn som at «mann og kvinne skal ta hverandre i hånden og tillitsfullt og ydmykt vandre tilbake» (Garborg, 1974:98 – 99) fremstår den overordnede matriarken som fjern. I stedet fremmes en samfunnsorden bestående av mannen og kvinnen som likestilte parter. I helhet fremstår ekteskapet som kvinnens mulighet til å bli en fullstendig og fullverdig kvinne. Her kan hun realiseres både som mor, seksuelt vesen og som mannens «medarbeider» og likemann. Uten ekteskapets vern kan ikke den erotiske moren Garborg presenterer utfolde seg uten å risikere sterke reaksjoner fra det øvrige samfunnet. Med det fremstår ekteskapet som rammen som muliggjør konstruksjonen av Hulda Garborgs kvinneskikkelse. Synet på kvinnen som mor og erotisk vesen som best realiseres innad i ekteskapet bunner likevel i Hulda Garborgs overbevisning om en sann, kvinnelig natur. Med det fremstår Garborgs forståelse av kvinnen som utpreget essensialistisk.

Basert på det ovennevnt kan det konkluderes med at ekteskapet står som den mest sentrale forutsetningen for realiseringen av Hulda Garborgs kvinne, all den tid ekteskapet er å forstå som et premiss for både moderskapet og det erotiske. Dette kan videre forklare hvorfor Garborg velger å straffe sin karakters forsøk på å bryte med ekteskapet så hardt. Eva ønsker som kjent å forlate sitt trygge ekteskap til fordel for det mer erotiske forholdet hun har utviklet med Bjørnen. Hennes fluktforsøk er imidlertid mislykket. I første omgang blir hun forlatt av sin elsker. Uten en mann ved sin side er Eva nærmest tvunget til å vende tilbake til sin ektemann. Romanens samtid tatt i betraktning, er livet uten en mann i livet for risikabelt. Forsøket fører Eva videre ut i sjelelig og fysisk sykdom, noe som ender med at hennes ektemann må ta hånd om henne. Dermed resulterer Evas forsøk på å bryte med ekteskapet med at hun nærmest blir dypere forankret til det. Med det virker det som Garborg aktivt plasserer kvinnen tilbake i ekteskapet. I motsetning til Ibsens Nora blir Evas fluktforsøk ettertrykkelig straffet. Dette grepet fra forfatterens side kan leses som et tydelig uttrykk for hennes personlige meninger om ekteskapet som institusjon i samfunnet. Ved å lede Eva tilbake inn i ekteskapet avviser Garborg mer moderne former for samliv og en kvinnerolle fristilt fra ekteskapet. Med dette tar hun aktivt avstand fra blant annet *Den nye Kvinnen*³⁶, som fremmet kvinnens løsrivelse fra både ekteskap og familie, og kvinnesaken forøvrig, som kjempet for økt frihet for kvinnen og for å bygge ned forskjeller mellom kjønnene.

---

³⁶ *Den nye Kvinnen* er nærmere beskrevet i kapittel 1.

5. Avsluttende refleksjoner

I denne oppgaven har jeg gjennomført en nærlesning av hovedpersonen i Hulda Garborgs roman *Kvinnen skapt av Mannen*. Hovedfokuset mitt for analysen har vært konstruksjonen av kvinnen fremstilt gjennom fru Eva. For å besvare problemstillingen min har jeg undersøkt Evas forhold til moderskap, hennes tanker og opplevelser rundt erotikk og kjærlighet, og hennes erfaringer og forståelse av samliv og ekteskap. I og med at romanen må leses som et innlegg i den pågående debatten omkring kjønn og kjønnsroller, har jeg avslutningsvis knyttet tankegodset som fremkommer av analysen til romanens forfatter, Hulda Garborg.

Ved å vise til resepsjon fra romanens samtid og mer nåtidige reaksjoner, fremkommer det at romanen rører ved en tematikk og kommer med karakteristikk av kvinnen som av noen oppleves som problematiske og feilaktige. Likevel blir romanen også ønsket velkommen i visse miljøer. I mer liberale kretser blir teksten om fru Eva en viktig beretning om en selvstendig, familieorientert og erotisk kvinne. Med tematiseringen av den erotiske og begjærende kvinnen tar romanen del i et litterært fellesskap bestående av flere kvinnelige forfattere som gjennom sin litteratur ønsket å undersøke kvinnekroppens sanser og drifter og hennes indre psyke. I portrettet av fru Eva fremkommer imidlertid også en sterk tro på ekteskapet som særlig sentralt for kvinnen og hennes livsutfoldelse. Med sin hyllest av ekteskapet bryter romanen med den dominerende kvinnelige litterære tradisjonen, der ekteskapskritikk og kvinnens uavhengighet fra mannen ble fremmet. Videre har jeg vist til hvordan romanen av noen blir lest som en nøkkelroman. Dette synet på romanen avviser jeg imidlertid i min lesning. I stedet for å lese fru Eva som en litterær versjon av Hulda Garborg selv, leser jeg henne som et uttrykk for Garborgs kvinnesyn.

Av min analyse fremkommer det at Hulda Garborg gjennom sin roman fremmer en kvinne nært forankret til sine reproduktive evner og sin rolle som mor. Disse egenskapene tjener som hennes verdigrunnlag. Videre tegnes erotikk og begjær opp som naturlige størrelser i en kvinne. Med dette fremmes et essensialistisk og universelt syn på kvinnen, der både biologiske og naturalistiske karakteristikk er aktuelle. Kvinnen har imidlertid ikke mulighet til å realisere seg som både seksuelt vesen og mor uten å ta del i ekteskapet. Velger hun et liv utenfor ekteskapet står valget mellom å avstå fra moderskapet og erotikken eller ta del i dette, med da med samfunnets fordømmelse hengende over seg. Inngåelsen av et ekteskap representerer dermed kvinnens eneste mulighet til å realisere seg som fullstendig og fullverdig

kvinne. Med dette avviser Hulda Garborg en kvinneskikkelse preget av økt personlig frihet og dermed både Den nye Kvinnen og kvinnesaken som helhet. Som et resultat av dette mener jeg at romanen på ingen måte peker fremover. Gjennom Garborgs roman gis det ingen antydninger om nye, friere muligheter for kvinner som fru Eva. I stedet ser Garborg bakover på leting etter sin ideelle kvinneskikkelse.

Som et videre resultat av kvinnens behov for ekteskap for å kunne realisere seg selv, fremstår Hulda Garborgs kvinne som nærmest avhengig av mannen. Denne avhengigheten er imidlertid ikke utelukkende forbeholdt kvinnen. Også mannen har et visst behov for kvinnen. Mannens behov er likevel ikke like tett knyttet til identitet og selvrealisering som det er for kvinnens del. Til tross for dette fremmer Garborg et gjensidig avhengighetsforhold mellom kjønnene. Dette begrunnes blant annet med at mannen og kvinnen sammen står sterkere i møtet med den moderne, truende utviklingen. Videre fremstår den private sfæren med hjemmet og familien som sentralt. Her fremmer Hulda Garborg igjen samarbeidet mellom mannen og kvinnen, som sammen skal representere «ho sjøl» og «han sjøl». I denne familiedynamikken har kvinnen en rolle som mannens rådgiver og medarbeider, og mannen og kvinnen blir sammen tildelt rollen som familiens overhoder. Denne fremstillingen av mannen og kvinnen som likeverdige parter fremstår imidlertid som både naiv og lite helhetlig all den tid Garborg forbeholder det likestilte forholdet mellom kjønnene til familien og ekteskapet. På denne måten anerkjenner ikke Hulda Garborg at det skjeve maktforholdet som dominerer samfunnet forøvrig også realiseres i samlivet mellom mann og kvinne. Ved å ikke ønske å rette opp i denne skjevheten på samfunnsnivå, men utelukkende i ekteskapet later ikke Hulda Garborg til å vedkjenne seg at hun ved å sementere kvinnen til ekteskapet nettopp hindrer dette likeverdige og likestilte forholdet. Man kan derfor fastslå at Hulda Garborg med sin roman *Kvinnen skapt av Mannen* ikke ser ut til å ville gå inn på at hun støtter opp under patriarkatet som helhet og særlig dets begrensninger som ene og alene berammer og undergraver kvinnes utvikling på alle områder.

Gjennom sin forståelse av kvinnen som både erotisk og kjærlig vesen og sin hyllest av moderskapet fjerner Hulda Garborg seg fra Otto Weiningers teorier om kvinnen. Hans nedvurdering av det feminine og det erotiske møter tydelig motstand gjennom hele romanen. Likevel leser jeg, som flere andre, en inkonsekvens i kritikken som fremmes mot Weiningers kjønnsteori. Denne inkonsekvensen gjør seg hovedsakelig gjeldende i forholdet mellom kjønnene. Til tross for kross kritikk, imøtegår fru Eva flere av Weiningers påstander om den

gjennomseksuelle kvinnen i sin relasjon til Bjørnen. Her blir hun, slik Weininger påstår, styrt og underlagt sin seksuelle lyst. Det samme er imidlertid ikke tilfellet med Bjørnen.

Bekreftelsen av den seksuelle kvinnen, og den rasjonelle mannen som her forekommer svekker den gjennomgående kritikken av Weininger. Med det fremstår avvisningen av hans syn på kjønn generelt og kvinnen spesielt som fragmentert og lite helhetlig.

I analysen har jeg vært særlig opptatt av å sette Evas forventninger til både moderskap, erotikk og ekteskap opp mot hennes erfaringer. Ved å sammenligne fru Evas forventninger med hennes faktiske opplevelser blir det tydelig at disse begivenhetene på ingen måte blir slik hun håpet og trodde de skulle bli. Avstanden mellom forventning og realitet mener jeg kan forklare Evas splittelse og fragmentering. Hennes forventninger er imidlertid ikke resultatet av en autonom og upåvirket prosess, men må sees som et resultat av maktstrukturer og normer som realiseres i samfunnet og kulturen hun er en del av. Med det er det ikke bare et brudd med egne forventninger og krav til kvinnen som resulterer i Evas dyptliggende fragmentering. Ved å oppleve å ikke møte forventningene som stilles til henne bryter Eva med samfunnet, kulturen og konteksten hun orienterer seg ut ifra. Leser man Evas fragmentering som et resultat av brudd med regjerende strukturer og normer, slik jeg gjør, fremstår et kjønnsuttrykk i tråd med samfunnets og kontekstens krav og forventninger som en forutsetning for individets velvære. Med det kan man konkludere med at kontekst, kultur og historisk plassering representerer sentrale retningslinjer og rammer for Garborgs kjønnsideologiske konstruksjon av kvinnen.

Innledningsvis påpekte jeg at karakteristikkene og omtalen av kvinnen som fremkommer i *Kvinnen skapt av Mannen* tidvis fremstår som problematisk for en moderne leser. Til tross for dette opplever jeg at en del av problematikkene som tematiseres i romanen fortsatt gjør seg gjeldende i dagens debatt og forståelse av både kjønn og kjønnsroller. Som et resultat av dette kan den moderne leseren oppleve å kjenne seg igjen i karakteren fru Eva. Dette er interessant, all den tid dagens kvinneideal i større grad er representert av selvstendighet, autonomi og en dyptliggende frihetstanke enn det som var tilfellet for 1900-tallets kvinneskikkelse. Ved hjelp av stemmerett til begge kjønn, selvbestemt abort, lik rett til utdanning og flere andre sosiale og lovmessige grep har kvinnens personlige frihet økt. Som et resultat av dette orienterer dagens moderne kvinneskikkelse seg ut ifra et samfunn der menn og kvinner i teorien er likestilt. Videre har det foregått en omfattende utvikling innen kjønnsforskning og utviklingen av kjønnsteori. Fra den binære forståelse av kjønn, der mann og kvinne står som gjensidig

utelukkende kategorier, til Judith Butler, Simone de Beauvoir og Michel Foucault sin dekonstruksjon av disse lukkede og fastsatte kategoriene er avstanden stor. Med det kan man fastslå at både den samfunnsmessige og kjønnsideologiske konteksten Hulda Garborgs kvinne konstrueres i er fjernt fra det som er tilfellet for dagens moderne kvinneskikkelse. Likevel finnes sammenfall og likehetstrekk.

Til tross for at dagens moderne kvinneideal konstrueres i en kontekst og kultur preget av større individuell frihet og en mer «åpen» forståelse av kjønn og kjønnsroller enn det som var tilfellet i fru Evas samtid, finner man igjen flere av de samme kvinnelige identitetsmarkørene i de to ulike kvinneskikkelsene. Særlig moderskapet er stadig å regne som et viktig premiss for en fullverdig kvinne. Toril Moi har ved flere anledninger kommentert og problematisert det hun omtaler som et «moderskapsmas» i det norske samfunnet. I artikkelen «Moderskapsmaset» skriver Moi at «det skal mot til for en norsk kvinne i dag å si at hun ikke ønsker seg barn. [...] slike utsagn [...] fremkaller assosiasjoner til «egoistiske karrierekvinner». Kvinner må altså få barn for å bevise at de ikke er egoistiske» (Moi, 2004). I et intervju i *Syn og Segn* forklarer Moi norske kvinnens forankring til moderskapet med at familien som institusjon står særlig sterkt i Norge (Grov, 2012:31). Med denne påstanden kan det virke som Garborgs familieorienterte mor stadig gjør seg gjeldende, også i den mer moderne kvinneskikkelsen. Hva angår samliv, finner man også sammenfall mellom kvinneskikkelsen presentert gjennom fru Eva og mer moderne krav og forventninger til kvinnen. Ser man bort fra ekteskapet som den ideelle og opphøyde samlivsformen, kan man argumentere for at et heterofilt samliv med en mann fortsatt står som en sentral forventning til kvinnen. Denne forventningen om et samliv med en mann er den samme forventningen som møter fru Eva. På bakgrunn av dette kan det virke som flere av kravene og premissene som Hulda Garborg stiller til en fullverdig og fullstendig kvinne gjør seg gjeldende også i dag.

En forklaring på dette kan blant annet være at identitetsmarkører som heterofilt samliv og moderskap ikke har blitt utfordret i tilstrekkelig grad. Også motreaksjoner på flere omfattende feministiske omveltninger kan tjene som forklaring. Som et resultat av sammenfallet mellom 1904-kvinnen og 2018-kvinnen blir det naturlig å spørre seg om avstanden mellom 1900-tallets og det 21. århundrets forståelse av en kvinne er mindre enn man i første omgang antar. Mye kan tyde på nettopp det. Med dette liggende til grunn, fremstår Hulda Garborgs *Kvinnen skapt av Mannen* som stadig aktuell. Dette til tross for den tilbakeskuende forståelsen av kjønnsroller generelt og kvinnen spesielt som fremmes i romanen. Beretningen om den

splittede Eva på søken etter å føle seg hel og bekreftet kan med andre ord leses som et innlegg i en stadig pågående diskusjon omkring kjønn og kjønnsroller.

Litteraturliste

Ahlström, Gunnar. (1973) *Det moderna genombrottet i Nordens litteratur*. Stockholm: Rabén og Sjögren.

Ambjörnsson, Ronny. (1978) *Familjeporträtt. Essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien*. Stockholm: Gidlunds.

Amdam, Per. (1983) *En ny realisme, Historie og Samtid. I: Beyer, Edvard. red. Norges litteraturhistorie. Bind 4*. Oslo: Cappelens Forlag.

Andersen, Per Thomas. (2012) *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bjelland, Kristin. (1999) *Hulda Garborgs «sannhet» om kvinnen: en analyse av Et frit Forhold og Kvinden skabt af Manden* [masteroppgave]. Universitetet i Bergen.

Bjørby, Pål. (1985) *Myth and Illusion: The Aesthetics of Self in Victoria Benedictsson's Pengar. I: Edda, 1985 (4) s. 209-229*.

Bjørneboe, Sven Kærup. (1977) *Kjønn og karakter. Otto Weininger i utvalg*. Oslo: Dreyer forlag.

Borchgrevink, Tordis. (2003) *Foraktens logikk. Dr. Weininger og hans angst for likhet. Tidsskrift for samfunnsforskning, 44 (02), s. 283-298*.

Bredsdorff, Elias. (1974) *Den store nordiske krig om seksualmoralen. En dokumentarisk fremstilling af sædelighedsdebatten i nordisk litteratur i 1880'erne*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Brude-Firnau, Gisela. (1995) *A scientific image of woman? The influence of Otto Weininger's Sex and Charakter on the German novel*. Oversatt av Barbara Hyams og Bianca Philippi. I: Harrowitz, N. A. og Hyams, B. red. *Jews and Gender. Responses to Otto Weininger*. Philadelphia: Temple University Press.

Butler, Judith og Weed, Elizabeth. (2011) *The Question of Gender. Joan W. Scott's Critical Feminism*. Bloomington: Indiana University Press.

Bø Grønstøl, Sigrid (2012) *Hulda Garborg. Forfatteren og feministen*. Oslo: Aschehoug.

Caspari Agerholt, Anna. (1973) *Den norske kvinnebevegelses historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Claudi, Mads B. (2013) *Litteraturteori*. Bergen: Fagbokforlaget.

Collin, Christian (1904) *Syg Literatur. Verdens Gang, 15. Mai*.

Darwin, Charles (1981) *The Descent of Man And Selection In Relation to Sex*. New Jersey: Princeton University Press.

Ebbell, Bendix og Johnsen, Clara Thue. (1904) *Kvinden skabt af Konen: Studie i Anledning af Student Hansens Bog: «Dette med Kjønnene»*. Kristiania: Forlagskompaniet.

Erichsen, Bodil Chr. (2017) *Norske kvinners liv og kamp. Bind 1. 1850-2000*. Oslo: Res Publica.

«F. S. M.» (anonym). (1904) Anmeldelse av *Kvinden skabt af Konen*. I: Krog, G. Red. *Nylænde*. Kristiania: Aktietrykkeriet «Minerva».

Fjørtoft, Kari. (1991). Den fiktive sjølvbiografien og den sjølvbiografiske fiksjonen. Om Hulda Garborgs *Barndomsminne* (1935) og *Kvinnen skapt av mannen* (1904). *Edda*, 1991 (2), s. 154-158.

Fjørtoft, Kari. (1993) Sprogkamp og fredssag på scenen. I: Jensen, E.M. red. *Nordisk kvindelitteraturhistorie. Bind 3. Vide verden: 1900-1960*. København: Rosinante-Munksgaard.

Garborg, Hulda. (1903) *Fra Kolbotnen og Andetsteds*. Kristiania: Aschehoug & Co.

Garborg, Hulda. (1905) *Fru Evas Dagbog*. Kristiania: Aschehoug & Co.

Garborg, Hulda. (1974) *Kvinnen skapt av Mannen. Studie av en Kvinne*. Oslo: Aschehoug.

Garborg, Hulda. (1993) *Et frit forhold*. Oslo: Spartacus Decennier.

Garborg, Hulda. (2012) *Mødre, Rationelt Fjøsstell, Edderkoppen. Scenetekster*. Oslo: Vidarforlaget.

Garton, Janet. (1993) *Norwegian women's writing 1850-1990*. London: Athlone.

Gatland, Jan Olav. (2013) *Kvinner som gjekk føre*. Bergen: Universitetsbiblioteket i Bergen.

Grosz, Elizabeth. (1994) Sexual Difference and the Problem of Essentialism. I: Schor, N. Og Weed, E. red. *The Essential Difference. Another Look at Essentialism*. Bloomington: Indiana University Press.

Grov, Astrid. (2012) Kvinner og cupcakes. I: *Syng og Segn*, 2012 (03), s. 28-35.

Gaasland, Rolf. (1999) *Fortellerens hemmeligheter. Innføring i litterær analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hareide, Jorunn (2001) Et stykke opriktig kvindepsykologi? *Dag og Tid*, 5. April, s. 20-21.

Harrowitz, Nancy A. og Hyams, Barbara. (1995) A critical introduction to the history og Weininger reception. I: Harrowitz, N. A. og Hyams, B. red. *Jews and Gender. Responses to Otto Weininger*. Philadelphia: Temple University Press.

Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise. (1993) Modernitetens kvindelige tekst. Det moderne gennembrudd i Norden. I: Jensen, E.M. red. *Nordisk kvindelitteraturhistorie. Bind 2. Fadershuset: 1800-tallet*. København: Rosinante-Munksgaard.

Hulda Karen Garborg (2012), i: *The history of Nordic women´s literature* [Internett]. Kvinno: København og Kvinnsam: Göteborg. Tilgjengelig fra: <https://nordicwomensliterature.net/da/writers/garborg-hulda-karen-3/> [Lest 20.10.17].

Iversen, Irene. (1983) Bjørnstjerne Bjørnson og kvinnens frigjøring: det skremmende og det pirrende. *Vinduet*, 37 (3), s. 65-77.

Iversen, Irene (1988) Et moderne gjennombrudd. I: Engelstad, I., Hareide, J., Iveresen, I., Steinfeld, T. Og Øverland, J. Red. *Norsk Kvinnelitteraturhistorie. Bind 1: 1600-1900*. Oslo: Pax forlag.

Iversen, Irene (1989) Det seierrige 20. aarhundrede. I: Engelstad, I., Hareide, J., Iveresen, I., Steinfeld, T. Og Øverland, J. Red. *Norsk kvinnelitteraturhistorie. Bind 2. 1900-1945*. Oslo: Pax forlag.

Johansen, Kristin. (1998) *Hvis kvinner ville være kvinner. Sigrid Undset, hennes samtid og kvinnespørsmålet*. Oslo: Aschehoug.

Krog, Gina. (1904) Anmeldelse av *Kvinden skabt af Manden*. I: Krog, G. Red. *Nylænde*. Kristiania: Aktietrykkeriet «Minerva».

Laqueur, Thomas. (1990) *Making sex. Body and Gender from the Greeks to Freud*. Cambridge: Harvard University Press.

Ledger, Sally og McCracken, Scott. (1995) *Cultural politics at the fin de siècle*. Cambridge: Cambridge University Press.

Leitch, Vincent B. mfl. (2001) *The Norton anthology of theory and criticism* New York: Norton.

Le Rider, Jacques. (1995) The Otto Weininger case» revisited. I: Harrowitz, N. A. og Hyams, B. red. *Jews and Gender. Responses to Otto Weininger*. Philadelphia: Temple University Press.

Lie, Bernt (1904) Syg Literatur. *Verdens Gang*, 19. Mai.

Lorenz, Astrid (1988) Ny følsomhet og ny sanselighet. I: Engelstad, I., Hareide, J., Iversen, I., Steinfeld, T. Og Øverland, J. Red. *Norsk Kvinnelitteraturhistorie. Bind 1: 1600-1900*. Oslo: Pax forlag

Lønnå, Elisabeth. (2018) Castbergske Barnelover, i: *Store norske leksikon* [Internett]. Tilgjengelig fra: <[https://snl.no/Castbergske barnelover](https://snl.no/Castbergske_barnelover)> [Lest 02.05.2018].

Moi, Toril. (2004) Moderskapsmaset. *Morgenbladet*, 02.01.2004.

Moksnes, Aslaug. (1984) *Likestilling eller særstilling – Norsk kvinnesaksforening 1884-1913*. Oslo: Gyldendal.

Monsen, Nina Karin. (1974) Forord. I: Garborg, Hulda. *Kvinden skabt af Manden*. Oslo: Aschehoug.

Nissen, Fernanda. (1904) Kvinden skabt af Manden. Studie af en kvinde. *Dagbladet*, 26. April, s. 1

Nyhus, Vigdis. (1976) *Hulda Garborg, kvinneliv og kvinnesak: synet på kjønnsroller og ekteskap i Kvinden skabt af manden og Fru Evas dagbog*. [masteroppgave]. Universitetet i Oslo.

Obrestad, Tor. (2001) *Hulda*. Oslo: Gyldendal.

Odgaard, A. V. (2016) En ny kvinde gør sit indtog. *Weekendavisen*, 12. August, s. 7.

Pedersen, Eva. (1988) Refleksjon og emansipasjon. Essayistikk fram til århundreskiftet. I: Engelstad, I., Hareide, J., Iversen, I., Steinfeld, T. Og Øverland, J. Red. *Norsk Kvinnelitteraturhistorie. Bind 1: 1600-1900*. Oslo: Pax forlag.

Pykett, Lyn. (1996) *Reading Fin de Siècle Fictions*. London: Longman.

Russet, Cynthia Eagle. (1989) *Sexual science. The Victorian construction of womanhood*. Cambridge: Harvard University Press.

Rønning, Ann Birgitte. (2001) Hulda Garborg. *Dag og Tid*, 5. april, s. 18-19.

Rønning, Anne Birgitte. (1996) Kvinnen skapt av mannen? Om Hulda Garborgs tilsvaret til Otto Weininger. I: Iversen, Irene og Rønning, Anne Birgitte. red. *Modernismens kjønn*. Oslo: Pax Forlag.

Showalter, Elaine. (1977) *A Literature of Their Own. British women novelists from Brontë to Lessing*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Showalter, Elaine. (1991) *Sexual Anarchy. Gender and Culture at the Fin de Siècle*. London: Bloomsbury.

Skogstrand, Lisbeth og Fuglestvedt, Ingrid. (2006) *Det Arkeologiske kjønn. Foredrag fra et seminar om kjønn og arkeologi, Vitlycke Museum 30. januar - 1. februar 2003*. Oslo: Unipub.

Skre, Arnhild. (2011) *Hulda Garborg. Nasjonal strateg*. Oslo: Samlaget.

Skaar Heskestad, Liv Heidrun. (1984) *Hulda Garborgs kulturelle arbeid innan norskskolelære med vekt på kvinnesyn* [masteroppgave]. Universitetet i Bergen.

Sundström, Christina. (1993) At elske, nyde og skape. I: Jensen, E.M. red. *Nordisk kvindelitteraturhistorie.. Bind 2. Fadershuset: 1800-tallet*. København: Rosinante-Munksgaard.

Svensen, Åsfrid. (1991) *Tekstens mønstre. Innføring i litterære analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tobin, Robert Deam. (2015) *Peripheral Desires: The German Discovery of Sex*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Tjønneland, Eivind. (2018) Sakprosa. I: Gullestad, A. M., Hamm, C., Sejersted, J. M., Tjønneland, E., Vassenden, E. *Dei litterære sjangrane. Ei innføring*. Oslo: Det norske samlaget.

Utdanningsdirektoratet (2013). *Læreplan i norsk* [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://data.udir.no/k106/NOR1-05.pdf>> [Lest: 22. april 2018].

Utdanningsdirektoratet (2015). *Generell del av læreplanen* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/generell_del/generell_del_lareplanen_b_m.pdf> [Lest: 22. april 2018].

Weininger, Otto. (1905) *Kjøn og karakter. En principiell undersøgelse*. Oversatt av Karl Gjellerup. København: A. Christiansens forlag.

Winsnes, Andreas H. (1961) *Norsk litteraturhistorie. Norges litteratur frå 1880-årene til første verdenskrig*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

Witt-Brattström, Ebba (1996) Den store kønskrig. I: Jensen, E.M. red. *Nordisk kvindelitteraturhistorie. Bind 3. Vide verden: 1900-1960*. København: Rosinante-Munksgaard.

Sammendrag

Masteroppgave i nordisk litteratur
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium
Universitetet i Bergen
Våren 2018

Student: Marianne Beichmann.

Veileder: Pål Bjørby.

Tittel: «Skulle det være forklaringen på den gåte, jeg selv ikke kan løse – meg selv?»

Undertittel: En analyse av Hulda Garborgs kjønnsideologiske konstruksjon av kvinnen i *Kvinnen skapt av Mannen*.

I denne masteroppgaven analyserer jeg Hulda Garborgs kjønnsideologiske konstruksjon av kvinnen i romanen *Kvinnen skapt av Mannen* (1904). For å besvare oppgavens problemstilling undersøker jeg fru Eva, romanens hovedkarakter, sine forventninger til og erfaringer fra henholdsvis moderskap, ekteskap og seksualitet og begjær.

Kvinnen skapt av Mannen er et litterært tilsvar til Otto Weiningers *Kjønn og Karakter* (1903). Av den grunn er kjønnsteoriene som presenteres i Weiningers verk vesentlige for min lesning av romanens kvinneskikkelse. Videre gjør litteraturteoretisk, kjønnsteoretisk og feministisk teori seg gjeldende for analysen. Disse teoriene fremmer en forståelse av kjønn som kontekstavhengig kategori og gir et presist begrepsapparat som bidrar til å konkretisere konstruksjonen av kjønn som gjør seg gjeldende i romanen.

I lys av min forståelse av kjønn og kjønnsuttrykk som kontekstavhengig har jeg hatt et særlig fokus på å sette Hulda Garborgs roman inn i en litteraturhistorisk kontekst. Dette har jeg gjort fordi jeg mener at en sentral forutsetning for å forstå Hulda Garborgs kvinne, er kjennskap til denne kvinneskikkelsens kontekst. Romanen svarer til flere strømninger i samtiden som påvirker kvinneskikkelsen som realiseres gjennom fru Eva. Med Det moderne Gjennombrudd tematiseres kvinnen, forholdet mellom kjønn, seksualitet og ekteskap. Den litterære perioden står som en sentral forutsetning for flere av tematikkene som kommenteres gjennom fru Eva. I min analyse har jeg kommet frem til at ekteskapet settes som premiss for kvinnens mulighet til selvrealisering. Med det fjerner Garborg seg fra flere intellektuelle som gjennom sin litteratur støttet opp under kvinnesaken, og med det fremmet økt personlig frihet for kvinnen. Som resultat av dette fremstår Garborgs roman som en kontroversiell, men også banebrytende beretning om den erotiske, men familieorienterte kvinneskikkelsen.

Abstract

MA thesis in Nordic Literature
Department of Linguistic, Literary and Aesthetic Studies
University of Bergen
May 2018

Student: Marianne Beichmann

Tutor: Pål Bjørby

Title: «Skulle det være forklaringen på den gåte, jeg selv ikke kan løse – meg selv?»

Subtitle: An analysis of Hulda Garborgs ideological construction of a woman in the novel *Kvinnen skapt av Mannen*.

In this master thesis I analyze Hulda Garborg's ideological construction of a woman in her novel *Kvinnen skapt av Mannen* (1904). To answer this issue, I analyze the main character, fru Eva, and her expectations and experiences regarding motherhood, marriage and sexuality.

Kvinnen skapt av Mannen was a literary reaction to Otto Weiningers *Kjønn og Karakter* (1903). As a result of this, Weiningers gender theory is essential for my reading of the novel's main character. Besides from Weiningers gender theory is literary theory, gender theory and feminist theory significant for my analysis. These theories provide an understanding of gender as an historical and context-sensitive category. Furthermore, feminist theory offers a precise set of "tools" that helps to define the construction of gender in the novel.

As a result of my understanding of gender and gender expressions as context-sensitive, I have had a particular focus on putting Hulda Garborg's novel into a literary historical context. I have done this because I think that a central requirement for understanding Hulda Garborg's woman is knowledge of the context of this female figure. The novel corresponds to currents in the contemporary era that affect the female figure realized by fru Eva. The main themes for the Modern Breakthrough are women, the relationship between gender, sexuality and marriage. The literary period is by that a central premise for several of the themes commented through fru Eva. In my analysis, I have come to the conclusion that marriage is a premise for the woman's opportunity for self-realization. By that, Garborg removes herself from the intellectuals who, through their literature, supported the woman's case, and enhanced personal freedom for women. As a result, Garborg's novel appears as a controversial but also groundbreaking report of the erotic, but family-oriented female figure.

Profesjonsrelevans

Læreplanens generelle del består av syv ulike deler, der den ene delen omtaler «det meningssøkende mennesket» (Utdanningsdirektoratet, 2015:3). Her presiseres det hvordan skolen skal fremme bevissthet omkring kulturarv og identitet. I den forbindelse står det å lese at

Utviklingen av den enkeltes identitet skjer ved at en blir fortrolig med nedarvede væremåter, normer og uttrykksformer. Opplæringen skal derfor ivareta og utdype elevenes kjennskap til nasjonale og lokale tradisjoner - den hjemlige historie og de særdrag som er vårt bidrag til den kulturelle variasjon i verden (Utdanningsdirektoratet, 2015:4)

Med dette fremstår litteratur som et sentralt hjelpemiddel i skolen generelt. Gjennom skjønnlitteratur får elevene tilgang til erfaringer og opplevelser de selv ikke har førstehåndserfaring med. Ved hjelp av tolkning og bearbeidelse av tekst åpnes det for økt forståelse av både samfunn, kultur og historie. Litteratur gjør seg videre gjeldende innen norskfaget. Av læreplanen i norsk fremkommer det at norskfaget «er et sentralt fag for kulturforståelse, kommunikasjon, dannelse og identitetsutvikling» (Utdanningsdirektoratet, 2013:2). I arbeidet med dannelse og kulturforståelse står skjønnlitteraturen sentralt. Gjennom bearbeidelse av litteratur skapes felles referanserammer. Disse referanserammene er sentrale i elevenes videre dannelsesreise. Elevmassen i dag er lite homogen og består av elever med svært ulike bakgrunner. I det flerkulturelle klasserommet fremstår skjønnlitteraturen som en god åpning inn i den norske kulturhistorien. Dette fremmer økt forståelse av både norsk kultur og samfunnsliv, og sikrer på den måten integrering. Med dette liggende til grunn fremstår litteratur generelt og skjønnlitteraturen spesielt som et viktig og sentralt hjelpemiddel for å sikre at skolen oppnår sin dannelsesoppgave og norskfaget sitt formål.

For min egen del har arbeidet med denne oppgaven gitt meg innblikk i bearbeidelse av skjønnlitterære tekster gjennom ulike metodiske og teoretiske innfallsvinkler. Videre har arbeidet krevd at jeg har jobbet strukturert, selvstendig, men også vært lydhør for innspill fra medstudenter og veileder. Alt dette er erfaringer og egenskaper jeg vil dra nytta av i mitt virke i skolen.